

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**HODNOTOVÁ ORIENTACE A ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST
DÍVEK UMÍSTĚNÝCH V DIAGNOSTICKÉM ÚSTAVU**

**VALUE ORIENTATION AND LIFE SATISFACTION OF GIRLS
PLACED IN A DIAGNOSTIC INSTITUTION**

Magisterská diplomová práce

Bc. Michaela Parma

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Olomouc 2012

Děkuji Doc. PhDr. Panajotisovi Cakirpaloglu, DrSc. za odborné vedení magisterské diplomové práce a cenné rady a připomínky.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Hodnotová orientace a životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 29.03.2012

.....

podpis

OBSAH

ÚVOD	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1. ADOLESCENCE	7
1.1. Vymezení období a obecná charakteristika	7
1.2. Vývoj poznávacích schopností	9
1.3. Problém socializace v období adolescence	10
1.4. Vývoj sebepojetí	11
1.5. Rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace	13
1.6. Konflikt mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti	13
2. HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE	14
2.1. Teoretické vymezení pojmů hodnoty a postoje	14
2.1.1. Hodnoty	14
2.1.2. Postoje	16
2.2. Klasifikace hodnot	17
2.3. Hodnotový systém	21
2.4. Hodnocení	21
2.5. Vybrané psychologické koncepce hodnot	22
2.5.1. Koncepce S. Freuda	23
2.5.2. Koncepce A. H. Maslowa	24
2.5.3. Koncepce L. Kohlberga	25
3. ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST A OSOBNÍ POHODA	27
3.1. Teoretické vymezení pojmů životní spokojenost a osobní pohoda (well-being)	27
3.1.1. Životní spokojenost	27
3.1.2. Osobní pohoda (well-being)	31
4. VYBRANÉ VÝZKUMY ZABÝVAJÍCÍ SE HODNOTOVOU ORIENTACÍ A ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTÍ	35
4.1. Vybrané výzkumy zabývající se hodnotovou orientací	35
4.2. Vybrané výzkumy zabývající se životní spokojeností	37
II. EMPIRICKÁ ČÁST	39
1. Vymezení problému a výzkumného cíle	39
2. Formulace výzkumných otázek	40
3. Charakteristika zkoumaného souboru a výzkumného prostředí	41
3.1. Výzkumný soubor	41
3.2. Výzkumné prostředí	42
4. Průběh výzkumu	42
5. Aplikovaná metodika	43
6. Metody zpracování a analýza dat	45
7. Rozbor výsledků empirického výzkumu a jejich interpretace	46

7.1. Preference terminálních a instrumentálních hodnot výzkumného souboru	46
7.2. Srovnání hodnotových preferencí obou výzkumných souborů	51
7.3. Životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu	56
8. Diskuse	82
9. Závěry	94
10. Souhrn	96
Použitá literatura	100
Abstrakt a klíčová slova	
Kopie zadání magisterské diplomové práce	
Přílohy	

ÚVOD

S tematikou hodnot se můžeme setkat nejen v četných odborných textech či filosofických úvahách, ale i v publikacích zaměřených na širokou veřejnost. Mimo jiné se hodnoty staly také předmětem mnoha výzkumů, zaměřených právě na zjišťování hodnotové orientace jedinců. V posledních desetiletích lze zaznamenat taktéž zvýšený zájem především expertů o kvalitu života, životní spokojenost či osobní pohodu člověka.

Jak již z výše uvedeného vyplývá, naše práce bude pojednávat o hodnotách a hodnotovém systému, stejně tak se budeme orientovat na životní spokojenost a vlivy působící na kvalitu života jedince.

V bakalářské diplomové práci z roku 2010 jsme se věnovali problematice hodnotové orientace adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Zajímalo nás, jaké hodnoty tyto mladé dívky preferují a které naopak vnímají jako nejméně významné. Výsledkem této studie bylo zjištění, že k nejpreferovanějším terminálním hodnotám výzkumný soubor řadí *Rodinné bezpečí, Lásku, Svobodu a Štěstí*. Dívky vnímají jako nejvýznamnější následující instrumentální hodnoty: *Čistota, Veselost, Odvaha, Ochota, Nezávislost a Zodpovědnost*. Naopak nejnižší preference jsou přisuzovány terminálním hodnotám *Vzrušující život, Krása, Moudrost, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*. K nejméně významným instrumentálním hodnotám z pohledu vybraných dívek náleží *Laskavost, Intelekt, Poslušnost a Fantazie*.

Období adolescence lze považovat za jednu z nejnáročnějších vývojových etap vůbec, neboť zahrnuje mnohočetné změny či niterné protikladné tendence dospívajících, dochází však rovněž k formování postojů a hodnot. Ačkoliv významnou úlohu v utváření hodnotového systému mladého člověka sehrává především rodina, nelze opomenout také vliv vrstevníků, přátel či společnosti jako takové.

Na uvedenou práci nyní navážeme. Zaměříme se na zjišťování hodnotové orientace dívek ve věku patnáct až sedmnáct let, umístěných v diagnostickém zařízení. Na základě analýzy hodnotové preference definujeme hodnotový profil tohoto výzkumného souboru. Následným porovnáním výsledů obou studií budeme zjišťovat, jaké shody se vyskytují v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot mezi oběma výzkumnými soubory. Pozornost zaměříme rovněž na rozdíly, vyplývající ze vzájemného srovnání hodnotových preferencí adolescentních dívek.

Dílčím cílem magisterské diplomové práce bude taktéž zjistit, jaká je úroveň životní spokojenosti těchto mladých dívek. Soustředíme se především na oblast zdraví, bydlení (zázemí), vlastní osoby (sebepojetí), studia, volného času, příbuzenských, přátelských a partnerských vztahů. Pozornost bude věnována rovněž otázce, zda souvisí životní spokojenost adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu s jejich hodnotovým systémem. V závěru této práce námi dosažené výsledky srovnáme s vybranými výzkumy, zabývajícími se hodnotovou preferencí či životní spokojeností mladých lidí.

Vzhledem k tomu, že mezi příčinami vedoucími k přijetí dívek do uvedeného zařízení jsou časté konflikty v rodině, psychická deprivace a subdeprivace, ale i zneužívání či týrání dítěte, nelze opomenout případný negativní dopad těchto skutečností na životní spokojenost dívek, potažmo vliv na jejich hodnotový systém.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ADOLESCENCE

1.1. Vymezení období a obecná charakteristika

Termín *adolescence* vznikl odvozením z latinského *adolescere*, což znamená vyrůstat nebo mohutnět (Švancara, 1986).¹

Adolescence je vývojové období, v němž je postupně dosahována plná reprodukční zralost a dochází k dokončování tělesného růstu. Jako dolní hranici Langmeier a Krejčířová uvádějí (2006) 15. rok, jako horní hranici 22. rok.²

Téměř shodně toho období vymezuje Vágnerová a Valentová (1994), podle nichž adolescence trvá přibližně od 15 do 21 let. V závislosti na mnoha různých činitelích může trvat i delší dobu. Dosažení plného rozvoje jak tělesných, tak duševních schopností, je typické právě pro tento přechod do dospělosti. Dochází k postupnému stabilizování vývoje a rovněž i psychické dozrávání se zklidňuje.³

Binarová (1999) tuto vývojovou etapu označuje pro jedince jako náročnou, neboť zde dochází k ukončení období dětství a počíná dospělost. Počátek adolescence autorka vymezuje v závislosti na pohlaví jedince; u dívek začíná přibližně v šestnácti, u chlapců o rok později, tedy v sedmnácti letech. K vyrovnání vývojových rozdílů mezi pohlavími dochází koncem tohoto období. Jelikož dosažení dospělosti ovlivňuje celá řada skutečností, jakými jsou například

¹ Švancara, 1986.

² Langmeier, Krejčířová, 2006.

³ Vágnerová, Valentová, 1994.

společenské a kulturní zvyklosti, nedá se dle Binarové (1999) horní věková hranice adolescence přesně určit.⁴

Kromě změn tělesných se rovněž rychle mění postavení jedince ve společnosti, kdy již samotný přechod ze základní školy na školu střední, nebo do učebního poměru má významný vliv na jedince. Jak Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, dochází v tomto období k navazování častějších a hlubších erotických vztahů a dochází ke změně sebepojetí. Obvykle se setkáváme s označením této věkové skupiny jako mladiství či teenagers. Často však toto pojmenování zahrnuje celé období dospívání.⁵

Švancara (1986) charakterizuje období adolescence jako kritické období formování mravní osobnosti. Dochází zde k utváření relativně pevnějších základů charakteru, jehož kognitivní výbavou je hierarchická struktura mravních hodnot.

Při dialektickém střetávání percepce druhých a percepce sebe dochází k vytváření příznivých předpokladů pro uvědomělé prosociální, allocentrické zaměření.⁶

Všezahrnující vědomí identity dle Eriksona (1999) pozvolně harmonizuje řadu měnících se představ sebe, prožívaných v dětství, k jejichž dramatické rekapitulaci může dojít v období adolescence s příležitostmi k rolím, jež jsou mladým lidem nabízeny k výběru a k uskutečnění.

Dle Eriksona (1999) adolescence akceptuje nejen určité citlivé, pomíjivé vědomí existence, ale také vášnivý zájem o ideologické hodnoty všeho druhu, jako např. intelektuální, náboženské či politické. Tyto hodnoty občas zahrnují také ideologii přizpůsobení se dobovým vzorcům.

Nelze nezmínit rovněž *věrnost*, jež je zvláštní ctností, objevující se v adolescenci, a která dle Eriksona (1999) zajišťuje nejen vztah k dětské důvěře, ale také ke zralé víře. Jejím antipatickým protějškem je *odmítnutí role*, projevující se jako aktivní a selektivní nutkání, které se, jak se Erikson (1999) domnívá, uplatňuje při

⁴ Čížková, Binarová, Holásková, Petrová, Plevová, Pugnerová, 1999.

⁵ Langmeier, Krejčířová, 2006.

⁶ Švancara, 1986.

formování identity, kdy se jedinec zbavuje rolí a hodnot, kterým je nucen se postavit, nebo které vnímá jako cizí.

Dle Eriksona (1999) mohou být adolescence a stále prodlužující se výuka na střední škole či gymnáziu považovány za *psychosociální moratorium*, kterým nazývá období sexuálního a kognitivního zrání spjaté s odkladem definitivních závazků. Je zde dán volný prostor experimentování s rolemi včetně sexuálních.⁷

Dle Matějčka a Dytrycha (1999) je *věk mladistvých*, představující období trvající od puberty až po dosažení plné tělesné a duševní zralosti, tj. kolem dvacátého roku života, obdobím osamostatnění a odpoutáním se od rodičů. Tato doba nutně předchází akceptaci vlastní rodičovské role.⁸

Mládež má dle Saka (2000) významnou, nezastupitelnou a specifickou funkci ve společnosti. Jakožto velká sociální skupina lidí má zvláštní pozici a roli ve společnosti. Do této skupiny bývají dle autora zařazováni jedinci ve věku, již ukončili základní školní docházku, do věku, kdy došlo k ukončení sociálního zrání, kdy jedinec převzal všechny role dospělých a získal plnohodnotný občanský status.⁹

1.2. Vývoj poznávacích schopností

V období adolescence dochází dle Vágnerové a Valentové (1994) především ke kvalitativnímu zlepšování již dosaženého stupně formálních logických operací. Ačkoliv je adolescent schopen řešit abstraktní problémy, chybí mu však zkušenosti a vědomosti, jež může získat pouze v průběhu následujícího života. Intelektuální výkonnost a aktivita, jež je v tomto věku relativně velká, je obvykle využívána jak při studiu, tak při zájmové činnosti. Dochází ke změně postoje vůči intelektuální činnosti. Adolescent zaujímá aktivní přístup k problémům, chce je poznávat a řešit.¹⁰

⁷ Erikson, 1999.

⁸ Matějček, Dytrych, 1999.

⁹ Sak, 2000.

¹⁰ Vágnerová, Valentová, 1994.

Ačkoliv Macek (2003) adolescenci člení na tři fáze, a to časnou adolescenci, střední a pozdní adolescenci, zaměříme se, vzhledem k věkovému rozsahu našeho zkoumaného souboru, pouze na adolescenci střední a pozdní. Střední a pozdní adolescence je charakteristická myšlením, jež je méně absolutní a více podmíněné, vztahové a sebereflektující. Adolescentní uvažování se stále více začíná přibližovat myšlení dospělých, mimo ryze „logických“ argumentů stoupá význam jejich prožitků, zkušeností, vztahů a potřeby být efektivní a oceňovaný.¹¹

Dle Binarové (1999) v tomto vývojovém období přetrvává kritický realizmus, projevující se přezkoumáváním nabytých poznatků, avšak na vyšší úrovni, než v období puberty. Zaznamenáváme větší příklon k realitě, mizí naivní romantismus. U adolescenta je ještě stále výrazný radikalismus a nekompromisnost. Projevuje se zde jednostrannost v chápání skutečnosti, jelikož adolescent není schopen pochopit všechny faktory, které určitou situaci ovlivňují a tak u něj převládá sklon získanou zkušenost prosazovat zjednodušeně a radikálně.¹²

1.3. Problém socializace v období adolescence

V oblasti socializace stále ještě zaznamenáváme ve vztahu k dospělým jistý rozpor mezi statusem a rolí. Ve vzájemném nesouladu zde stojí chování, které je od adolescenta očekáváno, a způsob, jakým se k němu dospělí, především rodiče, chovají. Dle Vágnerové a Valentové (1994) adolescent usiluje o respekt u dospělých a o partnerský vztah, dožaduje se své samostatnosti a nezávislosti. Adolescenti se staví odmítavě k rozporům mezi názory a skutky, neuznávají kompromisy a polovičatost.¹³

¹¹ Macek, 2003.

¹² Čížková, Binarová, Holásková, Petrová, Plevová, Pugnerová, 1999.

¹³ Vágnerová, Valentová, 1994.

V tomto vývojovém období dochází k výraznému rozvoji sociálních vazeb, a to jak po stránce kvalitativní, tak i kvantitativní. Jak Binarová (1999) uvádí, období adolescence bývá některými autory charakterizováno jako období extraverze, kdy se projevuje výrazná touha po začlenění do různých sociálních skupin a potřeba společenských zážitků. Adolescenti rovněž reagují na přehnanou autoritativnost dospělých odporem, staví se do opozice a mnohdy vyvolávají konflikt. V tomto období rovněž zaznamenáváme potřebu navazování erotických vztahů s druhým pohlavím. Jedná se o období citové spřízněnosti, vyznačující se především značnou nekritičností partnera, unáhleností v jednání, velkými společnými zájmy. Adolescenti prožívají své první lásky i svá první zklamání, která bývají bolestně prožívána, jelikož dochází k zraňování jejich doposud ještě nevyváženého sebecitu. Důležitým a náročným úkolem adolescenta je taktéž volba budoucího povolání. Jelikož v tomto období nemusí být mladistvý ještě dostatečně zájmově vyhraněný, může zde dojít k nerozhodnosti či ke střetům zájmu dospívajícího a rodičů.¹⁴

Mezi hlavní vývojové úkoly období dospívání Havighurst (1953, in Langmeier, Krejčířová, 2006) řadí jak uvolnění z nadměrné závislosti na rodičích, tak navazování rozličných a významnějších vztahů k vrstevníkům, bez rozdílu pohlaví. Ačkoliv proces stálého osamostatňování a rozšiřování sociálních vztahů začíná již v útlém dětství a pokračuje i v dospělosti, hraje období dospívání klíčovou a rozhodující úlohu v převzetí pozdějších základních manželských a rodičovských rolí.¹⁵

1.4. Vývoj sebepojetí

Blatný a kolektiv (2010, s. 107) definuje sebepojetí jako „*souhrn představ a hodnotících soudů, které člověk o sobě chová.*“ Dále rozlišuje tři aspekty, jimiž lze sebepojetí charakterizovat. Jedná se o aspekt kognitivní, afektivní a konativní.¹⁶

¹⁴ Čížková, Binarová, Holásková, Petrová, Plevová, Pugnerová, 1999.

¹⁵ Langmeier, Krejčířová, 2006.

¹⁶ Blatný a kolektiv, 2010, s. 107.

Celé období adolescence se dle Míčka (1988, in Macek, 2003) vyznačuje také zvýšenou sebereflexí, jež mívá na počátku období spíše charakter sebepercepce, kdy si adolescent uvědomuje sám sebe jako nositele různých rolí a jako aktéra svého chování v daných situacích. Vlivem postupně nabývaných zkušeností se sebou samým se v rámci sebereflexe stále více uplatňuje introspekce a sebehodnocení.

Jak Macek (2003) uvádí, v dospívání se rovněž mění vztahový rámec uvažování o sobě. Adolescent k vlastnímu já vztahuje nejen názory a soudy osob, jež jsou pro něj subjektivně významné, ale také vrstevnické standardy a společenské normy. Patrné je taktéž prohlubování vědomí časové kontinuity vlastního já, což bývá většinou spojeno s přehodnocováním vlastní minulosti a se zvýšeným zaměřením na vlastní budoucnost.¹⁷

Významnou součástí širšího „vývojového úkolu“ dospívání, jak uvádí Langmeier a Krejčířová (2006), je rovněž dosažení vyhraněného a stabilního pocitu vlastní identity. Adolescent se snaží nalézt odpověď na řadu podstatných otázek, a to *kým jsem a jakým jsem, kde je moje místo, kam směřuji či jaké hodnoty jsou v mém životě nejdůležitější*. Jedinec v tomto období usiluje o poznání vlastních možností i mezí. Důležité je taktéž hodnocení vlastního vzhledu, jakož i dosažení jasně sexuální identity. Kolem 15 – 16 let u mladého jedince zaznamenáváme tendenci posuzování sebe sama především podle reakcí druhých na ně samé či podle toho, co si sám myslí o tom, jak je vidí druzí. Kritický pohled na sebe sama je nezbytným předpokladem pro ujasnění si jak vlastních osobnostních charakteristik, tak vlastní budoucí společenské role.

Hledání identity je aktivním procesem nejen v podobě sebepoznávání, ale také v aktivním sebeutváření. Mladý jedinec se úporně snaží být sám sebou a co nejvíce se přiblížit svému ideálu.¹⁸

¹⁷ Macek, 2003.

¹⁸ Langmeier, Krejčířová, 2006.

1.5. Rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace

Hovoříme-li o hodnotách, nemůžeme opomenout také významný vliv převratných technických, vědeckých a v neposlední řadě i společenských změn na názory, postoje a hodnoty jedinců ve společnosti. Důsledkem těchto změn nacházíme stále častější rozdíly v hodnotách a v postojích generací, jež vyrůstaly za zcela jiných podmínek a čerpaly z odlišných zkušeností. Tendenci ulpívat na dřívějších hodnotách zaznamenáváme u starší generace, pro niž se staly jediné platným měřítkem. Oproti tomu nová generace získává vlastní zkušenosti a odmítá přijmout stará měřítka. Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) došlo však ve druhé polovině minulého století k jistému sblížení vzájemného přístupu generací tím, že byla uvolněna patriarchální struktura rodiny a autoritativní princip ve výchově byl rozbit.¹⁹

1.6. Konflikt mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti

Příčinu konfliktů v průběhu celého vývoje dítěte, které v dospívání často vyústí kriticky, Langmeier a Krejčířová (2006) vidí v rozporu mezi charakterem citových vztahů v rodině a v širší společnosti.

Ačkoliv dospívající již není striktně vázán na normy a hodnoty svých rodičů a nezřídky kdy je podrobuje kritice, je přesto v mnoha ohledech na svých rodičích závislý. Významnou úlohu ve formování názorů, postojů a hodnot dospívajícího hraje vliv kamarádů a přátel, s nimiž v diskusích často srovnává, vzdoruje a bouří se.

Langmeier a Krejčířová (2006) označují období dospívání v našem sociálním prostředí často jako velmi náročné a mnohdy i konfliktní. Je proto žádoucí, aby rodiče v této době měli snahu dospívajícímu porozumět a podpořit ho při hledání pro něj základních hodnot, nalezení osobní orientace a životních cílů, to znamená podporovat jej při vytváření zralého sebepečení.²⁰

¹⁹ Langmeier, Krejčířová, 2006.

²⁰ Langmeier, Krejčířová, 2006.

2. HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE

2.1. Teoretické vymezení pojmů hodnoty a postoje

Dříve než si přiblížíme samotný pojem *hodnoty*, je potřeba poukázat na výraznou příbuznost mezi pojmy *hodnoty* a *postoje*, jež bývá důsledkem častých a chybných terminologických záměn a konfúzí. Hodnoty a postoje zahrnují současně kognitivní, emoční a akční složku chování. Jak hodnoty, tak postoje, tvoří psychickou realitu jedinců a skupin, lze považovat za zdroj a regulátor sociální aktivity. Jejich vliv zaznamenáváme rovněž v sociálních interakcích. I přes výše uvedené společné charakteristiky obou pojmů však lze relativně spolehlivě definovat rozdíly mezi hodnotami a postoji (Řehan, Cakirpaloglu, 2000).²¹

2.1.1. Hodnoty

Pojem *hodnota* zavedl v polovině 19. století do filosofie německý myslitel Rudolf Hermann Lotze. Hodnota, jako výsledek různých způsobů interpretace světa, se zakládá na vztahu mezi člověkem a jevy, věcmi a skutečnostmi. Významem hodnot a hodnocení se jako první zabýval Friedrich Wilhelm Nietzsche, jenž považuje hodnocení za fyziologický předpoklad pro zachování určitého způsobu života, v němž se projevuje vůle k moci. Jeho snahou bylo přehodnotit veškeré hodnoty (Kol. autorů, 1998).²²

Dle Cakirpaloglu (2009) panuje mezi psychologickými názory na pojem hodnoty nejednoznačnost, která pramení z rozdílných přístupů, kritérií a empirických zkušeností psychologů.²³

²¹ Řehan, Cakirpaloglu, 2000.

²² Kol. autorů, 1998.

²³ Cakirpaloglu, 2009.

Hodnoty dle Rokeache (in Ondrová, 2006) představují stálé přesvědčení, že určitý způsob jednání či cílový stav existence by měl být preferován před jiným způsobem jednání či cílovým stavem bytí. Tímto se hodnoty stávají normou, která určuje a ovlivňuje jednání, postoje a hodnocení.²⁴

Jak uvádí Balcar (1983), hodnoty jsou předměty nejobecnějších postojů, jež patří v životě člověka k nejvýznamnějším. Ty jsou v tomto případě nazývané jako *hodnotové orientace*. V životě jedince i společenství tak tvoří „normy správného života“ a zvláště v nich je nejsilněji užíváno nejen účelového, ale rovněž mravního hodnocení v rozměru dobra a zla.²⁵

Dle Cakirpaloglu (2009) jsou hodnoty a přesvědčení složkou skupinového vědomí. Toto skupinové vědomí posiluje kontinuitu a stálost každé kultury i společnosti.²⁶

Hodnoty, jako součást struktury osobnosti, v níž zabírají ústřední místo, jsou ve srovnání s postoji odolnější vůči změně. Lze je rovněž chápat jako abstraktnější, nevztahující se k specifickým objektům či osobám. Hodnoty se vyznačují tendencí ke svému naplnění a představují základ pro vznik konkrétních postojů. Jako standardy, ideály regulují lidské chování ke své realizaci (Řehan, Cakirpaloglu, 2000).²⁷

Dle Homoly (1977), hovoříme-li o hodnotách, pak něčemu připisujeme cenu. Takto však lze pohlížet pouze na hodnoty v osobním pojetí, neboť pro individuum má skutečnou cenu a je hodnotou to, co vidí jako žádoucí.

Lidské hodnoty jsou cíle, získávané od společnosti. Důležitou roli zde sehrává snaha jedince být konformní se společností a podle standardů skupiny posuzovat cenu něčeho. Jedinec se tak učí rozlišovat kupříkladu dobré a špatné či užitečné a neužitečné apod. Od svých sociálních skupin získává schopnost hodnocení.

²⁴ Ondrová, 2006.

²⁵ Balcar, 1983.

²⁶ Cakirpaloglu, 2009.

²⁷ Řehan, Cakirpaloglu, 2000.

Hodnoty nám slouží jako měřítko, užívaná při našich volbách. Nemůžeme je proto analyzovat pouze na základě slovních sdělení jedince, nýbrž podle toho, co v situacích zahrnujících volbu jedinec dělá. Subjektivně lze měřit sílu hodnoty pro jedince také tím, kolik energie a času věnuje jejímu uplatnění.²⁸

Dle Balcara (1983) mají hodnoty vliv na celý životní styl člověka a s ohledem na jejich vazbu ke způsobu, jakým člověk žije, tzn. k jeho činnosti, je lze považovat za nejobecnější zájmy.²⁹

Jak uvádí Sak (2004), hodnoty zabírají významné místo v chování člověka a v jeho motivační struktuře. Mezi společnostmi, jejím vývojem a složkami osobnosti jedince existuje komplexní vztah. V dynamické rovnováze jsou společenské podmínky, které na člověka působí prostřednictvím jeho sociálního pole, hodnotový systém a chování jedince. Jakmile dojde k vychýlení jedné ze složek, projeví se tendence harmonizovat celek opět do vyvážené polohy.³⁰

2.1.2. Postoje

Postoje, jež představují trvalejší soubory pocitů, poznatků a tendencí jednat ve vztahu k sociálnímu objektu, se na rozdíl od hodnot vyznačují svou otevřeností vůči změně. Vyskytují se zde různé průniky kladných a záporných postojů (Řehan, Cakirpaloglu, 2000).³¹

Postoj chápe Balcar (1983) jako vysouzenou a druhotnou motivační dispozici. Postoje jsou vytvářeny učením prostřednictvím přímé nebo zprostředkované zkušenosti, kdy jistý předmět (v obecném smyslu například určitá situace, jistý člověk či věc, ale i určitý druh činnosti, společenská instituce apod.) může poskytnout, nebo naopak znemožnit uspokojení jistého vlastního motivu.

²⁸ Homola, 1977.

²⁹ Balcar, 1983.

³⁰ Sak, 2004.

³¹ Řehan, Cakirpaloglu, 2000.

Dle Balcara (1983) tak postoj reprezentuje pohotovost reagovat jistým způsobem na určitý motivačně významný podnět či skupinu podnětů. Význam daného předmětu, který pro jedince získal v důsledku s ním spojené motivačně významné zkušenosti, určuje povahu reakce jedince.³²

Výraz *hodnota* je používán v různých významech, z nichž nejobsáhleji vše zahrnují tři následující mimořádné významy. Jako *hodnotu* lze totiž označit: 1. *hodnotovou podstatu*, tzn. kvalitativně určitý všeobecný řád hodnot, jako např. řád ekonomický, mravní, náboženský. Oproti těmto hodnotovým podstatám stojí dvě formy *skutečných hodnot*, totiž 2. realizování hodnoty na reálném objektu (nebo ději), která se kromě jiných vlastností může tak podílet na podstatě hodnoty, že se v ní téměř „zjeví“ (*hodnotový předmět*), 3. realizování hodnoty v reálném psychologickém subjektu jako *prožitek hodnoty* nebo *hodnotový skutek*, ve kterém může být opět přítomna ta či ona hodnotová podstata. Chceme-li to poslední, tzn. konstantně druhové určení hodnoty obzvlášť zvýraznit, pak mluvíme také o hodnotovém směru.

Je-li bez bližšího vysvětlování řeč o *hodnotách* osobnosti, míní se tím uceleně uspořádaný fenomén, který pevně koření v odstupňovaném komplexu různých hodnotových směrů v konstantním uspořádání hodnot reálného subjektu. V tomto smyslu lze hovořit o hodnotovém stavu nebo také o totálním hodnotovém směru osoby (Spranger, 1927).³³

2.2. Klasifikace hodnot

Problematice klasifikace hodnot v psychologii a jejím kritériím se podrobně věnoval Pantić (in Cakirpaloglu, 2004), podle něhož lze hodnoty a hodnocení utřídit podle obecných teoretických a metodologických kritérií.

³² Balcar, 1983.

³³ Spranger, 1927.

Nejpočetnější skupinu v psychologické klasifikaci hodnot dle Pantiće (in Cakirpaloglu, 2004) tvoří teoretická kritéria, jež zahrnují tři dimenze formální klasifikace, a to objektivnost-subjektivnost, specifíčnost-obecnost a relativnost-univerzálnost.

Z velkého výčtu kritérií, jež autor uvádí, jmenujme alespoň některá kritéria dělení hodnot:

Dle nositele hodnot můžeme členit hodnoty na individuální, skupinové a univerzální. Toto kritérium nacházíme v učeních, jež připouštějí vliv historických, společensko-kulturních, skupinových či individuálních faktorů na fenomény lidské přirozenosti.

Hodnoty lze diferencovat podle původu vzniku na individuální a institucionální. Hodnoty individuální představují čistě subjektivní, intrinsické kategorie, jež se podobají Allportově pojetí personálních rysů. Institucionální hodnoty mají charakter obecných norem a reprezentují zavazující pravidla chování, platná pro všechny členy skupiny.

Hodnoty je možno dělit *podle nejobecnější podstaty* na očekávané, tj. normativní standardy chování, a na hodnoty, jež vedou k naplnění existence. Normativní standardy se vztahují k sociální prospěšnosti kolektivu. Jedinec je jimi vybízen, aby jako člen společnosti plnil to, co je potřebné. Podobný názor zastával Sherif. Oproti tomu Fromm prosazuje humanistické stanovisko, a to, že mezi hodnotami a naplněním toho, co v bytí „je“ existuje vzájemná souvislost (Cakirpaloglu, 2004).³⁴

Podívejme se nyní, jak klasifikuje hodnoty Spranger (in Smékal, 2007), který charakterizuje šest typů lidí podle preference některého z níže uvedených principů:

1. *Teoretický člověk*. Ten usiluje o poznání pravdy. Hlavní hodnotou je pro něj nejen poznání podstaty a zákonitostí světa, ale rovněž poznání vztahů mezi lidmi. Teoretickým typem může být každý člověk, pro kterého je nejdůležitější poznání toho, co, jak a proč se to děje.

³⁴ Cakirpaloglu, 2004.

2. *Estetickým člověkem* je jedinec, jenž hledá ve světě zážitek, estetický dojem či příležitost vedoucí k sebevyjádření. Vše rozděluje na harmonické nebo disharmonické. Žije ve světě barev, zvuků, rytmů a forem.

3. *Ekonomický člověk* je osobnost, jež hledá užitek a zisk. Jedná se o egocentrického jedince, který myslí pouze na vlastní blaho. Jen to, co je prospěšné jemu samému, jeho rodině či skupině, má pro něj hodnotu.

4. *Sociální člověk*. Tento jedince, jenž hledá sebe v druhém, žije především pro druhé lidi. Ve svém životě usiluje o lásku k lidem, všeobjímající lásku. Tento typ osobnosti je popsán nejrozporněji.

5. *Mocenský typ* osobnosti se dle Sprangera nevyznačuje úsilím o administrativní moc, moc však v jeho pojetí tkví v podřízení se vyšším principům, v jednání v duchu vyšších zásad.

6. *Náboženský typ* člověka usiluje o hledání smyslu života. Jak Spranger (in Smékal, 2007) zdůrazňuje, jedná se hlavně o tzv. implicitní náboženskou orientaci, jež se nemusí vázat na respektování doktríny.³⁵

Milton Rokeach (1973, in Nakonečný, 2004) diferencoval dvojí vztažnost hodnot: *terminální hodnoty* a *hodnoty instrumentální*. Uvedené druhy hodnot jsou komplementární. Rokeach spatřuje souvislost mezi preferencí určitých životních cílů a jistým způsobem života. Lidé však mohou stejného životního cíle dosahovat interindividuálně rozdílným způsobem.

Etický aspekt pozorujeme především u hodnot instrumentálních, jež se vztahují k prostředkům. Hodnoty, jako součást osobní morálky, mají hierarchickou strukturu a vystihují smysl života, včetně jeho kritérií, tzn. to, co je významné.³⁶

Jak prohlásil Frankl (1994, s. 19): „*Hodnotám nemůžeme učit – hodnoty musíme žít.*“ Ve svém díle autor zdůrazňuje, že je důležité orientovat se a zacílit se na něco, co má určitý smysl. Člověk může přežít jen tehdy, žije-li pro něco. Toto platí rovněž pro lidstvo samotné. Dle Frankla (1994) jen pouhé přežití nemůže představovat nejvyšší hodnotu.³⁷

³⁵ Smékal, 2007.

³⁶ Nakonečný, 2004.

³⁷ Frankl, 1994, s. 19.

Frankl (in Křivohlavý, 1994) nastínil v souvislosti se smysluplným zaměřením života tři okruhy hodnot, jimiž jsou hodnoty *zážitkové*, *tvořivé* a *postojové*. K zážitkovým hodnotám řadí například lásku, a to jak lásku matky k dítěti či lásku mezi milenci, může se ale rovněž jednat i o milování určitého člověka, který je pro nás určitým vzorem, je naším přítelem (naší pomocí apod.).

Zážitkové hodnoty se však nevztahují pouze k lidem, ale týkají se také toho, co v nás vyvolává kladné emoce. Jedná se například o krásu hudby a zpěvu či různých uměleckých zážitků. Pak máme na mysli tzv. estetické hodnoty, tj. hodnoty krásy jakékoliv podoby. Zážitkové hodnoty lidský život obohacují.

K tvořivým hodnotám Frankl (in Křivohlavý, 1994) řadí ty, které svou vlastní činností vytváříme a určitým způsobem tak „obohacujeme svět“. Není však podstatné, zda se jedná o velká díla či jen o drobné projevy kreativní činnosti, důležité je, že se jedná o naši vlastní aktivitu.

Zásadní úlohu v tvořivé činnosti sehrává tzv. „vydanost“ či „oddanost“, tj. skutečnost, že jedinec vnímá svoji aktivitu jako smysluplnou, pojímá ji vážně, a to i v případě, není-li tato aktivita podrobena hodnocení druhých.

Třetím okruhem jsou hodnoty postojové, jež mají v běžném životě člověka také své místo. Smysluplně a hodnotně lze žít kupříkladu také tím, že jedinec zaujme k dění, např. ke svému zdravotnímu postižení („osudu“) úctyhodný postoj. Tyto postojové hodnoty můžeme nalézt u lidí chronicky nemocných, bezmocných jedinců či lidí, již se ocitli v životních krizích, kteří se statečně vyrovnávají se svými těžkostmi mnohem lépe, než ostatní jedinci.³⁸

³⁸ Křivohlavý, 1994.

2.3. Hodnotový systém

Přestože každý jedinec má individuální systém hodnot, existuje určitý společný systém, platný pro všechny členy téže skupiny, téže společnosti a kultury. Hodnotový systém společnosti je určen odpověďmi na základní otázky, zabývající se vztahy člověka jak ke světu, tak k druhým lidem, jeho postavením ve světě, základními motivy jeho činnosti apod. Jak Homola (1977) dále uvádí, v našem chování dochází ke zobecněním. Jedinci odpovídají na všechny situace.³⁹

2.4. Hodnocení

Cakirpaloglu (2009) popisuje hodnocení jako složitý psychický proces, ve kterém kvalita a intenzita stávající hodnoty usměrňuje vztah mezi subjektem a objektem. Jak dále autor uvádí, základy psychologického zkoumání hodnocení byly vybudovány již Kantem, který diferencoval teoretické a praktické poznání. Proces hodnocení, podobně jako proces myšlení, se vyznačuje vnitřní důsledností a relativní stabilitou.⁴⁰

Hodnotící vztah má dle Városse (1970) jak svoje charakteristické rysy, které jej odlišují od jiných druhů vztahů subjekt-objekt, tak rovněž své konkrétní podoby a druhy. Autor se taktéž zabývá otázkou, jak souvisí city (zážitky) s hodnotícími akty. Zejména při primárním hodnocení se přímo nabízí domněnka, že cit (zážitek) sám je hodnotícím aktem, jak to pojmají teorie, jež zevšeobecňují princip slasti. Váross (1970) vychází z domněnky, že jestliže se mu podařilo ukázat, že hodnotící akt není totožný s pocitem slasti, potřebou nebo zájmem, tudíž ani kladné či záporné hodnocení není možno ztotožňovat se zážitky příjemného a nepříjemného.

Kritérium hodnocení je tedy mnohem všeobecnější, tzn., že je jím celá hodnotící osobnost se všemi vrozenými a získanými vlastnostmi a postoji. Vždy tak každá nová hodnotící zkušenost osobnosti splývá se zkušenostmi staršími a obohacuje

³⁹ Homola, 1977.

⁴⁰ Cakirpaloglu, 2009.

jakýsi paměťový axilogicko-empirický archiv, jehož dotvářením vznikají stále více propracovanější hodnotící zásady.⁴¹

Abychom porozuměli, v čem spočívá uspořádání životního systému, musíme si dle Adlera (1989) představit, jak přistupuje dítě k životu. Všude, kde chceme posoudit vznik jeho vědomí, musíme posuzovat stádium, ve kterém dítě již své zkušenosti posbíralo. Je ale nutno poznamenat, že toto nabývání zkušeností se podaří jen tehdy, má-li dítě již cíl před očima. Jinak by byl celý život náhodný, tápající, každé hodnocení by bylo nemožné a nemohla by být tudíž řeč o vedle sebe řazených a využitých hlediscích, stanoviscích. Každé hodnocení by bylo ztraceno, kdyby fiktivní zaměření toho zmíněného pevně nasazeného cíle chybělo.

Rovněž vidíme, že nikdo svoje zkušenosti jen tak neprotrpí, nýbrž je sám vytváří, činí. To znamená tak dalece, že jedinec zvažuje svůj pohled na to, zda a jak mohou být zkušenosti jeho konečným cílům prospěšné, nebo mu v dosažení cílů zabraňují.

Co v těchto zkušenostech a prožitcích působí a jeví se jako účinné, je na cíl zaměřený životní plán, který rovněž znamená, že při vybavování vzpomínek vždy slyšíme promlouvat náš povzbuzující nebo odrazující hlas. Nebo, že jim teprve tehdy porozumíme a správně zhodnotíme, jestliže jsme tyto hlasy v nich rozpoznali.⁴²

2.5. Vybrané psychologické koncepce hodnot

Otázkami hodnot a jejich významem v životě člověka se zabývali již starověcí filozofové. Tato problematika se stala předmětem zájmu rovněž v psychologii, kde je jí dodnes věnována patřičná pozornost.

Níže uvádíme vybrané psychologické koncepce hodnot.

⁴¹ Városov, 1970.

⁴² Adler, 1989.

2.5.1. Koncepce Sigmunda Freuda

Nyní se seznámíme s koncepcí Sigmunda Freuda (1856 – 1939), tvůrce psychoanalýzy, jenž vytvořil učení o přenosu, nevědomí a vývoji libida (Kratochvíl, 2006).⁴³

Freudovi nelze odepřít významný přínos psychologické axilogii. Nyní se seznámíme s jistými specifickými teoriemi jeho teorie, které uvádí Cakirpaloglu (2004):

Psychoanalýza spolehlivě vymezuje strukturální a dynamické vlastnosti osobnosti. Osobnost je chápána jako dynamický systém, v němž se subsystemy neustále ovlivňují, a které napomáhají snížení vnitřního napětí. Hodnoty, jako součást dynamické složky osobnosti, zabírají v psychoanalytické teorii zásadní místo. Jedná se především o nevědomé pohnutky, jež sídlí v oblasti *Id* a o idealizované morální standardy, sídlící v *Superegu*. Freud se také jako jeden z prvních snažil o správné strukturální situování morálních a jiných obecných hodnot v nitru osobnosti. Na základě důkladné analýzy struktury *Superega*, jež je dle Freuda složena ze svědomí, sebezpozorování a ideálů, dospěl k přesvědčení, že každá složka *Superega* je možným sídlem zejména idealizovaných hodnot. Mezi vývojem hodnot a obecným vývojem *Superega* je tedy jistá souvislost.

Významnou úlohu při studiu dynamických aspektů hodnot sehrávají Freudova pojetí *vytěsnění* a *sublimace*. Vytěsnění umožňuje egu přesunout sociálně nepřijatelné obsahy mimo dosah vědomí, tím se jedince zbavuje úzkostí a jiných komplikací, jež ho zatěžují.

Sublimace patří k sociálně nejakceptovatelnějším mechanismům obrany ega. Pomocí sublimace je možné vysvětlit transformace instinktivních požadavků do sociálně akceptovatelných vzorců chování, tj. chování, jež je řízeno hodnotou.⁴⁴

⁴³ Kratochvíl, 2006.

⁴⁴ Cakirpaloglu, 2004.

Jak Nakonečný (2004) uvádí, již Freud poznal, že vztah psychologie k etice má několik hledisek: psychologie nemůže nahrazovat interpretaci geneze a činnosti etických hodnot, avšak jedinec na osobní morálku musí pohlížet jako na činitele jeho psychické dynamiky.

Freud tuto skutečnost vyjádřil svým konceptem *Nadjá*, jímž znázornil psychické fungování osobní morálky.⁴⁵

2.5.2. Koncepte Abrahama Harolda Maslowa

Abraham Harold Maslow (1908 – 1970), americký psycholog, autor hierarchické teorie potřeb, situoval problematiku hodnot do centra psychologického zájmu o lidskou existenci. Jak uvádí Cakirpaloglu (2004), Maslow pokládá hodnoty za instinktivní připravenost člověka pro vývoj vlastních možností v souhlasu s danou kulturou. Pojmem *intrinsicke hodnoty*, jež také používá, vyzdvihuje jejich pudovou podstatu.⁴⁶

Nyní se seznámíme s teorií potřeb navrženou Maslowem, jak ji uvádí Smékal (2004). Tato teorie se zakládá na předpokladu vertikálního řetězení potřeb, v němž jsou rozvíjení a aktualizace vyšších potřeb závislé na uspokojování potřeb nižších.

Zatímco neuspokojení potřeb nižších je prožíváno jako mučivý pocit nedostatku, jenž vyvolává další konkrétní pocity strachu, smutku či hněvu, neuspokojení potřeb vyšších je pociťováno jako úzkost a neklid, přičemž si jeho původ jedinec většinou ani neuvědomuje.

Maslowova hierarchie potřeb zahrnuje následující potřeby:

1. *Tělesné potřeby*. Zde řadíme potřebu jídla, tekutin, vzduchu, spánku a vyměšování.

⁴⁵ Nakonečný, 2004.

⁴⁶ Cakirpaloglu, 2004.

2. Mezi *potřeby bezpečí* náleží jak bezpečí fyzické, tak rovněž psychosociální, tzn. možnost jedince vyhnout se ohrožujícím situacím, zajistit si domov, oděv či existenční minimum.

3. *Potřeba milovat a být milován*, jež se v raných fázích ontogeneze projevuje jako potřeba kontaktní stimulace, laskání.

Výše uvedené základní potřeby se jeví již od narození.

4. *Potřeba sociální pozice* se vztahuje k sebeúctě a osobní důstojnosti. Zde sehrává důležitou úlohu také úcta a vážnost, jež nám skýtají druzí.

5. *Celkovou přiměřenost, potřebu sebevyjádření, estetické* a jiné potřeby nacházíme na místě nejvyšším. Tyto potřeby, vyjadřující seberozvojové tendence osobnosti, souvisí s vývojem vlastních schopností a kompetence, s úsilím o získání sebeúcty tvůrčí činností či vykonáváním hodnotných funkcí.⁴⁷

2.5.3. Koncepce Lawrence Kohlberga

Americký psycholog Lawrence Kohlberg, známý svým studiem morální výchovy, morálního zdůvodňování a morálního vývoje, navázal na koncepci Jeana Piageta a ve svých rozsáhlých výzkumech upřesnil stanovení vývoje morálního usuzování. Kohlberg (1968; 1969 aj. in Kotásková, 1987) do svých interpretací vkládá více motivačních momentů.⁴⁸

Kohlberg (1976), jenž spolu s Piagetem (1932) vynikl v psychologických analýzách osobní morálky, považuje za základ morálního vývoje dítěte morální citění a představy o morálce, jež souvisí s pojetím hodnot (Nakonečný, 2004).⁴⁹

Nyní uvádíme tři hlavní úrovně morálního vývoje, z nichž Kohlberg každou dále rozčlenil na dvě dílčí stádia.

Jak Kotásková (1987) uvádí, první, tzv. *prekonvenční úroveň*, je typická reakcí dítěte na kulturně společenská pravidla, jeho rozlišováním dobrého a zlého, správného a nesprávného, přičemž tyto rozdíly interpretuje ve smyslu buď

⁴⁷ Smékal, 2007.

⁴⁸ Kotásková, 1987.

⁴⁹ Nakonečný, 2004.

tělesných nebo hédonistických důsledků činnosti (v podobě odměny, trestu či preference), nebo ve smyslu fyzické moci disponentů zmíněných pravidel.⁵⁰

Čačka (1998) popisuje Kohlbergovu tzv. *předškolní úroveň*, jako stádium řídicí se konkrétními následky. Můžeme zde nacházet typ orientovaný více na respektování autorit, nebo typ, jenž chápe poslušnost pouze jako prostředek k dosažení odměny.

Na *úrovni konvenční* je za důležité považováno naplnění sociálního očekávání. I zde nacházíme buď typ školáčka, který přijímá „roli hodného dítěte“, jako prostředku jistoty a bezpečí v neznámém prostředí, nebo typ, jenž tím jen předchází kritice, která narušuje jeho vnitřní rovnováhu, případně i výčtkám svědomí.⁵¹

Tento postoj, jak uvádí Kotásková (1987), zahrnuje jak konformitu s očekáváním a sociálním řádem, tak i loajalitu s ním, resp. aktivní zachovávání a podporování řádu a identifikace s osobami či skupinou, jež je v něm zahrnuta.⁵²

Na úrovni třetí, tzv. *postkonvenční*, je dle Čačky (1998) správnost jednání posuzována na základě principů, které jedinec vědomě přijímá za obecně prospěšné. Opět se zde vyskytují dva typy, a to typ, jenž chápe morálku jen jako formu jisté společenské smlouvy, která sleduje individuální i společenský prospěch, nebo typ, který vychází z předpokladu určité univerzální platnosti etických principů.⁵³

Úsilí definovat morální hodnoty a principy, jež jsou validní a aplikovatelné i mimo autoritu ve skupině či mezi nositeli těchto principů, bez zřetele na vlastní ztotožnění s těmito skupinami, nalézáme na tzv. *postkonvenční, autonomní* či *principiální úrovni* (Kotásková, 1987).⁵⁴

⁵⁰ Kotásková, 1987.

⁵¹ Čačka, 1998.

⁵² Kotásková, 1987.

⁵³ Čačka, 1998.

⁵⁴ Kotásková, 1987.

Jak Kotásková (1987) uvádí, Kohlberg toto stádium dále dělí na dva stupně:

První substádium představuje orientaci na sociální dohody a legálnost. Je zaměřeno na individuální práva, při vědomí poměrnosti osobních hodnot a mínění a „legálního pojetí“.

Substádium druhé se vyznačuje zaměřením na univerzální etické principy, odvoláváním na abstraktní zásady a logické porozumění. Patrná je zde rovněž orientace na spravedlnost, rovnost lidských práv, reciprocitu a důstojnost lidského bytí.⁵⁵

3. ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST A OSOBNÍ POHODA

3.1. Teoretické vymezení pojmů životní spokojenost a osobní pohoda (well-being)

V této kapitole postupně vymežíme pojmy životní spokojenost a osobní pohoda (well-being). Seznámíme se také s tím, jak někteří autoři nahlízejí na životní spokojenost a na osobní pohodu. Zmíníme rovněž dělení životní pohody, ale také strukturu subjektivní osobní pohody. Pozornost věnujeme taktéž vlivům působícím na kvalitu života jedince.

3.1.1. Životní spokojenost

Ačkoliv se dle Laška (2004) současná psychologie stále ještě soustřeďuje především na negativní jevy v psychice člověka či sociálních vztazích, nebo na jevy patologické, lze zaznamenat i odborný zájem například o pozitivní individuální rysy, pozitivní životní zkušenosti a prožitky. Mareš (2001, in Lašek, 2004) tak hovoří o pozitivní psychologii. Jak Lašek (2004) uvádí, není tomu tak dávno, co se

⁵⁵ Kotásková, 1987.

předmětem zkoumání stala například také životní spokojenost nebo pocit štěstí apod.⁵⁶

Skutečnost, že je problematice životní spokojenosti a kvalitě života věnována patřičná pozornost již delší dobu potvrzuje Bačová (2009), která uvádí, že mnohé psychologické studie se již po desetiletí věnují zkoumání faktorů ovlivňujících kvalitu života jedince. K těmto faktorům lze řadit např. osobnostní rysy či zdraví, týkající se úrovně jedince. Autorka dále rozlišuje taktéž faktory na úrovni skupin a vztahů mezi skupinami (jako např. koheze, předsudky či stereotypy apod.). Nelze rovněž opomenout také vliv faktorů společností (sociální sítě atp.) a kultur (pravidla, hodnoty). Kvalita života je zpravidla vymezována jako pocity životní spokojenosti a štěstí.⁵⁷

Dle Hamplové (2006) nejsou pojmy, jako je štěstí, životní spokojenost a kvalita života dostatečně přesně vymezeny. Navíc lze zaznamenat nesourodost názorů na rozdíly mezi uvedenými pojmy. I přes zmíněnou heterogenost nacházíme shodu v tom, že je kladen důraz na subjektivitu hodnocení, tzn., že jedinec je spokojený a šťastný, jestliže se tak cítí, nebo pokud o sobě tvrdí, že se tak cítí. Například Diener a Lucas (2000a, in Hamolová 2006), Kim a Hatfield (2004, in Hamplová, 2006) či Stack a Eshleman (1998, in Hamplová, 2006) definují štěstí, jako stav, v němž převládají pozitivní emoce nad emocemi negativními. Kdežto v životní spokojenosti se dle uvedených autorů odráží racionální hodnocení vlastního života. Oproti tomu Haybron (2003, in Hamplová, 2006) nepovažuje štěstí za pouhou afektivní kategorii, ale nahlíží na něj, jako na superiorní pojem zahrnující nejen afektivní, ale také kognitivní stránku lidské mysli.⁵⁸

Dle Dienera (in Kožený, Csémy, Tišanská, 2007) představuje životní spokojenost jednu ze tří složek subjektivně pociťované pohody.⁵⁹

Kožený, Csémy a Tišanská (2007) se odvolávají na řadu výsledů studií, v nichž životní spokojenost představuje důležitou komponentu, ve které se odráží nejen percepce zdravotního stavu, ale taktéž úroveň kvality života jedince.⁶⁰

⁵⁶ Lašek, 2004.

⁵⁷ Bačová, 2009.

⁵⁸ Hamplová (2006)

⁵⁹ Kožený, Csémy, Tišanská, 2007.

O životní spokojenosti hovoří Blatný (2010) jako o vědomém celkovém hodnocení vlastního života jedincem. Životní spokojenost považuje za základní kognitivní složku osobní pohody. Té je také dle autora mnohdy ve výzkumech využíváno právě pro vyjádření osobní pohody.⁶¹

Diener a kolektiv (1985; 1993, in Lenzeder, 2009) se domnívají, že existují kritéria, jejichž význam je pro dobrý život nesporný. K nim jsou řazeny zdraví a vydařené sociální vztahy. Avšak co přesně jedinec pod „spokojeným životem“ rozumí, potažmo z jakých kritérií si tento úsudek tvoří a jakou váhu mají tato jednotlivá kritéria je individuálně rozdílné.⁶²

Někteří autoři, jako například Andrews a Withey (1976, in Blatný, 1999) nebo Diener a kol. (1999, in Blatný 1999) pokládají životní spokojenost (life satisfaction) za jednu z komponent duševní pohody.⁶³

Spokojenost je dle Míčka (1988) indickými jogíny považována za ctnost, kdežto nespokojenost je nectností. Jedná se tedy o hodnocení na úrovni morální.⁶⁴

Jak Hartl a Hartlová (2004) uvádějí, pojem spokojenost (satisfaction) představuje příjemný pocit pramenící z uspokojivých vztahů a dobře vykonané činnosti. Jakmile však trvá dlouho, stává se demotivujícím.⁶⁵

Diener a kol. (1999, in Blatný 1999) hovoří o dvou složkách duševní pohody, které jsou úzce spojeny. Tou první je kognitivní složka, představující vědomé hodnocení vlastního života. Autory je označována jako životní spokojenost. Druhou, emoční složku, tvoří souhrn emocí, afektů a nálad, a sice pozitivních i negativních. Dle autorů lidé dosahují určité míry spokojenosti, aniž by se myšlenkami na ni vědomě

⁶⁰ Kožený, Csémy, Tišanská, 2007.

⁶¹ Blatný a kolektiv, 2010.

⁶² Lenzeder, 2009.

⁶³ Blatný, 1999.

⁶⁴ Míček, 1988.

⁶⁵ Hartl, Hartlová, 2004.

zaobírali. Stav duševní pohody je tudíž dán hodnocením vlastní životní spokojenosti, přítomností pozitivních emocí a absencí negativních emocí.⁶⁶

Grob (1995, in Lašek, 2004) rozlišuje *habituální a aktuální* životní pohodu. Naplňováním přirozených či získaných potřeb a motivů lze dosáhnout habituální životní pohody. Jsou-li tyto potřeby neuspokojeny, zažívá jedinec naopak pocit nepohodlí. Aktuální životní pohoda je podmíněna aktivními faktory. Existují dvě cesty, jak aktuální životní pohody dosáhnout. A sice přímo, prostřednictvím pozitivních zážitků, či nepřímo, dojde-li k odstranění či omezení nepříznivých podmínek.⁶⁷

Johnson a Ruhl (2000) jsou přesvědčeni, že by se měl jedinec napřed naučit akceptovat skutečnost, tedy přijmout realitu, a na základě toho pak rozvažovat o svých přáních. Právě tak člověk může dosáhnout spokojenosti. Uvědomění si vlastní spokojenosti však není pasivní a strnulý proces, ale naopak je zapotřebí aktivního přístupu jedince a jisté flexibility. Jelikož naše spokojenost pramení z našeho nitra, je potřeba naučit se lépe poznat a pochopit sebe sama.⁶⁸

U jedinců, vykazujících vyšší míru vděčnosti, lze dle Křivohlavého (2007) zaznamenat vyšší míru kladných emocí, životní spokojenosti, vitality apod.⁶⁹

Jak Hnilica (2006) uvádí, mnohé výzkumy v této oblasti došly k závěrům, že i některé významné rozdíly v objektivních podmínkách nemusí nutně vést k výrazným rozdílům v pocitech životní spokojenosti a štěstí.⁷⁰

⁶⁶ Blatný, 1999.

⁶⁷ Lašek, 2004.

⁶⁸ Johnson, Ruhl, 2000.

⁶⁹ Křivohlavý, 2007.

⁷⁰ Hnilica, 2006.

3.1.2. Osobní pohoda (well-being)

Osobní pohoda je Blatným (2010) popisována jako emoční stav, jenž je dlouhodobý nebo přetrvávající, a v němž se odráží celková spokojenost jedince se svým životem. Jak dále autor uvádí, stav osobní pohody však nelze pokládat za jednoduchý konstrukt, jedná spíše o širokou kategorii zahrnující několik psychologických proměnných. V nejširším pojetí je osobní pohoda tvořena složkou kognitivní a emoční. Kognitivní složka reprezentuje vědomé hodnocení vlastního života jedincem, složka emoční představuje souhrn emocí, nálad a afektů. Blatný (2010, s. 199) rovněž poznamenává, že: *„Na základě dnešních poznatků můžeme zdroje osobní pohody rozdělit v zásadě do čtyř kategorií. Jsou jimi socioekonomické a demografické faktory a dále osobnostní dispozice, diskrepance (versus shoda) mezi osobními očekáváními a skutečností a sociální vztahy.“*⁷¹

Dle Dienera a dalších (1999, in Lašek, 2004) představuje subjektivní osobní pohoda obsáhle tvořenou kategorií jevů, jež obsahuje emocionální odezvy a životní satisfakce v různých prostředích a rozličných vlastních rozhodnutí. Jak dále Diener (1999, in Lašek 2004) uvádí, nejedná se tak ani o aktuální pocity, ale především o dlouhodobé naladění. Autor rozlišuje afekty příjemné a afekty nepřímé, které také považuje za dva samostatné faktory, tudíž je potřeba zkoumat je odděleně.⁷²

Dle Holé (2011) je při definování spokojenosti či subjektivní pohody zdůrazňován aspekt emocionální, kognitivní, ale také mohou být oba kombinovány. Jak dále autorka uvádí, průkopníkem v oblasti výzkumu subjektivní pohody se stal Bradburn. Ten chápe subjektivní pohodu jako: *„subjektivně pociťovaný stav vyplývající z individuální zkušenosti osoby během každodenního života, přičemž výsledný stav je výsledkem součtu pozitivních a negativních epizod...“* (Bradburn, Noll, 1969, in Holá, 2011, s. 95).⁷³

⁷¹ Blatný a kolektiv, 2010, s. 199.

⁷² Lašek, 2004.

⁷³ Holá, 2011, s. 95.

Schattka (2008) popisuje subjektivní osobní pohodu jako jeden z nejvyšších statků v lidském životě. Ať již v soukromých či veřejných oblastech směřuje lidské konání k dosažení osobní pohody nebo k jejímu udržení. Lidé si přejí šťastné partnerství, hledají uspokojivé zaměstnání a ve svém volném čase vyhledávají aktivity o nichž se domnívají, že je pozitivně naplňují.⁷⁴

Subjektivní osobní pohoda dle Macka (1998) znázorňuje konstrukt, pomocí něhož lze vysvětlit psychologickou kvalitu pocitů, které jedinec v každodenním životě prožívá. Jedná se například o radost, dobrou náladu, štěstí, životní spokojenost apod. Jedním z významných důvodů, proč je zkoumání subjektivního pocitu pohody důležité je, že obecně představuje subjektivně podstatný fenomén a zkušenost. Subjektivní pocit pohody je rovněž mnohdy pokládán za celkový indikátor spokojenosti jedince a jeho psychického zdraví. Pocit pohody reprezentuje taktéž motivační složku všední životní aktivity.⁷⁵

Osobní pohoda (well-being) představuje dle Kebzy (2005) jednu z důležitých komponent zdraví. Problematice osobní pohody začala být věnována značná pozornost již v roce 1948, kdy Světová zdravotnická organizace (WHO) koncipovala definici zdraví. Well-being zde znázorňuje významnou charakteristiku zdraví. U prožitku osobní pohody jsou přitom rozeznávány tři dimenze, a sice tělesná, duševní a sociální.⁷⁶

Rovněž Schlicht a Brand (2007) se při vymezování pojmu *osobní pohoda* odvolávají na definici WHO, v níž well-being představuje především kritérium zdraví. Pojem subjektivní osobní pohoda je dle uvedených autorů v psychologických výzkumech užíván pro hodnocení vlastního života jedincem. Well-being je však pojem neutrální, tzn., že zahrnuje nejen pozitivní, ale také negativní hodnocení a kognitivní úsudky.⁷⁷

Dle Groba (1995, in Lašek, 2004) sehrává subjektivní osobní pohoda (subjective well-being) v životě jedince významnou úlohu zejména při jeho sebedefinování

⁷⁴ Schattka, 2008.

⁷⁵ Macek, 1998.

⁷⁶ Kebza, 2005.

⁷⁷ Schlicht, Brand, 2007.

v denním životě. Působí rovněž jako indikátor psychologického zdraví jedince a má také funkci motivační, tzn., necítí-li se jedinec příjemně, je motivován ke změně tohoto stavu, naopak stav, kdy se jedinec cítí dobře, se snaží zachovat.⁷⁸

Dle Andrewse a Robinsona (1991, in Macek, 1998) existuje úzká spojitost mezi posuzováním kvality vlastního života a sebepojetím, vlastní identitou a celkovým vztahem k sobě.⁷⁹

Struktura subjektivní osobní pohody sestává dle Laška (2004) ze dvou hlavních složek:

1. Subjektivní osobní pohoda (subjective well-being) jako *kognitivní zkušenost* - Jedinec vzájemně porovnává přítomný stav se stavem očekávaným či žádaným. Na základě rozdílů mezi aktuálním a předpokládaným stavem je určen index subjektivní osobní pohody. Jedinec se cítí spokojeně, je-li diference nulová nebo pozitivní.

2. Emocionální stránka subjektivní osobní pohody zahrnuje každodenní zážitky, které jsou vyhodnocovány buď jako pozitivní nebo negativní. Satisfakce pak dle Lašky (2004) představuje výsledný rozdíl, jenž byl získán po odečtení negativních zážitků od zážitků pozitivních.⁸⁰

Ryffová a Keyesová (1995, in Kebza 2005) rozlišují celkem šest primárních dimenzí struktury osobní pohody:

- Sebe přijetí – spokojenost s vlastní osobou, pozitivní přístup k sobě, akceptace sebe sama, svých dobrých i negativních vlastností, přijetí vlastní minulosti apod.
- Uspokojivé vztahy s druhými – upřímné a pozitivní vztahy s druhými, schopnost empatie apod.
- Nezávislost – samostatnost, sebeurčení, schopnost zachování vlastního názoru, nezávislost na hodnocení druhých apod.

⁷⁸ Lašek, 2004.

⁷⁹ Macek, 1998.

⁸⁰ Lašek, 2004.

- Zvládání životního prostředí – schopnost orientovat se v okolním prostředí, pocit kompetence při zdolávání všedních požadavků, schopnost využití vhodných příležitostí pro dosažení vlastních cílů a naplnění potřeb apod.
- Smysl života (purpose in life) – snaha o dosahování svých cílů, pocit smysluplnosti atp.
- Osobní rozvoj (personal growth) – osobnostní růst, otevřenost vůči novému, neznámému, pozitivní náhled na sebe sama i na své chování apod.⁸¹

Strukturu osobnosti lze dle Dienera (1999, in Lašek 2004) považovat za nejzásadnější a vysoce koherentní prediktor subjektivní osobní pohody. Jak autor dále uvádí, někteří lidé jsou geneticky predisponovaní k tomu být šťastní nebo nešťastní.⁸²

K indikátorům životní pohody řadí Lašek (2004) například naplňování běžných potřeb, dosahování vytyčených cílů a sociálně vymezených hodnot, adaptace jedince na prostředí, pozitivní přístup k životu apod.⁸³

Dle Gulotty a dalších (2000, in Lašek 2004) k psychologickým aspektům well-being náleží sebejistota, sebeuplatnění, využívání vlastních schopností pro dosažení určitého cíle, psychické pohodlí a pocity klidu a vyrovnanosti.⁸⁴

Jak Diener (1999, in Lašek 2004) uvádí, jedinec, jakmile zažije pozitivní či negativní zážitky, má tendenci vracet se k základnímu naladění. Autor zde hovoří o tzv. dynamickém ekvilibriu, což znamená, že primární roviny emocionálních odpovědí determinují osobnost. Ačkoliv jednotlivé události ovlivňují psychiku člověka, která se může dostat nad nebo pod tuto výchozí úroveň, psychika směřuje k navrácení se do stability.⁸⁵

Diener (1999, in Lašek 2004) se taktéž zmiňuje o tzv. *Bottom-Up faktorech*, které silně působí na subjektivní osobní pohodu. Uvedené faktory jedinci napomáhají „zvednout se ze dna“ a umožňují naplňovat jeho základní i všeobecné potřeby.

⁸¹ Kebza, 2005.

⁸² Lašek, 2004.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

Každodenní pozitivní zážitky jedince navozují pocit příjemného prožívání, naopak negativní, obtěžující zážitky přispívají k neuspokojivému prožívání.⁸⁶

Dle tzv. *Top-Down teorie* vychází spokojenost v různých životních oblastech z celkové životní spokojenosti. Optimističtí lidé přenášejí svou spokojenost na všechny životní oblasti. Dle toho změny v jednotlivých oblastech mají jen ztěží vliv na celkovou životní spokojenost, což je také empiricky dokázáno (Vieth, 2010).⁸⁷

4. Vybrané výzkumy zabývající se hodnotovou orientací a životní spokojeností

Tato kapitola je věnována vybraným výzkumům, zabývajícím se hodnotovou orientací a životní spokojeností. Uvedeny jsou zde nejen výsledky jednotlivých výzkumů, ale rovněž použita metodika a popis výzkumných vzorků. Většinu uvedených výsledků výzkumů budeme následně v empirické části srovnávat s výsledky naší studie.

4.1. Vybrané výzkumy zabývající se hodnotovou orientací

Salbot a Kačáni (2006) ve své studii zkoumali strukturu hodnot a hodnotovou orientaci slovenských studentů druhých ročníků středních škol. Do výzkumu bylo zahrnuto celkem 742 respondentů. Jako výzkumné metody byly aplikovány Rokeachova škála hodnot a Vonkomerův dotazník hodnotové orientace HO-PO-MO. Autoři zjistili, že na hodnotovou orientaci mají vliv nejen společensko historické podmínky, ale také vývojové zvláštnosti adolescence. Jak z výzkumu vyplývá, k nejpreferovanějším terminálním hodnotám mladí lidé řadí *Upřímné přátelství, Svobodu, Rodinné bezpečí a Zralou lásku*. K terminálním hodnotám s nejnižší preferencí adolescenti řadí *Společenské uznání, Svět krásy a Blaho národa*.

⁸⁶ Lašek, 2004.

⁸⁷ Vieth, 2010.

Z hodnot instrumentálních se na prvních příčkách umístily hodnoty *Milující, Zodpovědný, Intelektuální, Nezávislý a Čestný*. Uvedené hodnoty souvisí dle autorů s věkovými zvláštnostmi adolescence. Naopak nejmenší význam tito mladí lidé připisují instrumentálním hodnotám *Poslušnost, Shovívavost, Velkorysost a Prospěšnost*.⁸⁸

Hodnotovým systémem mladé generace s různým sociálně-ekonomickým původem se ve svém rozsáhlém výzkumu zabývali Řehan a Cakirpaloglu (2000). Uvedeného výzkumu se zúčastnilo celkem 1074 mladých lidí ve věku 18 až 22 let, různého vzdělání i profesního zaměření. Konkrétně se jednalo o 678 mužů a 396 žen. Aplikována byla Rokeachova škála, která zahrnuje celkem 36 hodnot, tedy 18 terminálních a 18 instrumentálních hodnot. Jedním z dílčích cílů tohoto výzkumu bylo určit strukturu preferencí terminálních a instrumentálních hodnot celého výzkumného vzorku. Hodnoty byly dle získaných preferencí rozděleny do tří skupin.

Jak z výsledků výzkumu vyplývá, mladí lidé připisovali největší význam těmto terminálním hodnotám: *Svoboda, Rodinné bezpečí, Zralá láska, Štěstí, Upřímné přátelství, Mír ve světě, Moudrost a Vnitřní harmonie*. Z hodnot instrumentálních k nevíce preferovaným výzkumný soubor řadil *Zodpovědnost, Poctivost, Veselost, Odvahu, Ochotu, Čistotu a Laskavost*.

Jako nejméně významné mladí lidé vnímali tyto terminální hodnoty: *Krása, Pohodlný život a Společenské uznání*. Nejnižší preference dosáhly instrumentální hodnoty *Fantazie, Smířlivost a Poslušnost*.

Dle autorů jsou mladí lidé především realističtí, sociabilní a vykazující altruistické tendence. Mladá generace rovněž preferuje stavy vnitřní harmonie, štěstí, ale také moudrosti. Jak výzkum dále ukázal, mladí lidé s různým sociálním postavením se z hlediska osvojených hodnot navzájem příliš neliší.⁸⁹

⁸⁸ Salbot, Kačáni, 2006.

⁸⁹ Řehan, Cakirpaloglu, 2000.

4.2. Vybrané výzkumy zabývající se životní spokojeností

Uhláriková (2010) se ve své studii zaměřila na zkoumání životní spokojenosti adolescentů v souvislosti s rodinou a rodinným prostředím. Výzkumu se účastnilo celkem 420 adolescentů ve věku 16 – 18 let. Životní spokojenost těchto mladých lidí byla zjišťována pomocí Dotazníku životní spokojenosti. Anamnestický dotazník sloužil k zjištění údajů o rodině a rodinném prostředí.

Uvedená autorka došla k závěru, že mladí lidé vyrůstající pouze s matkou vykazují mnohem větší spokojenost se svým životem, oproti adolescentům, kteří žijí s oběma rodiči či jen se svým otcem. Jak dále autorka zjistila, významný vliv na celkovou spokojenost adolescenta má především kvalita rodičovství, nikoliv jeho kvantita. Skutečnost, že dítě vyrůstá v úplné rodině, ještě nemusí nutně znamenat, že je také spokojenější, než dítě pocházející z rodiny neúplné. Podstatnou úlohu zde hraje především vzájemný citový vztah mezi rodiči či jejich úroveň komunikace, jež mladý člověk vnímá a které na něj významným způsobem působí. Jak výzkum dále ukázal, rovněž výskyt konfliktů a hádek v rodině se výrazně odráží na úrovni životní spokojenosti adolescentů. Nejvyšší spokojenost tedy vykazují mladí lidé, v jejichž rodině nedochází nebo se jen ojediněle vyskytují hádky.⁹⁰

Za významné považujeme zmínit také výsledky výzkumu Blatného (1997), jenž zkoumal osobnost a životní spokojenost u 408 studentů gymnázií (z toho 178 chlapců a 230 dívek) s průměrným věkem 16 let. Úroveň životní spokojenosti byla zjišťována pomocí Bernského dotazníku životní spokojenosti u adolescentů. Dále byl použit Eysenckův osobnostní dotazník EOD, forma A, pro sledování úrovně temperamentových vlastností. Interpersonální charakteristiky osobnosti byly zjišťovány pomocí Testu interpersonální diagnózy ICL.

Autor se ve své studii zmiňuje o tom, že pocit spokojenosti je kromě objektivních životních okolností (jako např. sociální status, zdraví apod.) podmíněn do jisté míry také osobnostními charakteristikami jedince. Jak dále uvádí, objektivní životní

⁹⁰ Uhláriková, 2010.

události jsou dokonce méně spolehlivé v predikci spokojenosti, než temperamentové charakteristiky osobnosti. Úroveň životní spokojenosti je rovněž ovlivňována interpersonálními charakteristikami osobnosti.

Z uvedené studie vyplývá, že chlapci jsou celkově spokojenější se svým životem nežli dívky. Pozitivní vliv na životní spokojenost mají dominance a emoční stabilita, a to u obou pohlaví. Autor zjistil, že u chlapců sehrává významnou úlohu ve vlivu na životní spokojenost extraverte, zatímco u dívek afiliace. *„U chlapců je tedy životní spokojenost spojena spíše s temperamentovými charakteristikami a u dívek s inetrpersonálními charakteristikami osobnosti“* (Blatný, 1997, s. 6).

Blatný se ve své studii dále zabýval vlivem objektivních životních okolností na pocit spokojenosti a způsobem projevu reakce na zátěž. Uvedl, že u žen v zátěžových situacích se setkáváme většinou s úzkostí, depresí či somatizací. Jedná se tedy o internalizované příznaky stresu. Naproti tomu u mužů lze zaznamenat hostilitu, kterou řadíme mezi příznaky externalizované.⁹¹

⁹¹ Blatný, 1997, s. 6.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1. Vymezení problému a výzkumného cíle

V bakalářské diplomové práci z roku 2010 jsme se věnovali problematice hodnotové orientace dívek ve věku 15 – 17 let, umístěných v diagnostickém ústavu. Cílem našeho výzkumu bylo především vymežit tzv. *hodnotový profil* adolescentních dívek, k němuž jsme dospěli na základě analýzy hodnotových preferencí, vycházející z údajů individuálního řazení třinácti terminálních a třinácti instrumentálních hodnot. Celkem devatenácti mladým dívkám byla předložena částečně modifikovaná Rokeachova škála hodnot.

Výsledkem uvedeného výzkumu bylo zjištění, že k nejpreferovanějším terminálním hodnotám dívky umístěné v diagnostickém ústavu řadí *Rodinné bezpečí, Lásku, Svobodu a Štěstí*. Z hodnot instrumentálních největší význam připisují *Čistotě, Veselosti, Odvaze, Ochotě, Nezávislosti a Zodpovědnosti*. Nejnižší preference jsou naopak přisuzovány následujícím terminálním hodnotám: *Vzrušující život, Krása, Moudrost, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*. Za nejméně důležité adolescentní dívky považují instrumentální hodnoty *Laskavost, Intelekt, Poslušnost a Fantazie*. (Ruszová, 2010)⁹²

Uvedený výzkum budeme dále v této práci označovat jako empirické šetření č. 1, zmíněný výzkumný soubor jako výzkumný soubor č. 1.

V magisterské diplomové práci se rovněž zaměříme na zkoumání hodnotové orientace adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Na základě pořadí hodnotové preference definujeme hodnotový profil těchto dívek.

⁹² Ruszová, 2010.

Pro stávající výzkum jsme zvolili označení empirické šetření č. 2, pro uvedený soubor mladých dívek výzkumný soubor č. 2. Následně budou výsledky obou výzkumů vzájemně srovnány, abychom zjistili, jaké shody se vyskytují v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot mezi oběma výzkumnými soubory.

Dílčím cílem této práce bude mimo jiné zjistit úroveň životní spokojenosti dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Zajímá nás, jak tyto dívky, ve věku 15 – 17 let, hodnotí svou spokojenost v následujících oblastech: *zdraví, bydlení (zázemí), vlastní osoba (sebepojetí), studium (zaměstnání), volný čas, příbuzní, přátelé a partneři*. Úroveň životní spokojenosti bude zjišťována pomocí polostrukturovaného interview. Na závěr výzkumu se budeme věnovat otázce, zda souvisí životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu s jejich hodnotovým systémem.

2. Formulace výzkumných otázek

V naší studii jsme si stanovili celkem pět výzkumných otázek, které byly v průběhu výzkumu sledovány a průběžně zaznamenávány. Níže se tedy seznámíme s jednotlivými výzkumnými otázkami.

Výzkumné otázky:

1. Jaká je preference terminálních a instrumentálních hodnot výzkumného souboru?
2. Jaké jsou shody v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot mezi oběma výzkumnými soubory?
3. Jaký je hodnotový profil dívek umístěných v diagnostickém ústavu?
4. Jaká je životní spokojenost adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu?
5. Souvisí životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu s jejich hodnotovým systémem?

3. Charakteristika zkoumaného souboru a výzkumného prostředí

3.1. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří klientky Diagnostického ústavu a Střediska výchovné péče v Praze 4 - Hodkovičkách. Konkrétně se jedná o šestnáct dívek ve věku 15 až 17 let, umístěných v tomto zařízení. K důvodům přijetí mladých dívek do diagnostického ústavu patří například konflikty v rodině, alkoholismus nebo jiné závislosti, vyskytující se u jednoho nebo u více členů rodiny, zneužívání či týrání dítěte, psychická deprivace a subdeprivace, delikvence, poruchy chování, sebepoškozování, útěky z domova apod.

V rámci naší studie jsme uvedeným dívkám předložili částečně modifikovanou Rokeachovu škálu hodnot společně s anamnestickým dotazníkem. Následně jsme s každou dívkou individuálně vedli polostrukturované interview, během něhož byla zjišťována úroveň životní spokojenosti.

Pro přehlednost jsme soubor dívek rozdělili podle věku do níže uvedené tabulky.

Tab. 1: Rozdělení dívek podle věku

Rozdělení dívek podle věku	Počet dívek
Patnáctileté dívky	4
Šestnáctileté dívky	6
Sedmnáctileté dívky	6
Dívek celkem	16

3.2. Výzkumné prostředí

Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče v Praze 4 Hodkovičkách je státní příspěvkovou organizací, jejím zřizovatelem je MŠMT ČR. Jedná se o spádově jediné zařízení pro celé Čechy, které je orientováno zejména na diagnostiku a terapii dívek ve věku 15 – 18 let, s dokončenou povinnou školní docházkou, ale zaměřuje se rovněž na výchovu a vzdělávání či preventivní péči ve formách poradenských, ambulantních a residenčních.

K přijímání dívek do diagnostického ústavu dochází na základě soudního rozhodnutí, nebo na základě žádosti osob, které jsou odpovědné za výchovu. Doba pobytu v tomto zařízení trvá zpravidla 8 týdnů.

Dívky se poté na základě výsledků celkového vyšetření a s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu vracejí zpět do péče osob odpovědných za jejich výchovu, nebo jsou umístěny do dětských domovů či výchovných ústavů. V diagnostickém ústavu jsou zřízena tři prostupná oddělení (A, B, C), která se navzájem liší svou činností. (Toman, 2007) ⁹³

4. Průběh výzkumu

Jelikož jsme se v této studii zaměřili na práci s malým specifickým výzkumným souborem, uplatnili jsme metodu totálního výběru vzorku. ⁹⁴

Výzkumná data byla pořízena začátkem prosince 2011. Během výzkumu jsme za doprovodu zaměstnanců diagnostického ústavu, respektive pověřených vychovatelů, postupně navštívili celkem tři oddělení tohoto zařízení. V rámci každého oddělení se dívky na základě instrukcí vychovatelů shromáždily v tzn. společenské místnosti, kde byly řádně seznámeny nejen s účelem naší studie, ale taktéž s podmínkami a celkovým průběhem výzkumu. Poté, co dívky vyslovily

⁹³ Toman, 2007.

⁹⁴ Miovský, 2006.

souhlas s účastí na tomto výzkumu a taktéž s nahráváním rozhovorů, jsme přistoupili k realizaci samotného výzkumu, jenž proběhl anonymně.

Výzkum sestával ze dvou částí. Napřed byla dívkám hromadně administrována částečně modifikovaná Rokeachova škála hodnot. Dívky byly zároveň požádány o vyplnění anamnestického dotazníku. Během vyplňování měly tyto dívky možnost, v případě určitých nejasností, dotazovat se přítomného výzkumníka. Poté, co všechny dívky vyplnily dotazníky, byly postupně provedeny individuální rozhovory s každou z dívek. Oba vyplněné dotazníky jednotlivé dívky osobně předávaly výzkumníkovi bezprostředně před zahájením interview. Rozhovory probíhaly v samostatné, klidné místnosti. Průměrná délka rozhovoru činila přibližně 25 minut. Během výzkumu jsme obdrželi bezchybně vyplněné dotazníky od celkem šestnácti dívek ve věku 15 – 17 let, s nimiž také úspěšně proběhly osobní rozhovory.

Vstřícný a profesionální přístup jednotlivých zaměstnanců diagnostického ústavu, stejně jako ochota, zájem a trpělivost adolescentních dívek, významně přispěly k vytvoření celkové pozitivní atmosféry a k úspěšnému realizování tohoto výzkumu.

5. Aplikovaná metodika

Shodně jako v předešlém výzkumu, jenž jsme realizovali v rámci bakalářské práce z roku 2010, jsme dívkám ve věku 15 – 17 let administrovali tradičním způsobem částečně modifikovanou Rokeachovu škálu hodnot. Námi upravená verze dotazníku zahrnovala místo původních 36 položek, pouze 26 hodnot. Dělení hodnot na terminální a instrumentální bylo zachováno. Jednotlivé hodnoty tedy byly uvedeny ve dvou sloupcích pod sebou. Adolescentní dívky měly za úkol seřadit sestupně zvlášť hodnoty terminální i hodnoty instrumentální, a to podle osobního významu, jenž daným hodnotám přisuzují. Číslo 1 bylo tedy přiřazeno hodnotě s významem nejvyšším, naopak hodnota, která byla vnímána jako nejméně významná, získala pořadové číslo 13.

Terminální hodnoty představují obecné cíle, kterých se jedinec snaží dosáhnout. Lépe řečeno, jedná se o smysl, jenž daný objekt nebo událost má pro konkrétního jedince. Rokeach tyto hodnoty nazývá cílovými.

Instrumentální hodnoty lze charakterizovat jako prostředky, které jedinec využívá k dosažení svých cílů. (Smékal, 2007).⁹⁵

Modifikovaný dotazník hodnot zahrnuje níže uvedené hodnoty:

Terminální hodnoty: *Pohodlný život, Vzrušující život, Pocit úspěšnosti, Rodinné bezpečí, Svoboda, Štěstí, Láska, Krása, Rovnost, Spokojenost, Společenské uznání, Upřímné přátelství, Moudrost.*

Instrumentální hodnoty: *Ctižádostivost, Schopnost, Veselost, Čistota, Odvaha, Ochota, Poctivost, Fantazie, Nezávislost, Intelekt, Laskavost, Poslušnost, Zodpovědnost.*

Spolu s uvedenou škálou hodnot byl dívkám předložen také anamnestický dotazník, jenž je uveden v příloze této práce.

Pro získání kvalitativních dat jsme zvolili polostrukturované interview. Napřed jsme vymezili tzv. jádro interview, jež bylo tvořeno základními tématy a otázkami, resp. podotázkami, které jsme chtěli klást. Jako inspirace nám posloužil Dotazník životní spokojenosti DŽS. Na základě předem vytvořeného schématu jsme vymezili celkem šest okruhů otázek a další podotázky, které jsme respondentkám během interview pokládali. V případě potřeby byly použity rovněž různé doplňující otázky. Pořadí otázek bylo většinou zachováno, avšak pro dosažení maximální výtěžnosti interview jsme posloupnost některých otázek zaměňovali. Některé otázky byly dokonce dívkami spontánně zodpovězeny dříve, než byly vůbec položeny. Během interview jsme používali taktéž následné inquiry, tzn. že jsme dívky požádali o upřesnění či vysvětlení jejich odpovědí.⁹⁶

⁹⁵ Smékal, 2007.

⁹⁶ Miovský, 2006.

6. Metody zpracování a analýza dat

Pro statistické zpracování dat, jež byla získána prostřednictvím dotazníku hodnot, bylo využito počítačového programu Excel 2000, konkrétně popisné statistiky s údaji o aritmetickém průměru, mediánu a směrodatné odchylce.

Shodně jako v bakalářské práci z roku 2010 jsme zvolili kvalitativní přístup, tzn., že neparametrická data byla následně interpretována kvalitativně. Velikost naměřeného mediánu nám sloužila pro vizuální vymezení škál hodnotových preferencí.

Poté byly hodnotové preference obou výzkumných souborů vzájemně srovnány. Na závěr byly získané výsledky analyzovány a interpretovány a nato byly zodpovězeny také výzkumné otázky.

K fixaci kvalitativních dat jsme použili jednu z nejčastěji používaných metod, a to audiozáznam. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány pomocí záznamníku mobilního telefonu. Jak uvádí Miovský (2006), zvukový záznam usnadňuje práci výzkumníka nejen tím, že jej ušetří zapisování obsahu interview, ale dochází rovněž k zachycení veškerých kvalit mluveného slova, jako je například síla hlasu či doprovodné zvuky apod. Zvukový záznam je autentický, nestranný a plní také funkci kontrolní. Získaný zvukový záznam byl následně digitalizován prostřednictvím osobního počítače, čímž bylo dosaženo lepší kvality záznamu a práce s daty tak byla mnohem snazší.⁹⁷

Během interview byly průběžně pořizovány také poznámky, které sloužily pro doplnění či vysvětlení některých údajů.

Abychom mohli získaná data analyzovat, byl audiozáznam interview transkribován, tzn. převeden do textové podoby. Opakovaným poslechem zvukového záznamu a jeho porovnáním s jeho transkribovanou formou jsme se snažili minimalizovat systematické i nesystematické vlivy výzkumníka, jež samotný proces transkripce ovlivňují. Jelikož jsme následně pracovali s obsahem, nikoliv

⁹⁷ Miovský, 2006.

s parciálními projevy mluveného slova, byla k úpravě plné transkripce použita technika redukce prvního řádu. To znamená, že byla vynechána slova, která tvoří jen tzv. slovní vatu.⁹⁸

K analýze kvalitativních dat byl použit deskriptivní přístup. Jak uvádí Miovský, „deskriptivní přístup ke kvalitativní analýze je ve svém užším pojetí založen na předpokladu, že procesy utřídění, klasifikace a deskripce jsou samy o sobě analytickým postupem“ (Miovský, 2006, s. 220).⁹⁹

Pro zachování anonymity jsou jména dívek smyšlená. Taktéž názvy měst či zemí, vyskytující se v textu, byly změněny. Pro hlubší pochopení některých souvislostí a získání konkrétnějších představ jsme se v této práci postupně seznámili rovněž se čtyřmi různými příběhy adolescentních dívek. Tyto příběhy lze do jisté míry považovat za zástupné pro ostatní dívky v rámci jednotlivých skupin. V textu byly uvedeny také části výpovědí dívek. Následně byla použita intuitivní interpretace výsledků výzkumu.

7. Rozbor výsledků empirického výzkumu a jejich interpretace

V této kapitole se napřed seznámíme s hodnotovou preferencí adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu, poté se zaměříme na životní spokojenost těchto mladých dívek.

7.1. Preference terminálních a instrumentálních hodnot výzkumného souboru

Na základě analýzy hierarchie terminálních a instrumentálních hodnot výzkumného souboru, resp. velikosti naměřeného mediánu, jsme hodnoty rozdělili do tří skupin, dle získaných preferencí.

⁹⁸ Miovský, 2006.

⁹⁹ Tamtéž, s. 220.

Tab. 2: Terminální hodnoty výzkumného souboru č. 2

Terminální hodnoty	Pořadí	Medián
Rodinné bezpečí	1	2,5
Láska	1	2,5
Svoboda	2	3,5
Štěstí	3	6,0
Spokojenost	3	6,0
Upřímné přátelství	3	6,0
Pohodlný život	4	6,5
Moudrost	4	6,5
Rovnost	5	8,0
Vzrušující život	6	10,0
Krása	7	11,0
Společenské uznání	7	11,0
Pocit úspěšnosti	8	12,0

Tab. 3: Instrumentální hodnoty výzkumného souboru č. 2

Instrumentální hodnoty	Pořadí	Medián
Čistota	1	3,0
Poctivost	2	4,0
Zodpovědnost	3	4,5
Ochota	4	5,0
Nezávislost	5	5,5
Veselost	6	6,0
Odvaha	7	7,0
Schopnost	8	7,5
Laskavost	8	7,5
Intelekt	9	8,5
Fantazie	10	9,0
Poslušnost	11	10,0
Ctižádostivost	12	11,0

Pro rozdělení terminálních a instrumentálních hodnot do tří preferenčních skupin jsme vycházeli z přehledu údajů ve výše uvedených tabulkách.

První skupina zahrnuje **hodnoty s vysokou preferencí**.

Z hodnot terminálních zde řadíme ***Rodinné bezpečí, Lásku, Svobodu, Šťěstí, Spokojenost a Upřímné přátelství***.

Uvedené hodnoty se umístily v hierarchii hodnot na prvních šesti pozicích. Pořadové číslo jedna získaly hodnoty *Rodinné bezpečí* a *Láska*, u nichž jsme naměřili shodný medián, který činí 2,5. Tyto po sobě jdoucí hodnoty zastávají první a druhé místo. Na pozici třetí nacházíme hodnotu *Svoboda* (medián = 3,5), jež je druhou v pořadí. Následující hodnoty, kterými jsou *Šťěstí, Spokojenost a Upřímné přátelství*, mají shodný medián, jenž činí 6, a společně se tak umístily jako třetí v pořadí. Uvedeným hodnotám náleží čtvrtá až šestá příčka.

K nejpreferovanějším instrumentálním hodnotám náleží ***Čistota, Poctivost, Zodpovědnost, Ochota a Nezávislost***.

První místo zastává hodnota *Čistota*, jejíž medián činí 3. Tato hodnota nese pořadové číslo jedna. Za ní, tedy na druhé pozici, se umístila hodnota *Poctivost* (medián = 4), jež je také druhou v pořadí. Třetí příčku, s pořadovým číslem tři, obsadila hodnota *Zodpovědnost* (medián = 4,5). *Ochotu*, u níž jsme naměřili medián 5, nacházíme na místě čtvrtém. Uvedená hodnota je čtvrtou v pořadí. Tuto skupinu uzavírá hodnota *Nezávislost* (medián = 5,5), jež se s pořadovým číslem pět umístila na páté příčce.

Ve druhé skupině nacházíme **hodnoty se střední preferencí**.

Jsou jimi tyto terminální hodnoty: ***Pohodlný život, Moudrost a Rovnost***.

Jelikož jsme u hodnot *Pohodlný život* a *Moudrost* naměřili shodný medián, který činí 6,5, přísluší oběma hodnotám pořadové číslo čtyři. *Pohodlný život* nacházíme na místě sedmém, osmou příčku obsadila hodnota *Moudrost*. Na další pozici, tedy na deváté, se umístila hodnota *Rovnost* (medián = 8). Ta je také pátou v pořadí.

Ke středně preferovaným instrumentálním hodnotám řadíme: **Veselost, Odvahu, Schopnost a Laskavost.**

Hodnota *Veselost* (medián = 6), jež nese pořadové číslo šest, obsadila místo šesté. Na další příčce, tedy sedmé, nacházíme hodnotu *Odvaha* (medián = 7). Tato hodnota je sedmou v pořadí. U hodnot *Schopnost* a *Laskavost* jsme naměřili shodný medián, který činí 7,5, tudíž se obě uvedené hodnoty umístily jako osmé v pořadí. Hodnotu *Schopnost* nacházíme na osmém místě, *Laskavost* zastává devátou pozici.

Do skupiny **hodnot s nejnižší preferencí** řadíme z hodnot terminálních následující hodnoty: **Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti.**

Příčku desátou, s pořadovým číslem šest obsadila hodnota *Vzrušující život* (medián = 10). Na místě jedenáctém zaznamenáváme hodnotu *Krása* (medián = 11), jež je také sedmou v pořadí. Stejného pořadového čísla dosáhla rovněž hodnota *Společenské uznání*, u níž jsme naměřili shodný medián, tedy 11. Této hodnotě náleží dvanáctá příčka. Skupinu nejméně preferovaných terminálních hodnot uzavírá hodnota *Pocit úspěšnosti* (medián = 12), kterou jako osmou v pořadí nacházíme na třináctém místě.

Nejnižší preference dosáhly tyto instrumentální hodnoty: **Intelekt, Fantazie, Poslušnost a Ctižádostivost.**

Na pozici desáté se umístila hodnota *Intelekt* (medián = 8,5). Tato hodnota je devátou v pořadí. Na místě jedenáctém, s pořadovým číslem deset, nacházíme hodnotu *Fantazie* (medián = 9,0). Za ní pak následuje hodnota *Poslušnost*, jejíž medián činí 10. Uvedená hodnota, která je jedenáctou v pořadí, obsadila dvanáctou pozici. Poslední místo v hierarchii instrumentálních hodnot náleží hodnotě *Ctižádostivost* (medián = 11). Této hodnotě připisujeme pořadové číslo dvanáct.

Jak již jsme v úvodu empirické části uvedli, dílčím cílem naší práce je taktéž zjistit, jaké shody existují v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot obou výzkumných souborů. Abychom výsledky obou výzkumů mohli vzájemně srovnat, seznámíme se nyní s hierarchií terminálních a instrumentálních hodnot výzkumného souboru č. 1.

Tab. 4: Terminální hodnoty výzkumného souboru č. 1 (Ruszová, 2010) ¹⁰⁰

Terminální hodnoty	Pořadí	Medián
Rodinné bezpečí	1	1
Láska	2	2
Svoboda	3	4
Štěstí	3	4
Upřímné přátelství	4	6
Rovnost	5	7
Spokojenost	5	7
Pohodlný život	6	8
Vzrušující život	7	9
Krása	7	9
Moudrost	8	10
Společenské uznání	9	11
Pocit úspěšnosti	10	12

Tab. 5: Instrumentální hodnoty výzkumného souboru č. 1 (Ruszová, 2010) ¹⁰¹

Instrumentální hodnoty	Pořadí	Medián
Čistota	1	2
Veselost	2	6
Odvaha	2	6
Ochota	2	6
Nezávislost	2	6
Zodpovědnost	2	6
Ctižádost	3	7
Schopnost	3	7
Poctivost	3	7
Laskavost	4	8
Intelekt	5	9
Poslušnost	6	10
Fantazie	7	12

¹⁰⁰ Ruszová, 2010, s. 35.

¹⁰¹ Tamtéž.

7.2. Srovnání hodnotových preferencí obou výzkumných souborů

Analýzou a vzájemným srovnáním hodnotových preferencí obou výzkumných souborů jsme zaznamenali určité shody v řazení některých terminálních a instrumentálních hodnot v hierarchii. Patrné byly také rozdíly v umístění některých hodnot. Pro snadnější orientaci se v rámci každé preferenční skupiny postupně zaměříme napřed na shody v umístění jednotlivých hodnot mezi oběma výzkumnými soubory, poté rovněž uvedeme rozdíly, jež ze vzájemného srovnání obou výzkumných souborů vyplývají.

Ve skupině **terminálních hodnot s nejvyšší preferencí** jsme na prvních čtyřech místech shodně u obou výzkumných souborů zaznamenali tyto hodnoty: **Rodinné bezpečí, Láska, Svoboda a Štěstí**. K nejpreferovanějším terminálním hodnotám výzkumný soubor č. 2 navíc řadí také **Spokojenost a Upřímné přátelství**.

U obou výzkumných souborů se shodně na místě prvním, s pořadovým číslem jedna, umístila hodnota *Rodinné bezpečí*. Zatímco v empirickém šetření č. 1 byl u této hodnoty naměřen medián 1, v šetření č. 2 činí medián 2,5. Taktéž hodnota *Láska* obsadila v obou šetřeních stejnou pozici, tedy druhou. Rozdíl však nacházíme v jejich pořadí i naměřeném mediánu. U výzkumného souboru č. 1 medián této hodnoty činí 2, a *Láska* je zde druhou v pořadí, u výzkumného souboru č. 2 získala tato hodnota, s naměřeným mediánem 2,5, pořadové číslo jedna.

Shodu zaznamenáváme taktéž v umístění hodnoty *Svoboda*. Ačkoliv tato hodnota obsadila v obou šetřeních třetí příčku, liší se jak v pořadí, tak velikostí mediánu. V šetření č. 1 je *Svoboda* třetí v pořadí a její medián činí 4, v šetření č. 2, s naměřeným mediánem 3,5, získala uvedená hodnota pořadové číslo dva. I další z nejpreferovanějších terminálních hodnot, kterou je *Štěstí*, nacházíme shodně u obou výzkumných souborů na místě čtvrtém, s pořadovým třetí. V šetření č. 1 činí medián této hodnoty 4, v šetření č. 2 byl naměřen medián ve výši 6.

Jako vysoce preferované terminální hodnoty vnímají dívky v šetření č. 2 taktéž hodnoty *Spokojenost* a *Upřímné přátelství*. Jelikož jejich medián činí 6, umístily se tyto hodnoty společně již s výše s uvedenou hodnotou *Štěstí*, jako třetí v pořadí.

Spokojenost zde nacházíme na pátém místě, hodnotě *Upřímné přátelství* náleží šestá příčka.

Podobně jako u terminálních hodnot **s nejvyšší preferencí** jsme rovněž u **hodnot instrumentálních** zjistili shody v umístění jednotlivých hodnot v hierarchii mezi oběma výzkumnými soubory. Jedná se o tyto instrumentální hodnoty: **Čistota**, **Ochota** a **Nezávislost**.

Na pozici první, s pořadovým číslem jedna, se shodně u obou výzkumných souborů umístila hodnota *Čistota*. Rozdíl je však patrný v naměřeném mediánu, jenž v šetření č. 1 činí 2, v šetření č. 2 dosahuje hodnoty 3.

Stejného místa, tedy čtvrtého, dosáhla v obou šetřeních hodnota *Ochota*, která se v šetření č. 1 nachází jako druhá v pořadí, jejíž medián je 6. V šetření č. 2 *Ochotě*, s naměřeným mediánem 5, náleží pořadové číslo čtyři. Shodu nacházíme také na pozici páté, kde se umístila hodnota *Nezávislost*. U prvního výzkumného souboru byl naměřen medián 6, a tato hodnota je v hierarchii instrumentálních hodnot druhou v pořadí. U druhého výzkumného souboru, tedy v šetření č. 2, medián této hodnoty činí 5,5 a *Nezávislosti* náleží pořadové číslo pět.

V šetření č. 1 kromě již výše uvedených tří hodnot nacházíme v první skupině taktéž hodnoty **Veselost**, **Odvahu** a **Zodpovědnost**.

Tyto hodnoty, s naměřeným mediánem 6, se shodně umístily jako druhé v pořadí žebříčku hodnot. *Veselost* zastává druhé místo, za ní se pak umístila hodnota *Odvaha*. Hodnotu *Zodpovědnost* nacházíme na příčce šesté.

U druhého výzkumného souboru, tzn. v šetření č. 2, se ve skupině nejpreferovanějších instrumentálních hodnot umístily také hodnoty **Poctivost** a **Zodpovědnost**.

Hodnotu *Poctivost*, s mediánem 4, nacházíme jako druhou v pořadí. Této hodnotě náleží druhé místo v žebříčku hodnot.

Ačkoliv tato skupina hodnot zahrnuje, stejně jako u prvního výzkumného souboru, hodnotu *Zodpovědnost*, nelze si nevšimnout rozdílů nejen v umístění, ale také

v pořadí a hodnotě mediánu. *Zodpovědnost*, s mediánem 4,5, a pořadovým číslem tři, nalézáme na pozici třetí.

Shodu v preferenci u obou výzkumných souborů jsme zaznamenali také ve skupině hodnot **se střední preferencí**. Avšak i zde je možno spatřit rozdíly v umístění jednotlivých hodnot. Stejně jako u předchozí skupiny se napřed seznámíme se shodami, které ze vzájemného srovnání obou souborů vyplynuly. Poté se zaměříme na rozdíly v umístění jednotlivých hodnot.

Ke **středně preferovaným terminálním hodnotám** shodně oba výzkumné soubory řadí ***Rovnost*** a ***Pohodlný život***.

Z hodnot terminálních se jako pátá v pořadí umístila hodnota *Rovnost*, a sice shodně v obou šetřeních. Rozdíl však nacházíme nejen ve velikosti jejich mediánu, nýbrž také v jejich pozici. U prvního výzkumného souboru, tzn. v šetření č. 1, se tato hodnota umístila na šesté pozici, s naměřeným mediánem 7, místa devátého dosáhla v šetření č. 2. Její medián zde činí 8.

I přesto, že další hodnotu, kterou je *Pohodlný život*, vnímají shodně oba výzkumné soubory jako hodnotu se střední preferencí, liší se navzájem nejen pořadím, ale také místem a velikostí mediánu.

V šetření č. 1 nacházíme *Pohodlný život*, s mediánem 8, na osmé pozici. Této hodnotě náleží pořadové číslo šest. U druhého výzkumného souboru, tedy v šetření č. 2, tato hodnota zastává místo sedmé. S naměřeným mediánem, jenž činí 6,5, získal *Pohodlný život* pořadové číslo čtyři v hierarchii terminálních hodnot.

Výzkumný soubor v šetření č. 1 do skupiny se střední preferencí navíc zahrnuje také následující terminální hodnoty: ***Upřímné přátelství*** a ***Spokojenost***.

Hodnotě *Upřímné přátelství*, s naměřeným mediánem 6, náleží pořadí čtvrté. Tato hodnota se nachází na místě pátém. *Spokojenost*, u níž medián činí 7, zastává sedmou pozici. Této hodnotě bylo připsáno pořadové číslo pět.

V šetření č. 2 dívky vnímají rovněž jako středně preferovanou hodnotu **Moudrost**. Uvedenou hodnotu, jejíž medián činí 6,5, nacházíme na místě osmém. *Moudrost* zaznamenáváme jako čtvrtou v pořadí hierarchie terminálních hodnot.

Ve skupině **středně preferovaných hodnot instrumentálních** nacházíme shodně v obou šetřeních na pozici osmé hodnotu **Schopnost**. Rozdíl mediánu mezi jednotlivými výzkumnými soubory je však nepatrný. U prvního výzkumného souboru jsme naměřili jeho hodnotu 7, u druhého souboru dívek, tedy v šetření č. 2, činí 7,5. Taktéž pořadí se liší. Zatímco v prvním případě se *Schopnost* umístila jako třetí v pořadí, ve druhém uvedená hodnota získala pořadové číslo osm.

U prvního výzkumného souboru v této skupině nalézáme také hodnoty **Ctižádostivost** a **Poctivost**. Zmíněným hodnotám, s velikostí mediánu 7, jsme přiřadili pořadové číslo tři. Pozici sedmou obsadila hodnota *Ctižádostivost*, místo deváté náleží *Poctivosti*.

Jak vyplývá ze šetření č. 2, dívky vnímají jako středně významné rovněž hodnoty **Veselost**, **Odvahu** a **Laskavost**.

Hodnota *Veselost*, u níž medián činí 6, se umístila jako šestá v pořadí. Nacházíme ji také na pozici šesté. Za ní pak následuje hodnota *Odvaha*, s naměřeným mediánem 7. *Odvaze* tedy náleží místo sedmé a je sedmou v pořadí. Hodnota *Laskavost* se nachází na přičce deváté, je však osmou v pořadí. U této hodnoty činí medián 7,5.

Podobně, jako u hodnot nejpreferovanějších, lze i ve skupině **hodnot s nejnižší preferencí** zaznamenat jité shody.

V obou šetřeních se na jedněch z posledních míst umístily tyto terminální hodnoty: **Vzrušující život**, **Krása**, **Společenské uznání** a **Pocit úspěšnosti**.

Ačkoliv dívky v obou šetřeních vnímají hodnotu *Vzrušující život* jako jednu z nejméně významných hodnot, nedosahuje uvedená hodnota u obou výzkumných souborů shodného umístění, pořadí ani mediánu. V šetření č. 1

obsadila místo deváté, a s mediánem, který činí 9, se umístila jako sedmá v pořadí. Pořadové číslo šest si vydobyla tato hodnota v šetření č. 2. Zde ji také nacházíme na pozici desáté s naměřeným mediánem 10.

Se stejným pořadovým číslem, tedy sedm, zaznamenáváme u obou výzkumných souborů hodnotu *Krása*. U té byl v prvním šetření naměřen medián 9 a uvedené hodnotě patří desáté místo. *Krása*, jejíž medián v šetření č. 2 činí 11, zastává pozici jedenáctou.

Na místě dvanáctém shodně nalézáme u obou výzkumných souborů hodnotu *Společenské uznání*. U této hodnoty byl rovněž naměřen stejný medián, jenž činí 11. V šetření č. 1 *Společenskému uznání* náleží pořadové číslo devět. Jako sedmá v pořadí se tato hodnota umístila v šetření č. 2.

Na pozici třinácté, s mediánem 12, zaznamenáváme hodnotu *Pocit úspěšnosti*, a to u obou výzkumných souborů. V šetření č. 1 se tato hodnota umístila jako desátá v pořadí. Pořadového čísla osm dosáhla v šetření č. 2.

U prvního výzkumného souboru, tedy v šetření č. 1, v této skupině hodnot nacházíme také *Moudrost*. Tato hodnota, s naměřeným mediánem 10 a pořadovým číslem osm, obsadila jedenáctou příčku.

K nejméně preferovaným instrumentálním hodnotám řadí shodně oba výzkumné soubory tyto hodnoty: ***Intelekt, Poslušnost a Fantazie***.

Ačkoliv se hodnota *Intelekt* nachází v obou případech ve skupině hodnot s nejnižší preferencí, nezaznamenáváme u obou výzkumných souborů shodu v jejich pořadí, pozici ani mediánu.

V šetření č. 1 přísluší *Intelektu*, s naměřeným mediánem 9, jedenácté místo. Tato hodnota je pátou v pořadí. Pozice desáté, s pořadovým číslem devět, dosáhla v šetření č. 2. Zde její medián činí 8,5.

Shodu v naměřeném mediánu, který činí 10, a rovněž v pozici zaznamenáváme u hodnoty *Poslušnost*. Ta se v obou šetřeních umístila na dvanácté pozici. U prvního výzkumného souboru však hodnota získala pořadové číslo šest, u druhého souboru je jedenáctou v pořadí.

I přesto, že následující hodnotu, kterou je *Fantazie*, dívky v obou šetřeních považují za jednu z nejméně důležitých hodnot, nezaznamenali jsme zde shodu v pořadí, umístění ani mediánu.

V šetření č. 1 se tato hodnota nachází na posledním, tedy na třináctém místě. S mediánem 12 získala pořadové číslo sedm. V šetření č. 2 dosáhla hodnota *Fantazie* jedenácté pozice, přičemž její medián činí 9. Zde je také desátá v pořadí.

Kromě výše uvedených instrumentálních hodnot první výzkumný soubor řadí do skupiny nejméně preferovaných hodnot také *Laskavost*. S naměřeným mediánem 8 se tato hodnota umístila jako čtvrtá v pořadí. *Laskavost* nacházíme na příčce desáté.

V šetření č. 2 do této skupiny hodnot náleží rovněž hodnota ***Ctižádostivost***. Tuto hodnotu zaznamenáváme na místě třináctém, s naměřeným mediánem 11. *Ctižádostivosti* náleží pořadové číslo dvanáct.

7.3. Životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu

Nyní se zaměříme na životní spokojenost adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Jak jsme již v úvodu empirické části uvedli, pozornost bude věnována spokojenosti v následujících oblastech: *zdraví, bydlení (zázemí), vlastní osoba (sebepojetí), studium (zaměstnání), volný čas, příbuzní, přátelé a partneři*. Dále nás bude zajímat, zda životní spokojenost těchto mladých dívek souvisí s jejich hodnotovým systémem.

Po utřídění a následné klasifikaci získaných dat jsme výzkumný soubor rozdělili do čtyř skupin. Kritériem pro rozdělení byla míra spokojenosti jednotlivých dívek. V rámci každé skupiny jsme uvedli příběh jedné z dívek, jenž umožní lépe pochopit souvislosti mezi způsobem života, jeho významnými aspekty a životní spokojeností dané dívky. Jednotlivé příběhy mají být také oživením deskriptivního přístupu.

První skupina zahrnuje dívky, u nichž spokojenost v jednotlivých oblastech života převládá. Do druhé skupiny řadíme adolescentní dívky, které sice uvádějí, že jsou převážně spokojené, avšak přiznávají i nedostatky v rodinném zázemí, či si stěžují na nenaplnění některých svých potřeb. Dívky pouze částečně spokojené nacházíme ve skupině třetí. Poslední skupinu tvoří mladé dívky, u nichž převažuje spíše nespokojenost v jednotlivých oblastech.

Postupně se tedy seznámíme se všemi uvedenými skupinami dívek, přičemž se vždy podrobně zaměříme na jeden konkrétní příběh dívky v rámci dané skupiny, jenž považujeme za referenční. Vybraný příběh určitým způsobem zastupuje případy, u nichž jsme zaznamenali jisté podobnosti. K jednotlivým příběhům uvádíme taktéž přehled hodnotové orientace vybraných dívek, abychom zjistili, zda jejich životní spokojenost souvisí s jejich hodnotovým systémem.

1. skupina dívek

Tato skupina zahrnuje celkem tři dívky, u nichž spokojenost v jednotlivých oblastech převládá. I přes jedinečnost a nezaměnitelnost jednotlivých příběhů těchto mladých dívek jsme po analýze a vzájemném srovnání příběhů zaznamenali určité podobnosti.

Nyní se podrobněji seznámíme s příběhem sedmnáctileté Radky, z jejíž výpovědi vyplývá celková spokojenost se životem.

Respondentka - Radka (17 let)

Dívka žije s oběma rodiči. Má také starší, čtyřadvacetiletou sestru, která již bydlí samostatně. V současné době čeká Radka dítě se svým přítelem, s nímž chodí více než tři roky. S rodiči, již ji od dětství významně podporují, má dívka nyní velmi dobrý vztah. Jim a své setře důvěřuje nejvíce. Své domácí zázemí vnímá jako idylické a nic jí v tomto prostředí neschází. V minulosti však dívka postrádala více svobody. Přála si, aby mohla jako ostatní děti, přijít ze školy domů *"... hodit bágl a jít ven..."* Místo toho musela pravidelně navštěvovat hodiny baletu a cvičit na housle. Nakonec na výukové lekce částečně přestávala docházet a zároveň rodičům doma lhala. Místo toho se scházela se svými kamarády. Zpětně však přísný výchovný styl svých rodičů hodnotí pozitivně: *"Protože nějaká ta zodpovědnost tam musí být, že jo? Že když jako chci být úspěšná, tak prostě musím makat."*

Se svým celkovým zdravotním stavem je spokojená. Téměř vůbec netrpí ani žádnými běžnými nemocemi, jako je například viróza či angína. Jelikož však je v sedmém týdnu těhotenství, dbá nyní více o své zdraví.

V minulosti mnohdy na různé frustrující překážky reagovala neadekvátně až agresivně. *"... dřív jsem byla strašnej nervák ... když mě něco švalo, tak jsem začala strašně plakat a vztekala jsem se. Byla jsem náladová, nepříjemná..."* Nejen vůči rodičům, ale také vůči okolí se chovala mnohdy arogantně, na matku křičela a byla k ní agresivní. Zhruba před rokem si začala důsledky svého chování a jednání plně uvědomovat. Na základě této sebereflexe se nyní ke svému okolí chová vlídněji a citlivěji. *"Ale teďkom ..., snažím se jakoby vycházet se všema, být jako hodně optimistická a vděčná."* Pochopila, že je mnohem důležitější k řešení problémů přistupovat s klidem a rozvahou, neboť „rozčilování se“ má jen negativní vliv na její celkové zdraví. Přála by si být však zodpovědnější a trpělivější. Otázkami, týkajícími se vzhledu, se nyní příliš nezaobírá. Prioritou pro ní je nejen tělesné zdraví, ale rovněž psychická pohoda. *"Tak jako neříkám, že se úplně jako zanedbávám, jsem přece jen holka..."* V období puberty však o sebe až přehnaně pečovala. Měla potřebu všem se líbit, ve všem vynikat.

Jelikož se již od dětství věnuje baletu, chtěla původně studovat taneční konzervatoř. Pochází však z malého města, v němž neměla možnost střední školu tohoto typu navštěvovat. *"... a do Prahy se mi vůbec nechtělo, jako vod maminky a vod tatínka."* Rozhodla se nakonec pro studium na Obchodní akademii. Ačkoliv ji zpočátku někteří její kamarádi od výběru této školy odrazovali, zejména pro celkovou náročnost studia, svého rozhodnutí nelituje. I přes vysoké požadavky, jež jsou zde na studenty kladeny, se ve škole cítí spokojeně a studium ji baví. Dosahuje velmi dobrých studijních výsledků. *"Jako já jsem se vlastně vždycky dobře učila, už vod základky."* Svůj volný čas dívka tráví většinou s rodiči. Společně jezdí například na kole nebo na in-line bruslích. Předtím než otěhotněla, s otcem podnikala různé horské túry, nebo s ním trénovala box. Nadále se však věnuje baletu a hře na housle. Kromě toho také ráda fotografuje. Upřednostňuje společnost druhých lidí před samotou. *"Jako sama, to fakt na to musím mít náladu, abych si jako sedla a třeba četla knížku..."*

Již od dětství ji pojí hlubší vztah s její „nejlepší“ kamarádkou, která se však před několika lety odstěhovala s rodiči do Švýcarska. I přes tuto vzdálenost s ní nadále udržuje častý kontakt prostřednictvím E-mailu nebo Skype. Dívky se rovněž v rámci možností, zejména pak v období letních prázdnin, osobně navštěvují. Známych i kamarádů má dostatek. *"Mám sice ráda hodně lidí kolem sebe, ale jakoby fakt málokomu důvěřuju."* Již přes tři roky chodí se svým přítelem, a ačkoliv s ním čeká dítě, společné bydlení zatím neplánuje. Přeje si nadále bydlet se svými rodiči, v nichž má velkou oporu a na nichž je údajně i citově závislá. Připouští však, že po narození dítěte s nimi ve společné domácnosti možná bude bydlet také její přítel. Během pobytu v diagnostickém ústavu se jí po rodičích výrazně stýská a přála by si již vrátit se co nejdříve domů.

Hodnotová orientace Radky

Nyní se zaměříme na hodnotovou preferenci sedmnáctileté Radky. Pro snadnější orientaci uvádíme níže v tabulkách také přehled pořadí jednotlivých terminálních a instrumentálních hodnot.

Tab. 6: Terminální hodnoty Radky

Pořadí	Hodnoty I
1	Rodinné bezpečí
2	Moudrost
3	Upřímné přátelství
4	Šťěstí
5	Spokojenost
6	Svoboda
7	Krása
8	Rovnost
9	Společenské uznání
10	Láska
11	Pocit úspěšnosti
12	Vzrušující život
13	Pohodlný život

Tab. 7: Instrumentální hodnoty Radky

Pořadí	Hodnoty II
1	Čistota
2	Poctivost
3	Intelekt
4	Poslušnost
5	Zodpovědnost
6	Laskavost
7	Ochota
8	Odvaha
9	Schopnost
10	Veselost
11	Ctižádostivost
12	Fantazie
13	Nezávislost

Na základě umístění jednotlivých hodnot v hierarchii jsme hodnoty terminální i instrumentální rozdělili podle preference do tří skupin.

V první skupině nacházíme hodnoty s nejvyšší preferencí.

Jako nejvýznamnější vnímá Radka tyto terminální hodnoty: *Rodinné bezpečí, Moudrost, Upřímné přátelství a Štěstí*. Z hodnot instrumentálních se na prvních příčkách umístily hodnoty *Čistota, Poctivost, Intelekt a Poslušnost*.

Druhá skupina zahrnuje hodnoty se střední preferencí.

Jedná se o následující terminální hodnoty: *Spokojenost, Svoboda, Krása a Rovnost*. Z hodnot instrumentálních do této preferenční skupiny náleží *Zodpovědnost, Laskavost, Ochota a Odvaha*.

Nejméně preferované hodnoty tvoří skupinu třetí.

K nejméně významným řadí tato mladá dívka následující terminální hodnoty: *Společenské uznání, Láska, Pocit úspěšnosti, Vzrušující život a Pohodlný život*. Z hodnot instrumentálních nejnižší preferenci přisuzuje *Schopnosti, Veselosti, Ctižádostivosti, Fantazii a Nezávislosti*.

Analýza životní spokojenosti a hodnotové preference Radky

Nyní se podrobněji seznámíme s úrovní životní spokojenosti sedmnáctileté Radky, kterou jsme zjišťovali pomocí polostrukturovaného interview. Pozornost bude věnována taktéž hodnotové orientaci této mladé dívky. Zajímá nás, zda existuje souvislost mezi životní spokojeností Radky a jejím hodnotovým systémem.

Skutečnost, že Radka svou rodinu považuje za nejdůležitější, lze vyvodit nejen z analýzy preference terminálních hodnot, ale taktéž z rozhovoru samotného. V něm dívka přiznává, že se jí během pobytu v diagnostickém ústavu výrazně stýská po rodičích, k nimž má vřelý vztah a již jsou jí velkou oporou. S rodiči rovněž ráda a často tráví volný čas. Ačkoliv nyní čeká dítě s přítelem, o společném bydlení zatím neuvažuje. Nadále preferuje zůstat s rodiči, na nichž je, jak sama přiznává, citově závislá. Tímto se nabízí možné vysvětlení, proč Radka připsala

instrumentální hodnotě *Nezávislost* místo třinácté, tedy poslední. Jak rovněž z hierarchie terminálních hodnot vyplývá, dívka řadí lásku k nejméně preferovaným hodnotám, a to i přesto, že se svým partnerem, s nímž chodí déle než tři roky, čeká dítě. V rozhovoru taktéž nezaznělo, že se jí po příteli v současné době stýská.

Jako třetí nejvýznamnější terminální hodnotu dívka vnímá *Upřímné přátelství*. To ji také pojí s její dlouholetou kamarádkou. Jak sama uvedla, již od dětství se přátelí se svou velmi dobrou kamarádkou, a i přes značnou vzdálenost, která je dělí, jsou spolu v častém kontaktu. Z interview rovněž vyplývá, že dívce záleží na jejím vzdělání, a proto ke studiu přistupuje zodpovědně. Taktéž instrumentální hodnotu *Intelekt* nacházíme na třetím místě v pořadí. Z umístění terminální hodnoty *Pohodlný život* na místě třináctém lze usuzovat na píli a pracovitost dívky.

Do první skupiny řadíme rovněž další dvě dívky, s jejichž spokojeností v jednotlivých oblastech se nyní stručně seznámíme. Obě dívky se po tělesné stránce cítí dobře, nepotýkají se s vážnými zdravotními problémy. Co se týče psychického stavu, jedna z dívek přiznala: "*Někdy mám špatný náladu.*" (Šárka, 16 let). Druhé dívce během pobytu v diagnostickém ústavu chybí zejména matka a její mladší bratr. Se svým rodinným zázemím jsou obě dívky spokojené. Jedna z nich však dodala: „*Akorát jsem se někdy pohádala s mámou, jakože mě nechtěla třeba pustit s kámošema, ale jinak dobrý.*“ (Romana, 17 let).

Obě dívky jsou také celkem spokojené se svými povahovými vlastnostmi. Jedna z nich však přiznala, že někdy jedná příliš impulzivně. Svůj vzhled hodnotí obě kladně. Taktéž s výběrem studijního oboru dívky vyjádřily spokojenost, stejně jako se svými výsledky. Pouze jedna dívka uvedla, že pokud by se měla znovu rozhodnout, zvolila by jiný obor. Dívky rovněž shodně uvedly, že svůj volný čas tráví buď se svým přítelem, nebo ve společnosti svých kamarádů. Jedna z nich se přitom věnuje také tanci, druhá ráda poslouchá moderní hudbu nebo si čte. Šárka (16 let) se svěří především své starší sestře nebo své švagrové. Romana (17 let) nejvíce důvěřuje své nejlepší kamarádce, kterou zná již od dětství. Obě dívky jsou také spokojené se svým partnerským vztahem.

2. Skupina dívek

Do této skupiny řadíme celkem pět dívek, jež sice na otázky týkající se spokojenosti v jednotlivých oblastech odpovídaly převážně kladně, avšak jak dále z rozhovorů vyplynulo, většina z nich se zejména v rodinném prostředí potýká s jistými problémy či vnímá některé své potřeby jako nenaplněné.

Respondentka - Martina (16 let)

Martina v současné době žije s otcem a se svými dvěma bratry, vlastním dvacetiletým a nevlastním dvouletým bratrem. Má rovněž ještě dalšího bratra, kterému je nyní devatenáct let, a jenž od svých tří let vyrůstá u babičky. Ačkoliv dívka tvrdí, že je se svým rodinným zázemím spokojená, vzápětí přiznává, že se v jejich rodině v poslední době vyskytly závažné problémy. *"No, maminka před měsícem odešla do vězení a táta je z toho jakože psychicky úplně někde... A musí brát prášky na to, na nervy a je to tam docela hustý."* V současné době jí chybí především matka a také její starší bratr, který s nimi nesdílí společnou domácnost. Jelikož se s ním osobně setkala naposledy zhruba před rokem, přála by si jej vídat častěji. Ve svém domově postrádá taktéž upřímnost. *„Třeba tam pořád někdo lže. Brácha tátovi."* I přesto, že v domácím prostředí převládá napjatá atmosféra a vztahy mezi jednotlivými členy nejsou uspokojivé, Martině zde údajně, nic významně neschází. *"... já mám úplně všechno."* Dodává.

Svůj celkový zdravotní stav hodnotí jako dobrý. Netrpí žádnými nemocemi, ani alergiemi. *"... někdy mě třeba bolí hlava, jako že jsem se špatně vyspala. No, pak ještě rýma. Ale jen jako když vstanu, pak už ne."* Prozradila také, že pobyt v diagnostickém ústavu navíc přispívá k její větší psychické pohodě. *"No, někdy se tady dokonce cítím líp než doma, protože ti lidi jsou na mě úplně jakože hodný, a doma na mě nikdo takovej není."* Co se týče vlastního sebepojetí, Martina sama sebe vnímá vcelku kladně. *"Jako v něčem bych chtěla být jiná, ale jinak se docela obdivuju. ... vzhledem k tomu, že jsem nechodila moc do školy, tak bych měla být asi víc zodpovědná, že?"* Spokojenost vyjádřila také se svým zevnějškem. Necítí potřebu na sobě nic výrazně měnit.

V současné době studuje na středním odborném učilišti, obor kuchař-číšník. Studium ji naplňuje a se svými dosaženými výsledky je spokojená. Původně si však přála studovat obor malířka - keramička, jenže *"... měla jsem blbý známky na základce, takže jsem šla na kuchařku."* Martina nemá ráda samotu, proto také většinu svého volného času tráví se svými dobrými kamarády, jichž má v současné době jen několik. *"Dříve jsem jakože měla hodně, jenže některý nebyli upřímný, tak jsem to prokoukla."* Společně hrají různé míčové hry na hřišti, jako například fotbal a podobně. K jejím zájmům patří rovněž četba a malování. V minulosti měla největší důvěru ke své nejlepší kamarádce, která se však odstěhovala do Itálie. Nyní se svěřuje pouze svému příteli, s nímž chodí již tři čtvrtě roku. *"Tomu věřím jakože nejvíc."* V partnerském vztahu je spokojená a cítí se šťastně.

Hodnotová orientace Martiny

Nyní se zaměříme na hodnotový systém šestnáctileté Martiny. Pro snadnější orientaci uvádíme níže v tabulkách také přehled pořadí jednotlivých terminálních a instrumentálních hodnot.

Tab. 8: Terminální hodnoty Martiny

Pořadí	Hodnoty I
1	Rodinné bezpečí
2	Pohodlný život
3	Svoboda
4	Láska
5	Rovnost
6	Upřímné přátelství
7	Moudrost
8	Krása
9	Šťěstí
10	Vzrušující život
11	Pocit úspěšnosti
12	Spokojenost
13	Společenské uznání

Tab. 9: Instrumentální hodnoty Martiny

Pořadí	Hodnoty II
1	Zodpovědnost
2	Poslušnost
3	Nezávislost
4	Odvaha
5	Ochota
6	Poctivost
7	Fantazie
8	Intelekt
9	Laskavost
10	Čistota
11	Ctižádostivost
12	Schopnost
13	Veselost

Shodně jako u dívky předchozí jsme terminální a instrumentální hodnoty na základě preferencí rozčlenili do tří skupin.

Do první skupiny řadíme hodnoty s nejvyšší preferencí.

Z terminálních hodnot zde nacházíme *Rodinné bezpečí, Pohodlný život, Svobodu a Lásku*. Za nejvýznamnější tato dívka považuje následující instrumentální hodnoty: *Zodpovědnost, Poslušnost, Nezávislost a Odvaha*.

Ve druhé skupině se umístily hodnoty se střední preferencí.

Terminálními hodnotami této skupiny jsou *Rovnost, Upřímné přátelství, Moudrost a Krása*. Ke středně preferovaným instrumentálním hodnotám řadíme *Ochotu, Poctivost, Fantazii a Intelekt*.

Nejpočetnější skupinu tvoří hodnoty s nejnižší preferencí. Jako nejméně významné Martina vnímá tyto terminální hodnoty: *Šťěstí, Vzrušující život, Pocit*

úspěšnosti, Spokojenost a Společenské uznání.

K instrumentálním hodnotám, jež se umístily na posledních příčkách v hierarchii hodnot, náleží *Laskavost, Čistota, Ctižádostivost, Schopnost a Veselost.*

Analýza životní spokojenosti a hodnotové preference Martiny

Náš zájem se bude nyní orientovat na vzájemný vztah mezi spokojeností této dívky v jednotlivých oblastech a její hodnotovou preferencí. Budeme si všímat zejména provázaností, které ze srovnání uvedených oblastí vyplynuly.

Jak z analýzy hodnotové preference vyplývá, rodina pro Martinu zastává významné místo v životě. Během rozhovoru se však svěčila, že podmínky, v nichž momentálně žije, nejsou zcela optimální. Kromě napětí a neuspokojivých vztahů mezi jednotlivými členy rodiny, které ji trápí, navíc postrádá svou matku, jež si v současné době odpykává trest ve věznici. Chybí jí také bratr, s nímž neměla možnost vyrůstat. I přes všechny uvedené problémy je Martina přesvědčena, že jí nic dalšího v tomto prostředí neschází a její přání, aby se dosavadní podmínky v rodinném zázemí změnily, mohou nasvědčovat tomu, že jí na rodinném zázemí velmi záleží.

K nejvíce preferovaným hodnotám dívka řadí také *Lásku*. Jak v rozhovoru sama uvedla, se svým partnerským vztahem, jenž trvá tři čtvrtě roku, je spokojená. Dále rovněž prozradila, že největší důvěru má právě ke svému chlapci. Za povšimnutí stojí rovněž preference *Zodpovědnosti*. Tuto hodnotu Martina staví na první místo žebříčku instrumentálních hodnot. V rozhovoru mimo jiné přiznala, že její dosavadní přístup ke studiu byl poněkud lhostejný a vyslovila přání, stát se zodpovědnější. Jelikož se bezprostředně za uvedenou instrumentální hodnotou umístila *Poslušnost*, lze si položit otázku, do jaké míry se může v upřednostnění této hodnoty odrážet sebekritičnost a přiznání si vlastních nedostatků, či dokonce touha po změně vlastního chování. Jelikož Martina tráví většinu volného času v přítomnosti dobrých přátel, a jak dále přiznala, samotě se vyhýbá, přisuzuje hodnotě *Upřímné přátelství* také patřičný význam.

Do druhé skupiny jsme umístili rovněž další čtyři dívky, které v interview sice uvedly, že jsou ve většině oblastí spokojeny, avšak zároveň si stěžovaly na nedostatky či problémy, vyskytující se zejména v rodinném prostředí. Dvě dívky jsou se svým celkovým zdravotním stavem spokojené. Další dívka přiznává: *"Loni jsem vlastně měla zánět ledvin, takže vod tý doby problémy mám. ... byla jsem měsíc na kapačkách."* (Jana, 17 let). Poslední z této čtveřice dívek se svým zdravotním stavem příliš nezabývá.

Dvě dívky se rovněž po psychické stránce cítí dobře. Jedné z nich se však momentálně stýská po rodině. Další dívka, Alice (15 let), uvedla, že jí schází její přítel. Navíc dodala: *„... a zažívám hrozně strašný abstáky. Mlátím do zdi."* Vysvětluje, že je silně závislá na nikotinu. Poslední z této skupiny dívek prozradila, že ji dříve trápily jisté psychosomatické potíže. Dále přiznala, že často skrývá své pocity a nálady.

Se svým rodinným zázemím je většina dívek spokojena jen částečně. Zuzana (16 let) by si přála: *"Aby se změnilo to, chování mého táty, no. ... jakože k lepšímu. ... on mě mlátil a tak."* Důvodem jisté nespokojenosti další dívky jsou narušené vztahy v rodině, zejména mezi ní a jejími rodiči, ale také sourozenci. Navíc vyslovila přání, aby jejímu otci na ní více záleželo. Třetí z dívek, Jana (17 let), přiznala: *"... jakože měla jsem úplně všechno, ale ... prostě furt jsem potřebovala, nevím, ještě něco..."* Momentálně jí doma chybí přísnější výchova. Poslední z dívek není spokojená především s výchovným přístupem své matky. Nelíbí se jí, že ji nechce pouštět například na diskotéku a neustále ji kontroluje.

Tři dívky jsou se svými povahovými vlastnostmi spokojené. Všechny si zároveň uvědomují i své negativní stránky. Například Zuzana (16 let) na sebe prozradila: *"Akorát jsem agresivní a řvu..."* Jana (17 let) přiznává, že se za poslední dva měsíce pozitivně změnila. *"Jako předtím jsem si dělala co jsem chtěla. Prostě jsem si řekla, že se nebudu doma ptát, prostě jsem řekla jdu teď ven a přijdu za tři dny, a prostě šla jsem a přišla jsem za týden..."* Dodává. Další dívka se označila za cholerickou. Kromě častých výkyvů nálad, má údajně „problémy“ s lidmi, již jsou starší než ona: *„... no prostě, když je někdo starší, tak to pro mě prostě jakoby nic neznamena, jakože z něj nemám respekt."* (Marcela, 17 let). Poslední dívka

z uvedené skupiny je se svou povahou spokojená pouze částečně. Nelíbí se jí na sobě především její vznětlivost. Tři dívky svůj vzhled hodnotí kladně a nemají potřebu na sobě něco měnit. Pouze jedna dívka je se svým vzhledem nespokojená: *"... já mám strašně zničený vlasy. Hrozně mi vypadávají. ... a chtěla bych mít úplně jinou barvu vlasů, hezčí."* (Alice, 15 let).

Dvě dívky uvedly, že momentálně nenavštěvují žádnou školu. Jedna z nich musela studium ukončit z důvodů opakovaných absencí a neomluvených vyučovacích hodin. Druhá se připravuje na rozdílové zkoušky na Střední zdravotnickou školu. Zbylé dvě dívky jsou s výběrem školy spokojené. Jedna z nich však přiznala, že kdyby se měla znovu rozhodnout: *"... tak bych chtěla asi jít na to, na gympl, no a pak na pedák."* (Zuzana, 16 let). Tři dívky uvedly, že jsou se svým školním prospěchem spokojené. Poslední z této skupiny dívek své dosavadní studijní výsledky okomentovala následovně: *"No, špatné známky, hodně špatné."*

Tři dívky svůj volný čas tráví buď se svým přítelem, nebo se svými kamarády. Jedna z nich také uvedla, že se často schází se svou nejlepší kamarádkou: *"S kámoškou sedíme venku a probíráme různé věci, drbeme, no a tak."* (Zuzana, 16 let). Dívky rovněž rády navštěvují diskotéky a jiné zábavné akce. *"... chodíme hrát jako šipky, bowling, fotbálek, kulečnick..."* (Jana, 17 let). Jedna z nich dříve závodně hrála volejbal, nyní však nemá vyhraněné zájmy. Další dívka poslouchá moderní hudbu a ráda tančí. Dvě dívky se od dětství věnují jezdeckví.

Zuzana (16 let) přiznala, že má mnoho známých i kamarádů, s nimiž se často stýká. Tři dívky uvedly, že ačkoliv mají dostatek známých, dobrých přátel mají podstatně méně. Jedna z nich přiznala, že raději dává přednost samotě. Dvě dívky uvedly, že největší důvěru mají ke své nejlepší kamarádce. Jana (17 let) se výhradně svěřuje svému dlouholetému kamarádovi. Poslední ze čtveřice dívek se nikomu příliš nesvěřuje. Kromě jedné dívky, jsou všechny v partnerském vztahu spokojené. Jana (17 let) vysvětluje: *"No vono je to hodně složitý, takže já nevím, jestli je to pro mě pořád kluk. ... von mě dřív mlátil a jakože teď se spolu soudíme..."* Dále však prozradila, že jejího přítele před časem propustili z vazby a vzápětí na to se spolu potají zasnoubili.

3. Skupina dívek

Do třetí skupiny řadíme celkem pět dívek, u nichž jsme zaznamenali pouze částečnou spokojenost. Všechny dívky shodně také vypověděly, že nejsou zcela spokojené se svým rodinným zázemím.

Respondentka - Klára (17 let)

Klára vyrůstá od svých dvou let v adoptivní rodině. Má devět nevlastních sourozenců, osm sester a jednoho bratra. Nejstarší nevlastní sestře je osmnáct let a v současné době již žije samostatně. Věk ostatních sourozenců se pohybuje od tří do jedenácti let. Zhruba před půl rokem se její adoptivní rodiče rozvedli a následně se otec odstěhoval od rodiny *"... a máma ta chodí teď jenom po hospodách."* Jelikož v minulosti docházelo k častým hádkám mezi rodiči a doma byla většinou napjatá atmosféra, Klára se snažila alespoň částečně uniknout rodinným problémům, jež jí ztrpčovaly život a psychicky ji oslabovaly. Začala tedy s užíváním pervitinu, který jí pomohl alespoň na chvíli zapomenout na všechny dosavadní starosti a odpoutat se od ne příliš uspokojivé reality. *"Já vím, že to bylo špatný, ale tak se to stalo, no."* Ačkoliv se svým rodinným zázemím, z výše uvedených důvodů, není spokojená, psychicky jí pomáhá, že má kolem sebe své mladší sourozence, k nimž měla vždy velice kladný vztah. Klára již od svých deseti let také intenzivně pomáhala svým rodičům s jejich výchovou.

Se svou adoptivní matkou nemá příliš dobrý vztah *"... protože posledních deset let jsme se spolu ani nebavily pořádně. No prostě nic moc."* Před časem jí matka dokonce oznámila, že už jí nechce. Navíc explicitně vyjadřuje své negativní city vůči Kláře, což se mimo jiné odráží také na celkové domácí atmosféře. *"Když jsem doma prostě, tak mi přijde takový dusno ..."*

Co se týče vlastního sebepojetí, Klára vnímá sama sebe kladně. Je přesvědčena, že nemá špatnou povahu, ačkoliv ji údajně mnozí lidé odsoudili, jelikož užívala drogy. *"Přitom vím sama, že bych nikomu neublížila."* Je rovněž pracovitá a usměvavá. Se svým vzhledem je poměrně spokojená. Stěžuje si pouze na to, že

během pobytu v diagnostickém zařízení přibrala sedm kilogramů. *"No, já nevím, možná jsem dříve vypadala hodně hubeně, mě se to ale líbilo. ... teď jsem taková koule."* Jinak necítí potřebu na sobě cokoliv měnit. Akceptuje se taková, jaká je, a říká, že se má ráda.

Klára studuje na střední hotelové škole čtyřletý studijní obor cukrář. Matka však zpočátku s jejím výběrem školy nesouhlasila, nakonec jí ale toto studium povolila. *"... od pěti let jsem chtěla být cukrářka a vyplnilo se mi to."* Dosahuje výborných studijních výsledků. *"Ale taky na tom musím pracovat, abych byla dobrá."* Svůj volný čas tráví nejraději se svými sourozenci. Společně si hrají, sledují v TV pohádky nebo filmy pro děti a podobně. Během pobytu v diagnostickém ústavu se věnuje především navlékání korálků a vyrábění různých ozdob.

Má dostatek známých i kamarádů. V kolektivu je oblíbená zejména pro svou upřímnost a otevřenost. Největší důvěru má ke svému příteli, s nímž chodí již pět let. *"Tomu můžu říct všechno."* Klára by si přála, jakmile dosáhne plnoletosti, začít žít se svým přítelem. Ráda by se v budoucnu rovněž ujala péče o své některé mladší sourozence. *"Vlastně ségra, té je teď osmnáct, řekla, že si taky vezme ty čtyři děti, a já čtyři..."* Uvědomuje si, že se poté bude muset zříci tzv. mladického způsobu života a nebude si moci tolik "užívat". *"Co mi zbejvá, nenechám je prostě někde, aby se vo ně nikdo nestaral."* Doufá, že za dostatečné podpory svého partnera vše nakonec dobře zvládne.

Hodnotová orientace Kláry

Nyní se zaměříme na hodnotovou orientaci Kláry. V tabulkách uvádíme přehled pořadí jednotlivých terminálních a instrumentálních hodnot.

Tab. 10: Terminální hodnoty Kláry

Pořadí	Hodnoty I
1	Štěstí
2	Láska
3	Rodinné bezpečí
4	Svoboda
5	Spokojenost
6	Upřímné přátelství
7	Moudrost
8	Rovnost
9	Krása
10	Pocit úspěšnosti
11	Vzrušující život
12	Pohodlný život
13	Společenské uznání

Tab. 11: Instrumentální hodnoty Kláry

Pořadí	Hodnoty II
1	Čistota
2	Veselost
3	Odvaha
4	Ochota
5	Poctivost
6	Fantazie
7	Nezávislost
8	Laskavost
9	Zodpovědnost
10	Poslušnost
11	Ctižádostivost
12	Schopnost
13	Intelekt

Podobně jako u dívek předchozích jsme terminální a instrumentální hodnoty rozdělili do tří skupin dle získaných preferencí. Do první skupiny náleží hodnoty s vysokou preferencí. Jsou jimi tyto terminální hodnoty: *Štěstí, Láska, Rodinné bezpečí a Svoboda*. Z hodnot instrumentálních zde řadíme *Čistotu, Veselost, Odvahu a Ochotu*.

Druhou skupinu tvoří hodnoty se střední preferencí.

Jedná se o následující terminální hodnoty: *Spokojenost, Upřímné přátelství, Moudrost a Rovnost*.

Z hodnot instrumentálních do této skupiny náleží *Poctivost, Fantazie, Nezávislost a Laskavost*.

Nejméně preferované hodnoty tvoří skupinu třetí.

Zde řadíme z hodnot terminálních *Krásu, Pocit úspěšnosti, Vzrušující život, Pohodlný život a Společenské uznání*.

Z hodnot instrumentálních se jedná o následující hodnoty: *Zodpovědnost, Poslušnost, Ctižádostivost, Schopnost a Intelekt*.

Analýza životní spokojenosti a hodnotové preference Kláry

Nyní si budeme všimnout jak životní spokojenosti sedmnáctileté Kláry, již jsme zjišťovali prostřednictvím interview, tak její hodnotové orientace. Pomocí analýzy životní spokojenosti této dívky se pokusíme porozumět jejím hodnotovým preferencím. Poukážeme na možnou provázanost mezi spokojeností v jednotlivých oblastech života a zvolenými hodnotami.

V žebříčku terminálních hodnot nacházíme na prvním místě *Štěstí*. Z náročných podmínek, v nichž Klára dosud vyrůstala, stejně tak z toho, jak se nyní snaží vyrovnat s matčiným nezodpovědným přístupem k výchově a alkoholismem, je možné usuzovat na touhu dívky po šťastnějším a radostnějším životě. Velký význam Klára připisuje rovněž lásce. Jak v rozhovoru uvedla, její partnerský vztah trvá již pět let a ke svému příteli má také největší důvěru. Lze si však rovněž položit otázku, do jaké míry se zde může odrážet deficit mateřské lásky a touha po naplnění této potřeby. Jak nejen z analýzy hodnotové preference, ale rovněž

z interview vyplývá, rodina je pro Kláru velice důležitá. Zvláště silné pouto cítí ke svým mladším sourozencům, o něž částečně pečovala od svých deseti let. V jejich přítomnosti se také cítí šťastně a spokojeně. Přiznala rovněž, že si dělá starost i o svou matku, která se nyní těžce vyrovnává se svým rozvodem. Na čtvrtém místě v hierarchii terminálních hodnot se umístila *Svoboda*. Jak jsme již uvedli výše, dívka vyrůstala v prostředí plném napětí a stresu. V rozhovoru přiznala, že ji opakované hádky mezi rodiči „dovedly“ k užívání pervitinu, díky němuž mohla alespoň na chvíli „uniknout“ rodinným problémům a zažít pocit uvolnění a bezstarosti.

Z nejpreferovanějších hodnot instrumentálních lze zmínit například *Veselost*. Tu dokonce dívka považuje za jednu ze svých dominantních vlastností. Zřejmě proto je také v kolektivu tolik oblíbená. Ve stejné skupině nacházíme rovněž hodnotu *Ochota*. Ta se projevuje především ve vztahu a přístupu k mladším sourozencům. Klára se s ochotou podílí na výchově svých mladších sourozenců, přičemž upřednostňuje jejich potřeby a zájmy před vlastními. Dívka také přiznává, že je nespokojená s kilogramy, které po dobu pobytu v diagnostickém ústavu nabrala na váze. Otázkou zůstává, do jaké míry se její nespokojenost může odrážet v umístění terminální hodnoty *Krása* na místě devátém.

Do třetí skupiny řadíme další čtyři dívky, u nichž jsme zaznamenali pouze částečnou spokojenost v životě. Tři dívky jsou se svým celkovým zdravotním stavem spokojené. Jolana (17 let) se potýká s mnoha zdravotními problémy. Mimo jiné přiznala, že před třemi lety navíc prodělala těžký úraz při snowboardingu: *"Mám rozdrčenou vlastně jakože kost v rameni, takže to rameno mi vypadává. ... se žádama mám taky velký problémy, takže nic moc."* Dvě dívky uvedly, že se po psychické stránce cítí dobře, jedna z nich však přiznala, že jí momentálně schází její rodina. Taktéž Veronice (15 let) se stýská nejen po rodině, ale také po jejím příteli. Navíc si posteskla: *"... a teď ještě, zavřeli mi přítele do vězení..."* Poslední z dívek, Jolana (17 let), prozradila, že během posledního tři čtvrtě roku postupně pobývala celkem v pěti ústavech. K tomu dodala: *"... prostě všechno najednou to tak na mě působí. Jako myslím si, že já to zvládám ještě poměrně dobře, protože jako někdo jinej tady by se určitě dostal do Bohnic."*

Ani jedna z dívek není se svým zázemím zcela spokojená. Veronika (15 let), která v poslední době žila se svým přítelem ve squatu, prozradila: *"Rodina mi tam chyběla. No máma, takový to prostě teplo domova, jako ta mateřská láska."* Další dívka uvedla, že hlavním důvodem, proč se doma necítila dobře byla neustálá provokace jejího staršího bratra. Lenka (16 let), jež žije se svou matkou a nevlastním mladším bratrem, své zázemí zase vnímá jako chaotické a málo podnětné. Nebyla spokojená zejména s nezájmem a ležérním výchovným přístupem své matky. Poslední z těchto dívek byla po rozvodu svých rodičů svěřena do péče otce. Jak sama přiznala, chyběla jí zejména matka. Dodala: *"... táta na mě neměl tolik času, je to chlap a já jsem holka, tak je to jakoby trochu jiný, že."* (Jolana, 17 let).

Se svými povahovými vlastnostmi vyjádřily spokojenost tři dívky. Jedna z nich však navíc dodala: *"No jsem hodně moc temperamentní."* (Jolana, 17 let). Poslední z dívek, Veronika (15 let), na otázku, zda je spokojená se svými povahovými vlastnostmi reagovala: *"Ne, nejsem. Hodně bych toho změnila."* Prozradila, že je údajně cholerická, náladová a příliš vznětlivá. Dvě dívky jsou se svým vzhledem celkově spokojené. Jedna z nich však přiznala, že jediné, co by si na sobě přála změnit je: *"... abych trochu vyrostla."* (Pavla, 15 let). Další dívka se sama sobě momentálně nelíbí, jelikož za posledních devět měsíců přibrala na váze dvacet osm kilogramů. Spokojená není ani se svými nehty: *"... protože z nervů se mi hrozně změkčily..."* (Jolana, 17 let). Následující dívka se svým vzhledem příliš nezaobírá. Někdy si však sama sobě přizná, že vypadá dobře.

Celkem tři dívky v současné době nenavštěvují žádnou školu. Dvě dívky přiznaly, že byly ze studia vyloučeny, jelikož užívaly drogy. Další dívka, Veronika (15 let), je v současné době na mateřské dovolené. Poslední z této čtveřice, Jolana (17 let), nyní studuje na Střední škole umělecko-řemeslné, obor maskér – vlásenkář. Ačkoliv je s výběrem studia spokojená, přiznala, že jejím přáním bylo původně studovat střední veterinární školu. Se svými studijními výsledky je spokojená pouze jedna dívka. Další přiznala, že na základní škole neměla příliš dobrý prospěch, následně však na střední škole zaznamenala jisté zlepšení. Dvě dívky z této skupiny nedosáhly uspokojujících výsledků na základní škole. *"Já jsem tam měla pár pětek."* (Pavla, 15 let).

Dvě dívky uvedly, že dříve měly poměrně hodně zájmů, zejména se aktivně věnovaly sportu. V současné době své zájmy výrazně omezily, jelikož nemají během pobytu v diagnostickém ústavu dostatek možností. Volný čas také trávily často ve společnosti svých kamarádů. Jolana (17 let) mimo jiné přiznala, že se nyní věnuje i ručním pracím, navlékání korálků či kreslení. Následně dodává: "*Já prostě miluju hudbu. Hodně mě to ovlivňuje v náladě a myšlení.*" Ráda je však také ve společnosti svého přítele, s nímž chodí například do kina, nebo na procházky. Rovněž další dívka svůj volný čas tráví se svým partnerem, ale také se věnuje tanci a zpěvu. Zároveň často navštěvuje fitness centrum. Poslední z dívek nejvíce času tráví se svou dvouletou dcerou. Občas se však také schází se svými kamarády. Dvě dívky uvedly, že mají mnoho známých i dobrých přátel. Další dívka, Veronika (15 let), přiznala, že dosud kolem sebe měla spoustu takzvaných kamarádů, následně však dodala: "*Ale budu si vtom muset udělat trošičku pořádek, který poslouchat a který ne.*" Poslední z nich prozradila, že známých má skutečně mnoho. "*Někdy je to až otrava.*" Kdežto skutečně dobrých přátel, "*... těch moc není.*" (Jolana, 17 let). Dvě dívky se výhradně svěřují pouze svému příteli. Další dívka uvedla, že největší důvěru má ke své dlouholeté kamarádce. Poslední z nich má největší oporu ve své starší setře.

Všechny dívky v současné době mají partnera. Jedna z nich přiznala, že ačkoliv její partnerský vztah trvá přibližně čtyři měsíce, svého přítele zná již deset let. Následně vysvětluje že se dlouhá léta přátelil s jejím bratrancem, jenž jí údajně také od útlého věku vychovával, jelikož rodiče dívky neměli na její výchovu dostatek času. "*A pak se bratránek vodstěhoval do Řecká, a prostě zůstala jsem na krku jemu ... Takže von mě zná úplně vodmalička...*" (Veronika, 15 let). Další dívka nyní čeká na propuštění svého přítele z výkonu trestu odnětí svobody. S ním má dvouletou dceru. Zároveň přiznala, že po dobu jeho nepřítomnosti prožila čtyřměsíční vztah s jiným mužem. K tomu dodává: "*To ukončila moje máma, protože bral drogy.*" (Pavla, 15 let). Třetí dívka je se svým vztahem, jenž trvá dva roky, spokojená. Poslední dívka přiznala, že ačkoliv má nový partnerský vztah, svůj předchozí, tzv. nefunkční, zatím neukončila. Se svým bývalým přítelem si hodlá v blízké době promluvit a vše následně vyřešit.

4. Skupina dívek

Ve čtvrté skupině nacházíme tři dívky, u nichž převažuje celková nespokojenost v jednotlivých oblastech. Setkáváme se zde především s nespokojeností s rodinným zázemím či psychickým stavem, ale také například s povahovými vlastnostmi.

Respondentka - Iveta (16 let)

Od svých pěti let až dosud žila Iveta v pěstounské rodině. Nyní čeká na rozhodnutí soudu, zda se bude moci vrátit ke své biologické matce. Mezitím bude umístěna do dětského domova, kde je v současné době rovněž její nevlastní sestra, s níž Iveta částečně vyrůstala v pěstounské rodině. K té má také největší důvěru. Pěstounům, které dívka označuje jako své rodiče, bylo do péče svěřeno postupně ještě dalších třináct dětí. V pěstounské rodině však Iveta nebyla spokojená především s výchovným přístupem pěstounky. *"... tam jako bylo taky nějaký to bití, ... myslím si, že nás ta máma měla jen pro peníze..."* Kromě častých hádek, k nimž v této rodině docházelo, pěstounka také děti omezovala v jídle. *"Jste tlustý, dostanete jeden chleba k večeři."*

Kromě jednoho dítěte, které bylo pěstounce svěřeno do péče jako první, se k ostatním dětem chovala přísně a odměřeně. Ivetu také často neprávem obviňovala z něčeho, za co dívka ve skutečnosti vůbec nemohla. *"Nebo když se jí něco stalo, třeba zakopla, tak za hodinu řekla, že to je moje vina, jako že jsme se hádaly..."* Vztah s pěstounem naopak hodnotí pozitivně. *"... ten nás spíš jako tak rozmazloval."* Iveta v tomto prostředí postrádala především lásku, vřelost, ale také například pochvalu ze strany pěstounky. *"... aby se vo nás starala dobře jako, jako fakt biologická..."* Nelíbily se jí rozdíly, jež pěstounka dělala mezi jednotlivými dětmi, stejně jako její neustálé vyčítání a kritizování. Neakceptovala rovněž sexuální orientaci a partnerské vztahy Ivety. *"... byla jsem bisexuálka..."* Jedním z hlavních důvodů jejího odchodu od pěstounské rodiny byla skutečnost, že si našla přítele o jedenadvacet let staršího. Již od dětství se Iveta potýká s mnohými závažnými zdravotními problémy. V útlém věku jí byla diagnostikována dětská mozková obrna. *"... spravilo se mi to asi tak v jedenácti."* Trpí poruchou funkce

štítné žlázy a musí tak pravidelně užívat předepsané léky. Navíc má také kardiovaskulární a zažívací problémy. "... dřív jsem měla *jatérka zvětšený a nedělá mi to jako, když něco sním, hned dobře...*" V minulosti se u ní vyskytly rovněž psychické potíže. Navštěvovala proto psychologickou poradnu. "... *potom jsem už asi ve čtyřech léčebnách byla, tak jako hádání s pěstouny a tak...*" V současné době užívá mimo jiné také neuroleptika. S přístupem psycholožky však spokojená nebyla, údajně jí nerozuměla. "... *ta byla spíš na mámině straně...*" Momentálně se v diagnostickém ústavu cítí dokonce lépe než u pěstounů, jelikož zde má možnost si více popovídat. "... *s holkama ani ne, jako spíš tak s tím personálem.*" To jí po psychické stránce pomáhá.

Iveta vnímá sama sebe kladně. Ze svých vlastností si nejvíce cení především pracovitosti a srdečnosti. "... *mám dobrý srdíčko, to je všechno. V tom je hodně jako...*" Přála by si však být asertivnější a průbojnější. Mnohdy se cítí být až příliš submisivní a manipulována druhými, nedokáže přímo vyjádřit například svůj nesouhlas. Svůj vzhled sice akceptuje, ale nevyjadřuje s ním jednoznačnou spokojenost. Skutečnost, že by si jako některé ostatní dívky přiznala, že vypadá dobře, odmítá. "... *já nechci být nějak namyšlená ..., chci být jako normální... To dělaj jen blondýny.*" Je přesvědčena, že svůj vzhled už nijak zásadně změnit nemůže, proto se těmito otázkami ani nezabývá.

Iveta studuje prvním rokem na středním odborném učilišti, obor cukrářská výroba. S výběrem školy jí pomáhala pěstounka. Studium ji baví a je zde spokojená, stejně tak i se svými současnými studijními výsledky. Původně si přála studovat obor kuchař, avšak nyní je se svou volbou spokojena. Svůj volný čas dívka tráví většinou se svými kamarády, jichž má dostatek. Jejich společnosti dává přednost před samotou. "*No tak jako, někdy se podíváme do krámů, ale někdy jsme teda v tý hospodě, jako tam si dáme něco dobrýho a bavíme se.*" Občas se svou nevlastní sestrou navštíví nějakou kulturní akci nebo si zajdou do kavárny. Iveta si také ráda zpívá, když je o samotě, ale také "... *s kamarády v hospodě...*" Dříve rovněž hrála na klavír a na housle. Krátce chodila i do pěveckého sboru, avšak nakonec tam přestala docházet, "... *protože mamka si to nepřála nějak.*" V současné době se učí hře na kytaru.

Iveta v současné době udržuje dva partnerské vztahy. *"No, já mám přítelkyni, přítele, ale nemůžu si vybrat ..."* S přítelkyní chodí již osm měsíců, s přítelem čtvrt roku. Oběma partnerům však o svém dalším vztahu řekla. Příteli dokonce slíbila, že druhý vztah ukončí. *"Tak, jako něco jsem mu musela říct..."* Ten však reagoval slovy, že je mu to jedno. Přítelkyni rovněž její vztah s mužem nevádí. Podotkla však, že vztah s jinou ženou by neakceptovala. Jelikož se Iveta momentálně nachází v diagnostickém ústavu, není pro ni jednoduché udělat konečné rozhodnutí a eventuelně se s jedním z partnerů rozejít. *"Nechávám to na nich, ... prostě ten, kdo mi nebude psát, nebo řekne, až von prostě udělá ten první krok."* Jelikož však o své přítelkyni nemá již určitou dobu žádné zprávy, usuzuje tak, že tím jejich vztah možná skončil. K této skutečnosti se však staví pozitivně, jelikož by to pro ní znamenalo jisté ulehčení.

Hodnotová orientace Ivety

Nyní se zaměříme na hodnotový systém Ivety. Pro lepší orientaci uvádíme níže v tabulkách také přehled pořadí jednotlivých terminálních a instrumentálních hodnot.

Tab. 12: Terminální hodnoty Ivety

Pořadí	Hodnoty I
1	Pohodlný život
2	Rodinné bezpečí
3	Svoboda
4	Štěstí
5	Láska
6	Moudrost
7	Upřímné přátelství
8	Společenské uznání
9	Spokojenost
10	Rovnost
11	Krása
12	Pocit úspěšnosti
13	Vzrušující život

Tab. 13: Instrumentální hodnoty Ivety

Pořadí	Hodnoty II
1	Čistota
2	Ochota
3	Poctivost
4	Fantazie
5	Odvaha
6	Nezávislost
7	Intelekt
8	Laskavost
9	Poslušnost
10	Veselost
11	Zodpovědnost
12	Schopnost
13	Ctižádostivost

Na základě výše uvedených tabulek jsme obě skupiny hodnot, tzn. hodnoty terminální i instrumentální, rozdělili podle preference do tří skupin.

V první skupině se nacházejí hodnoty s vysokou preferencí.

Jsou jimi terminální hodnoty *Pohodlný život, Rodinné bezpečí, Svoboda a Šťěstí*.

Z hodnot instrumentálních zde řadíme *Čistotu, Ochotu, Poctivost a Fantazii*.

Druhá skupina zahrnuje hodnoty se střední preferencí.

Jedná se o následující terminální hodnoty: *Láska, Moudrost, Upřímné přátelství a Společenské uznání*.

Z hodnot Instrumentálních jsou to *Odvaha, Nezávislost, Intelekt a Laskavost*.

Nejméně preferované hodnoty tvoří skupinu třetí.

Zde řadíme z terminálních hodnot *Spokojenost, Rovnost, Krásu, Pocit úspěšnosti a Vzrušující život*.

Z hodnot instrumentálních se jedná o *Poslušnost, Veselost, Zodpovědnost, Schopnost a Ctižádostivost*.

Analýza hodnotové preference a životní spokojenosti Ivety

Nyní se zaměříme na hodnotovou orientaci šestnáctileté Ivety, a dále na její životní spokojenost, jež jsme během rozhovoru zjišťovali. Analýza životní spokojenosti nám tak pomůže lépe pochopit, proč některé hodnoty dívka preferuje více a jiné méně.

Jak již z rozhovoru vyplývá, Ivetu doposud mnoho štěstí a radosti v životě nepotkalo. Od svých pěti let vyrůstala v pěstounské rodině, kde se jí však nedostávalo lásky ani pochopení ze strany pěstounky. Navíc se také od dětství potýká se závažnými zdravotními problémy. Lze si tedy představit, že takto neuspokojivý život může do značné míry ovlivnit právě hodnotový systém této mladé dívky. Veškeré překážky a potíže, s nimiž se dosud v životě setkala, a jež jí bránily v pocitu štěstí a spokojenosti, se mohou zrcadlit v přáních a tužbách dívky. Jedním z takovýchto přání může být například dosažení pohodlného života, tzn. bezstarostného, perspektivního života. Terminální hodnotu *Pohodlný život* také nacházíme na prvním místě v hierarchii hodnot. Jako druhá se umístila hodnota *Rodinné bezpečí*. I zde můžeme předpokládat vliv dosavadních negativních zkušeností a nenaplnění některých potřeb v této oblasti, jež se mohou rovněž odrážet v potřebách a přáních dívky, tzn. touha po domově plném vřelosti, lásky a porozumění. Z preference *Svobody* můžeme usuzovat na přání osamostatnit se a zařídit si život podle vlastních představ.

Iveta během rozhovoru také přiznala, že má „dobré srdce“. Lze tedy předpokládat, že i preference instrumentálních hodnot, jakými jsou *Čistota*, *Ochota* a *Poctivost* má své opodstatnění. Může se zde jednat o jistou reflexi vlastních povahových vlastností. Nyní zaměříme pozornost na hodnoty s nejnižší preferencí. V této skupině nacházíme například terminální hodnotu *Krása*. Jak z interview vyplývá, dívka se svým vzhledem není jednoznačně spokojená, navíc implicitně odsuzuje fakt, že by si připustila spokojenost s vlastním zevnějškem. Projevení spokojenosti s vlastním vzhledem dokonce považuje za „namyšlenost“. Z hodnot instrumentálních jmenujme například *Poslušnost* či *Zodpovědnost*. Je možná namísto položit si otázku, do jaké míry se zde může odrážet přání Ivety prosadit

svůj vlastní názor, nebo vyjádřit nesouhlas, stejně tak, jako vnímání vlastní kompetence a pochybování o schopnostech řídit vlastní život.

Celková nespokojenost převažuje také u následujících dvou dívek. Pouze jedna dívka je se svým celkovým zdravotním stavem spokojená. Nestěžuje si na žádné nemoci ani potíže. Druhá dívka, Helena (15 let), se celkově necítí dobře. Jako důvod uvádí: *"Kvůli tomu, že se mi chce spát každé den, jako celej. A dále upřesnila: "Když se probudím."* Navíc přiznala, že již od dětství trpí častými rýmami. Markéta (16 let) prozradila, že se jí momentálně výrazně stýská po rodině. Rovněž uvedla: *"Třeba když je mi smutno, tak nevím, jak s tím mám zacházet."* Občas trpí také zvýšenou únavou, kterou se snaží překonávat. Druhá dívka, Helena (15 let), na otázku, jak se cítí po psychické stránce, reagovala slovy: *"Tak, jako po ránu s nikým moc nekomunikuju, protože mám špatnou náladu. Ale pak mě rozveselí holky."*

Ani jedna dívka se ve svém rodinném zázemí necítí příliš spokojeně. Důvodem Markétiny (16 let) nespokojenosti je skutečnost, že jí partner její matky „osahával“. Prozradila také, že jí schází: *"... dobré časy s mamkou, třeba jak jsme se společně smály, jak jsme byly jenom spolu, bez jejího přítele."* Druhá dívka žije pouze se svým otcem a posteskla si, že jí schází matka. *"Máma řekla, že už nejsem její dcera."* (Helena, 15 let). Přála by si rovněž, aby již nedocházelo k hádkám mezi ní a jejím otcem, a aby mu nepůsobila další problémy.

Obě dívky vyjádřily nespokojenost se svými povahovými vlastnostmi. Markéta (16 let) by si přála na sobě nejvíce změnit: *"... abych poslouchala a byla prostě slušná holka."* Následně dodává, že už nechce dělat problémy a přidělovat své matce starosti. Druhá dívka, Helena (15 let), prozradila: *"... jsem hodně tvrdohlavá, trošku dětinská ještě... Taková praštěná."* Stejně jako dívka předchozí již nechce působit další problémy. Se svým vzhledem je jedna dívka spokojená jen částečně, druhá uvedla, že se sama sobě nelíbí.

Obě dívky jsou s výběrem studia spokojené. Ačkoliv si Markéta (16 let) původně přála studovat jiný studijní obor, nyní by neměnila. Obě dívky taktéž dosahují dobrých studijních výsledků. Markéta (16 let) svůj volný čas tráví většinou

poslechem hudby nebo psaním deníku. Dále upřesňuje: "... *takovou knihu života. Už to mám napsaný do dvanácti let.*" Ráda rovněž tančí, nebo se schází se svými kamarády, kterých má dostatek. Na otázku, zda je ve svém volném čase raději sama, nebo s přáteli, odpovídá: "*Já jsem ráda sama, nepotřebuju společnost.*" Helena (15 let) ve svém volném čase dává přednost společnosti svých kamarádů. "*Chodíme na diskotéky, po krámech, občas se napijem...*" , dodává. Skutečně dobrých přátel má jen několik. Obě dívky uvedly, že mají v současné době přítele. Markéta (16 let) však prozradila: "*No, je to takový divný. ... prostě jsme se nikdy nepotkali, ale vyložene jen po internetu, jako přes facebook...*" Tímto způsobem se spolu také seznámili. Zatím neví, zdali se s chlapcem vůbec osobně setká, jelikož má být po ukončení pobytu v diagnostickém ústavu umístěna do dětského domova.

8. Diskuse

Hodnotový profil výzkumného soubor

Z výsledků analýzy hodnotových preferencí vyplývá, že dívky umístěné v diagnostickém ústavu přisuzují největší význam hodnotě *Rodinné bezpečí*. Rodina, tedy vzájemné vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, komunikace, pocit sounáležitosti, podpora, důvěra, kterou si nejbližší navzájem vyjadřují, a podobně, to vše působí na jedince, na jeho psychiku a odráží se také v jeho celkové úrovni spokojenosti.

Jak Sobotková (2001, s. 22) uvádí: „*Rodina musí být v rovnováze a mít určitý řád, aby mohla být adaptabilní a přitom si uchovat pocit kontinuity, rodinné identity.*“¹⁰²

Jelikož značná část zkoumaných dívek, jak již vyplynulo z uskutečněných rozhovorů, ale taktéž z anamnestických dotazníků, žije v neúplné primární rodině

¹⁰² Sobotková, 2001, s. 22.

a jejich spokojenost s rodinným zázemím není zcela jednoznačná, je na místě položit si otázku, do jaké míry se mohou nenaplněné potřeby v této oblasti či touha po harmonickém domově odrážet v preferenci zmíněné hodnoty. Nesmíme však rovněž opomenout, že dívky mezi 15 a 18 lety věku mívají různé představy a přání, týkající se jejich vlastní budoucí rodiny. Na formování představ o vlastní budoucí rodině se významně podílí prostředí, v němž dívky vyrůstají. U některých adolescentních dívek však může například docházet až k přílišné idealizaci vlastní budoucí rodiny, nebo k nerealistickým očekáváním.

Jak výsledky dále naznačují, rovněž láska sehrává v životě těchto mladých dívek významnou úlohu. Vzhledem ke skutečnosti, že většina dospívajících právě mezi 14. až 16. rokem života nabývá své první zkušenosti s heterosexuálními styky, lze vysokou preferenci této hodnoty očekávat. (Langmeier, Krejčířová, 2006)¹⁰³

Naprostá většina mladých lidí touží po vzájemné blízkosti s partnerem, jemuž mohou své city opětovat, s nímž také mohou sdílet své pocity, zájmy či svá přání. V tomto vývojovém období se mladí lidé také učí důvěřovat svému partnerovi. Mnoho adolescentů ve svém partnerském vztahu nachází rovněž oporu a pochopení. Avšak i zde se můžeme pozastavit nad otázkou, jakým způsobem se na preferenci hodnoty *Láska* mohou podílet například negativní zkušenosti některých dívek s výchovným přístupem rodičů, citová deprivace, nedostatek pozornosti a vřelosti, nebo také pocit zklamání například z odmítnutí dítěte jedním z rodičů.

Jako třetí nejpreferovanější hodnotu dívky označily *Svobodu*. I zde nacházíme úzkou spojitost s obdobím adolescence, neboť právě toto vývojové období je charakterizováno touhou po odpoutání se od primární rodiny, získání větší autonomie a volnosti. Většina mladých lidí se chce svobodně rozhodovat například při výběru studijního oboru, ale taktéž si přejí volnost v organizování svých volnočasových aktivit. Mimo jiné, jak z rozhovorů vyplynulo, některé dívky dokonce uvedly jako příčinu své nespokojenosti právě nadměrnou kontrolu ze strany rodičů, nedostatek volnosti či akceptace.

¹⁰³ Langmeier, Krejčířová, 2006.

Rovněž hodnotám, jako je *Štěstí* a *Spokojenost*, dívky připisují patřičný význam. Uvedené hodnoty zastávají čtvrté a páté místo v hierarchii terminálních hodnot. Jak Hartl a Hartlová (2004) uvádějí, pojem štěstí může symbolizovat nejen pocit tělesné a duševní blaženosti, ale také například životní naplnění či seberealizaci.¹⁰⁴

Zamilování, studijní či osobní úspěchy, ale také různé pozitivní zážitky a zkušenosti, to vše může u těchto mladých dívek navozovat pocity štěstí a smysluplnosti. Mezi hodnotami *Štěstí* a *Spokojenost* lze předpokládat souvislost. Jedinec prožívající pocity štěstí bude pravděpodobně mnohem spokojenější, byť jen z krátkodobého hlediska.

Jak jsme se mohli v našem výzkumu přesvědčit, existuje mnoho faktorů, jež spokojenost v různých oblastech života, ale i celkovou životní spokojenost ovlivňují. Také v umístění této hodnoty, tedy *Spokojenosti*, v hierarchii hodnot, se může do jisté míry odrážet způsob, jakým adolescentní dívky vnímají a hodnotí svůj dosavadní život. Opět se zde nabízí otázka, jakou úlohu může v preferenci uvedené hodnoty sehrávat kupříkladu touha po skutečně spokojeném životě či přání nalézt štěstí a životní naplnění.

Do skupiny hodnot s nejvyšší preferencí náleží rovněž terminální hodnota *Upřímné přátelství*. Jak jsme se již zmínili v teoretické části, v období adolescence jsou významně rozvíjeny zejména sociální vazby. Mladí lidé tráví stále více času se svými vrstevníky či kamarády. Většina dívek v rozhovoru uvedla, že ve svém volném čase dává přednost společnosti svých známých a kamarádů před samotou. Kromě zábavy a společných zájmů, mohou se svými přáteli sdílet také své radosti či různá zklamání apod. Často je to právě dobrý přítel, který může v těžké chvíli pomoci svou radou, poskytnutou psychickou podporou, ale i pouhým nasloucháním.

¹⁰⁴ Hartl, Hartlová, 2004.

Preference instrumentálních hodnot, jako je *Čistota, Poctivost, Zodpovědnost a Ochota* svědčí o sociabilitě adolescentních dívek. Právě zmíněné vlastnosti sehrávají v mezilidských vztazích významnou úlohu. Jedinec jednající čestně ve vztahu k druhým lidem, kdekoli, doma, v práci, mezi přáteli, nejenže v ostatních vzbuzuje pocit úcty a důvěry, ale dokáže si také sám sebe více vážit. Taktéž zodpovědnost svědčí o zralosti, odhodlanosti nést důsledky vlastního chování a jednání. Ke zvyšování kvality mezilidských vztahů významně přispívá rovněž vzájemná vstřícnost a otevřenost jedinců, ochota naslouchat, ale také pomoci. Z preference hodnoty *Nezávislost* lze usuzovat na touhu po získání větší svobody, snahu vymanit se z pout primární rodiny a realizovat vlastní životní rozhodnutí.

Nejmenší význam přisuzují mladé dívky následujícím terminálním hodnotám: *Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*.

Nízká preference hodnoty *Vzrušující život* odráží upřednostnění poklidnějšího, spíše pasivnějšího způsobu života. Lze rovněž usuzovat na preferenci jistoty či neměnnosti před něčím novým, neznámým. Jak je z umístění hodnoty *Krása* v hierarchii hodnot patrné, zkoumané adolescentní dívky této estetické kategorii nepřičítají zvláštní význam. Nízká preference hodnot *Společenské uznání a Pocit úspěšnosti* může poukazovat na skutečnost, že se tyto dívky ve svém mladém věku zřejmě příliš nezaobírají myšlenkami, vztahujícími se k rozvoji budoucí kariéry. Stejný postoj lze předpokládat také v otázce společenského postavení a uznání. Je možné se rovněž domnívat, že se dívky zaměřují zejména na dosahování krátkodobých, snadněji dostupných cílů a nejsou příliš orientované na dlouhodobý úspěch.

K nejméně preferovaným instrumentálním hodnotám adolescentní dívky řadí *Intelekt, Fantazii, Poslušnost a Ctižádostivost*.

Nízká preference intelektu naznačuje skutečnost, že u zkoumaných dívek převládá emocionální složka nad složkou rozumovou. Za jednu z nejméně významných hodnot výzkumný soubor považuje také *Fantazii*, což nasvědčuje realistickému přístupu k životu. Dívky se jeví také jako méně přizpůsobivé, s tendencí prosadit se. Z umístění hodnoty *Ctižádostivost* na třináctém, tedy posledním místě v hierarchii instrumentálních hodnot, lze rovněž usuzovat na nízkou ambicióznost či aspirační úroveň.

Jak jsme již v úvodu empirické části uvedli, jedním z cílů magisterské diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou shody v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot obou výzkumných souborů. Vzájemným srovnáním výsledků empirického šetření č. 1 a šetření č. 2, jež jsme v rámci této práce provedli, byly zaznamenány následující shody v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot obou výzkumných souborů:

Z hodnot terminálních přisuzují shodně oba výzkumné soubory největší význam *Rodinnému bezpečí, Lásce, Svobodě a Šťěstí*. Uvedené hodnoty nacházíme tedy na prvních čtyřech místech v hierarchii hodnot. Shodu nacházíme rovněž u instrumentálních hodnot s nejvyšší preferencí. Tato skupina zahrnuje u obou výzkumných souborů následující hodnoty: *Čistota, Ochota a Nezávislost*.

Střední preferenci přisuzují souhlasně oba soubory dívek terminálním hodnotám *Rovnost a Pohodlný život* a instrumentální hodnotě *Schopnost*.

Adolescentní dívky v obou výzkumech totožně označily terminální hodnoty *Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti* za nejméně významné. Do skupiny instrumentálních hodnot s nejnižší preferencí oba výzkumné soubory shodně řadí *Intelekt, Poslušnost a Fantazii*.

V naší práci jsme se rovněž zabývali životní spokojeností dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Zajímalo nás jaké úrovně spokojenosti dosahují tyto mladé dívky v jednotlivých oblastech. Po pečlivé analýze rozhovorů a následným srovnáním výpovědí všech dívek jsme dospěli k těmto závěrům:

Naprostá většina adolescentních dívek je se svým celkovým zdravotním stavem spokojená. Zhruba jednu třetinu dívek ze šestnácti trápí jisté zdravotní problémy. Většinou se však jedná o drobné zdravotní potíže. Více než polovina dívek uvedla, že se po psychické stránce necítí zcela dobře. Jako důvod většina z nich udala, že se jim během pobytu v diagnostickém ústavu stýská zejména po rodině. Několik dívek, svěřených do péče otce, přiznalo, že jim výrazně schází matka. Rovněž poměrně často uváděné neshody a konflikty, k nimž v domácím prostředí dochází,

stejně jako problematické rodinné vztahy a nekvalitní komunikace negativně působí na psychiku těchto mladých dívek. Převážná většina adolescentních dívek vyjádřila spokojenost se svými povahovými vlastnostmi. Některé se však netajily tím, že by určité své vlastnosti rády změnily. Mezi dívkami taktéž převládá spokojenost s vlastním vzhledem. Zhruba dvě třetiny dívek uvedly, že jsou jak s výběrem studijního oboru, tak rovněž s dosaženými studijními výsledky spokojeny. Zbylá třetina dívek momentálně nestuduje. K nejčastějším důvodům ukončení studia patří zejména užívání drog nebo neomluvené absence ve škole. Převážná část těchto mladých dívek tráví svůj volný čas ve společnosti svých přátel. Mnohé dívky se však kromě toho věnují i svým individuálním zájmům, jako například četbě knih, poslechu hudby, tanci, sportu apod. Nejčastěji se dívky svěřují své nejlepší kamarádce, dále sestře či svému příteli. Všechny dívky shodně uvedly, že mají v současné době partnera. Naprostá většina z nich se v partnerském vztahu cítí spokojeně.

V naší práci jsme se rovněž zabývali otázkou, jak životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu souvisí s jejich hodnotovým systémem. Cíleně jsme se zaměřili na terminální hodnoty, kterým dívky přisuzují největší význam. Jsou jimi: *Rodinné bezpečí*, *Láska* a *Upřímné přátelství*. Zajímalo nás rovněž, jak vysoce jsou dívky spokojené se svým rodinným zázemím, s partnerskými a přátelskými vztahy.

Rodinné bezpečí

Celkem šest dívek ze šestnácti umístilo hodnotu *Rodinné bezpečí* na první místo v hierarchii terminálních hodnot. Pouze jedna z nich v rozhovoru uvedla, že je se svým rodinným zázemím spokojená a nic jí doma neschází. Další dvě dívky sice vyjádřily se svým rodinným zázemím spokojenost, avšak obě postrádají přítomnost matky. Jedna z nich navíc přiznala, že jí schází také její starší bratr, kterého od dětství vychovává babička. Druhá dívka by si zase přála, aby již nedocházelo k hádkám mezi ní a jejím otcem. V jednom případě se setkáváme pouze s částečnou spokojeností s rodinným prostředím. Dívka vyslovila přání, aby jí otec již fyzicky netrestal. U dvou mladých dívek jsme zaznamenali dokonce

nespokojenost. Na jednu z nich velice negativně působí provokativní chování jejího staršího bratra. Tato dívka také v současné době již sama vychovává dvouletou dceru. Druhá dívka si stěžuje na nezáměr matky a její ležerní přístup k výchově.

Jako druhou nejvýznamnější hodnotu vnímají *Rodinné bezpečí* další dvě dívky. Pouze jedna z nich se však v rodinném prostředí cítí spokojeně. Jak sama v rozhovoru přiznala, chybí jí především přísnější výchova ze strany matky. Druhá dívka, jež doposud žila v pěstounské rodině, vyjádřila nespokojenost zejména s výchovným přístupem pěstounky. V tomto prostředí postrádala zejména lásku a porozumění, stěžovala si taktéž na fyzické tresty ze strany pěstounky. Ani adolescentka, která hodnotě *Rodinné bezpečí* připsala třetí místo v žebříčku hodnot, se necítí ve svém domově příjemně. Po rozvodu rodičů její matka propadla alkoholismu a výrazně zanedbává výchovu svých dětí. K dívce se navíc chová odmítavě až hostilně.

U dvou dívek ze tří, jež *Rodinné bezpečí* považují za čtvrtou nejdůležitější hodnotu, jsme se setkali se spokojeností s domácím prostředím. Jedna z nich dokonce uvedla, že ve svém zázemí nic nepostrádá. Další by uvítala větší svobodu a spravedlivější přístup ze strany matky, jinak si na nic nestěžuje. Třetí dívka se v rodinném prostředí necítila příjemně ani bezpečně, neboť ji přítel její matky „osahával“. Zbylé čtyři dívky této hodnotě nepřisuzují zvláštní význam. *Rodinné bezpečí* u nich nacházíme na sedmém, osmém, devátém a jedenáctém místě v žebříčku hodnot. Jedna z nich sice na otázku, zda je se svým rodinným prostředím spokojena, odpověděla kladně. V zápětí však dodala, že jí schází především matka, jelikož byla po rozvodu svých rodičů svěřena do výchovné péče otce. Další tři dívky jsou se svým rodinným prostředím spokojené pouze částečně. Jak z výše uvedeného vyplývá, většina mladých dívek sice hodnotu *Rodinné bezpečí* řadí k nejpreferovanějším terminálním hodnotám, avšak značná část těchto dívek vyjádřila pouze částečnou spokojenost či dokonce nespokojenost se svým rodinným zázemím.

Láska

Láska bezesporu sehrává právě v období adolescence významnou úlohu, zejména proto, že mladí lidé v tomto období touží nejen po duchovním sblížení s partnerem, ale rovněž chtějí naplnit své sexuální potřeby a touhy. Z tohoto pohledu je zcela pochopitelné, že se tyto potřeby a přání mohou promítnout také do hodnotové preference mladých dívek. Zajímalo nás však také, jakým způsobem se může odrážet například neuspokojivý vztah s rodiči či nedostatek rodičovské lásky v hodnotovém systému adolescentních dívek.

Níže se tedy seznámíme s tím, jaký význam dívky lásce připisují. Kromě analýzy preference této hodnoty se taktéž pokusíme o intuitivní interpretaci možných vlivů na umístění této hodnoty v hierarchii. Celkem čtyři dívky ze šestnácti hodnotu *Láska* vnímají jako nejvýznamnější z hodnot terminálních. Všechny dívky v rozhovoru uvedly, že mají v současné době partnera, a kromě jedné z nich, jež dosud nemá jednoznačně ujasněný vztah ke svému příteli, se všechny cítí v partnerském vztahu zcela spokojeně. Tři dívky jsou rovněž spokojené se svým rodinným zázemím, respektive se vztahy v rodině. Jedna dívka však přiznala, že jí otec nevěnuje tolik pozornosti, kolik by si přála. Na druhé místo staví *Lásku* čtyři dívky. Všechny přitom svého partnera vnímají jako významnou oporu a plně mu důvěřují. Oproti tomu však tyto dívky vyjádřily nespokojenost se svým rodinným zázemím. Jedna dívka dokonce přiznala, že jí schází mateřská láska, jelikož se svou matkou nežije. Další dívka si stěžuje na lhostejnost a nezájem své matky. Následující dívka by uvítala vlídnější přístup ze strany svých rodičů a kvalitnější komunikaci. U poslední z této čtveřice dívek se setkáváme se zklamáním z matčina přístupu k výchově. Jak dívka přiznala, kromě toho, že jí matka sdělila, že už o ní nemá zájem, zřetelně projevuje také vůči dívce negativní city.

Celkem tři dívky hodnotu *Láska* umístily na třetí příčku. Dvě dívky se v partnerském vztahu cítí spokojeně. Třetí dívka v současné době čeká na propuštění svého přítele z výkonu trestu odnětí svobody. S ním má již dvouletou dceru. Přiznala však, že před časem měla krátkodobý vztah také s jiným mužem. Tento poměr však musela na příkaz své matky ukončit, jelikož její partner užíval

drogy. U uvedených dívek jsme nezaznamenali přílišnou spokojenost s rodinným zázemím. Jedna z nich prozradila, že jí výrazně schází matka, která se jí zřekla. Další dívka si stěžuje na nespravedlivý přístup ze strany své matky. U třetí dívky pramení nespokojenost s rodinným zázemím především z agresivního chování jejího bratra.

Dvě dívky ze šestnácti přisoudily lásce čtvrté místo v hierarchii hodnot. I tyto dívky vyjádřily spokojenost se svým partnerským vztahem. Jedné z nich se však stýská po matce, která je již měsíc ve výkonu trestu odnětí svobody. Doma rovněž postrádá upřímnost a otevřenost svých nejbližších. Druhá dívka přiznala, že ji otec často fyzicky trestá. Jedna dívka považuje hodnotu *Láska* za pátou nejvýznamnější. Jak tato dívka v rozhovoru přiznala, je bisexuálního zaměření a v současné době udržuje vztah nejen se svým přítelem, ale rovněž s přítelkyní. Implicitně však naznačila, že jí na vztahu s přítelem více záleží. Rozchodu s přítelkyní se zatím vyhýbá, aby jí citově nezranila. Jak dále dívka uvedla, od svých pěti let vyrůstá v pěstounské rodině, kde jí schází především láska a porozumění ze strany pěstounky.

Na osmé příčce v hierarchii hodnot nacházíme *Lásku* pouze u jedné dívky. Ta sice uvedla, že má v současné době přítele, avšak jak z rozhovoru následně vyplynulo, jedná se o vztah ryze na dálku. Dívka se s chlapcem seznámila prostřednictvím facebooku, a stejným způsobem s ním také udržuje kontakt. K osobnímu setkání mezi těmito dvěma mladými lidmi doposud nedošlo. Co se týče rodinného zázemí, dívka prozradila, že ji partner její matky „osahával“. Dívka rovněž postrádá blízkost a pozornost své matky, které se jí dostávalo v době, kdy spolu ještě žily jen samy dvě. Pouze jedna dívka řadí *Lásku* k nejméně významným hodnotám. Tu staví až na místo desáté. O to překvapivější je zjištění, že tato dívka nyní čeká dítě se svým přítelem, s nímž chodí více než tři roky. Jak z rozhovoru dále vyplynulo, je silně citově fixována na své rodiče, v nichž nachází také velkou oporu. Jak bylo rovněž patrné, mnohem více jí záleží na vztahu s rodiči, než s partnerem.

Analýzou hodnotové preference adolescentních dívek jsme zjistili, že většina těchto dívek vnímá hodnotu *Láska* jako velice významnou. Mnohé z nich také uvedly, že jsou v partnerském vztahu skutečně spokojené. Ačkoliv některé z dívek

přiznaly, že jsou jejich vztahy s rodiči, resp. s jedním z rodičů, narušeny, lze předpokládat, že preference právě této hodnoty významně souvisí především s obdobím adolescence, v němž citové vztahy a sexualita sehrávají taktéž významnou úlohu.

Upřímné přátelství

Jak jsme již v teoretické části uvedli, nelze v tomto vývojovém období opomenout rovněž vliv kamarádů a přátel, jež se významně podílejí na formování postojů, názorů, ale také hodnot adolescentů.¹⁰⁵

Z analýzy hodnotové preference mladých dívek rovněž vyplývá, že většina z nich, přesněji tedy devět ze šestnácti, řadí hodnotu *Upřímné přátelství* přibližně na střední příčky hierarchie hodnot, tzn. na páté až osmé místo. Dívky v rozhovoru také uvedly, že mají poměrně mnoho známých i přátel. Rády rovněž tráví svůj volný čas ve společnosti svých kamarádů. Celkem šest dívek této hodnotě přisuzuje zvláštní význam. Tři dívky dokonce *Upřímné přátelství* staví na druhé místo v žebříčku hodnot. Dvě z nich v rozhovoru uvedly, že největší důvěru mají ke své nejlepší kamarádce. Skutečně dobrých přátel však nemají příliš mnoho. Třetí dívka přiznala, že ačkoliv má dostatek známých i kamarádů, udržuje si jistý odstup a nikomu se příliš nesvěřuje. Další dvě dívky vnímají tuto hodnotu jako třetí nejdůležitější v hierarchii hodnot. Obě velice důvěřují své dlouholeté kamarádce. Jedna z nich také uvedla, že svůj volný čas tráví většinou s partou kamarádů. Druhá dívka prozradila, že je sice ráda obklopena svými vrstevníky, málokomu však skutečně důvěřuje.

Na čtvrtém místě nacházíme hodnotu *Upřímné přátelství* pouze u jedné dívky. Ta v rozhovoru prozradila, že nemá příliš mnoho známých ani přátel. Podle aktuální nálady svůj volný čas tráví buď ve společnosti kamarádů, nebo dává přednost samotě. U jedné dívky tato hodnota zastává desátou příčku v žebříčku hodnot. Ačkoliv si dívka nemůže stěžovat na nedostatek známých ani dobrých přátel, přiznala, že má ráda samotu a společnost druhých nevyžaduje. Skutečnost, že přátelství má v životě mladých dívek své nezastupitelné místo, lze vyvodit nejen

¹⁰⁵ Langmeier, Krejčířová, 2006.

z analýzy hodnotové preference těchto dívek, ale taktéž z jednotlivých rozhovorů. Většina adolescentek dává přednost společnosti svých kamarádů, s nimiž také sdílí některé své zájmy. Pro mnohé z nich dobří přátelé představují taktéž významnou oporu.

V teoretické části této práce jsme se již podrobně seznámili s výsledky některých výzkumů, zabývajících se jak problematikou hodnotové orientace, tak životní spokojeností mladých lidí. Vzájemným srovnáním dosažených výsledků našeho empirického šetření a výsledků jednotlivých výzkumů, jsme dospěli k následujícím závěrům:

Komparací našeho zjištění s výsledky výzkumu, který provedli Salbot a Kačáni (2006), lze konstatovat, že adolescenti shodně řadí k nejpreferovanějším terminálním hodnotám *Rodinné bezpečí, Lásku, Svobodu a Upřímné přátelství*. Největší význam oba výzkumné soubory totožně připisují také instrumentálním hodnotám, jako je *Poctivost, Zodpovědnost a Nezávislost*. Jistou shodu jsme zaznamenali rovněž u hodnot s nejnižší preferencí. Jako nejméně významné oba výzkumné soubory vnímají terminální hodnoty *Krásu a Společenské uznání*. Na jedné z nejnižších příček v hierarchii instrumentálních hodnot se u obou výzkumných vzorků shodně umístila hodnota *Poslušnost*.¹⁰⁶

Rovněž vzájemným porovnáním výstupů naší studie a výzkumu, jenž realizovali Řehan a Cakirpaloglu (2000), jsme našli určité shody v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot. Vysokou preferencí se shodně u obou výzkumných souborů vyznačují tyto terminální hodnoty: *Rodinné bezpečí, Láska, Svoboda, Štěstí a Upřímné přátelství*. Mladí lidé v obou výzkumech taktéž souhlasně přisuzují největší význam instrumentálním hodnotám, jako je *Čistota, Poctivost, Zodpovědnost a Ochota*. Shodu zaznamenáváme také u hodnot s preferencí nejnižší. Za nejméně významné považují oba soubory mladých lidí terminální hodnoty *Krásu a Společenské uznání*. Z hodnot instrumentálních se na nejnižších pozicích v hierarchii umístily souhlasně *Fantazie a Poslušnost*.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Salbot, Kačáni, 2006.

¹⁰⁷ Řehan, Cakirpaloglu, 2000.

V kapitole 4.2. teoretické části jsme rovněž uvedli výsledky studie Uhlárikové (2010), v níž adolescenti vyrůstající pouze s matkou vykazují mnohem větší spokojenost se svým životem na rozdíl od adolescentů, již žijí s oběma rodiči nebo jen se svým otcem. V našem výzkumu jsme však došli k závěru, že celkově značně spokojenější jsou adolescentní dívky žijící s oběma rodiči. Shodně se zjištěním Uhlárikové (2010) můžeme konstatovat, že nejvyšší spokojenosti dosahují mladé dívky, v jejichž rodinném zázemí se hádky nevyskytují, nebo k nim dochází jen ojediněle.¹⁰⁸

Ačkoliv náš výzkum proběhl úspěšně, a kromě cenných dat jsme získali také hodnotné zkušenosti, jsme si vědomi určitých limitů, vyplývajících zejména z velikosti výzkumného souboru. Vzhledem tedy k malému počtu respondentů, tudíž nelze výsledky, k nimž jsme v naší magisterské diplomové práci dospěli zobecňovat.

Za přínosné bychom považovali v budoucnosti tento výzkum zopakovat a dosažené výsledky navzájem porovnat. Stejně tak by stálo za úvahu výstupy z této studie porovnat s výsledky výzkumu, zaměřeného na hodnotovou orientaci výzkumného vzorku z obvyklého sociálního prostředí.

¹⁰⁸ Uhláriková, 2010.

9. Závěry

Z výsledů výzkumu vyplývá, že adolescentní dívky umístěné v diagnostickém ústavu přisuzují největší význam následujícím terminálním hodnotám: *Rodinné bezpečí, Láska, Svoboda, Štěstí, Spokojenost a Upřímné přátelství*. K nejpreferovanějším instrumentálním hodnotám tyto mladé dívky řadí *Čistotu, Poctivost, Zodpovědnost, Ochotu a Nezávislost*. Za nejméně významné jsou dívkami považovány tyto terminální hodnoty: *Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*. Nejnižší preferenci adolescentní dívky připisují instrumentálním hodnotám *Intelekt, Fantazie, Poslušnost a Ctižádostivost*.

Dívky lze charakterizovat jako sociabilní, altruistické, s realistickým přístupem k životu. Lze u nich zaznamenat taktéž touhu po nezávislosti a svobodě. Adolescentní dívky se zaměřují především na dosahování krátkodobých, snadněji dostupnějších cílů. Preferují rovněž poklidnější způsob života.

Vzájemným srovnáním výsledků této studie s výsledky výzkumů, realizovaných v rámci bakalářské diplomové práce z roku 2010, byly zaznamenány některé shody v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot.

Jako nejvýznamnější vnímají shodně oba výzkumné soubory tyto terminální hodnoty: *Rodinné bezpečí, Láska, Svoboda a Štěstí*. K instrumentálním hodnotám s nejvyšší preferencí řadí souhlasně oba výzkumné soubory *Čistotu, Ochotu a Nezávislost*. Shodu nacházíme taktéž u hodnot nejméně preferovaných. Nejnižší význam přisuzují oba výzkumné vzorky těmto terminálním hodnotám: *Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*. Za nejméně preferované považují oba výzkumné soubory následující instrumentální hodnoty: *Intelekt, Poslušnost a Fantazie*.

Taktéž vzájemným porovnáním výstupů našeho empirického šetření s výsledky několika dalších výzkumů lze konstatovat, že mladí lidé shodně přikládají největší význam terminálním hodnotám *Rodinné bezpečí, Láska, Svoboda a Upřímné přátelství*. K nejpreferovanějším instrumentálním hodnotám řadí *Poctivost a Zodpovědnost*. Za nejméně významné považují terminální hodnoty *Krása a*

Společenské uznání. Nejnižší preferenci shodně zaznamenáváme u instrumentální hodnoty *Poslušnost*.

Jak dále z výzkumu vyplynulo, u dívek umístěných v diagnostickém ústavu převažuje celková spokojenost. Zejména v oblastech, týkajících se studia, volnočasových aktivit či partnerských a přátelských vztahů, dívky vykazují spokojenost. Značná část těchto mladých dívek rovněž hodnotí kladně nejen svůj vzhled, ale taktéž své povahové vlastnosti. Zhruba jedna třetina dívek uvedla, že se potýká s jistými zdravotními problémy, jež však jsou především lehčího charakteru. K nejčastějším příčinám psychického diskomfortu, s nímž jsme se setkali u více než poloviny adolescentních dívek, lze řadit především stesk po rodině, resp. po matce, a to zejména v případech, kdy je dívka svěřena do výchovné péče otce, dále pak častý výskyt konfliktů a hádek v rodině. Některé dívky si taktéž stěžují na nekvalitní komunikaci s rodiči a problematické vztahy v rodině.

Shodně s výsledkem jiné studie lze konstatovat, že v rodinném prostředí s absencí hádek a konfliktů či při jejich ojedinělém výskytu dosahují adolescentky nejvyšší spokojenosti.

Na základě analýzy hodnotového systému dívek umístěných v diagnostickém ústavu a zjišťování jejich životní spokojenosti jsme zaznamenali souvislosti mezi preferencí některých hodnot a mírou spokojenosti v určitých oblastech. Provázanost nacházíme především mezi vysokou úrovní spokojenosti v oblastech partnerských a přátelských vztahů a terminálními hodnotami *Láska a Upřímné přátelství*, jimž mladé dívky přisuzují zvláštní význam. K nejpreferovanějším terminálním hodnotám je dívkami řazena také hodnota *Rodinné bezpečí*. Jelikož však mnohé dívky vyjádřily pouze částečnou spokojenost či dokonce nespokojenost se svým rodinným zázemím, lze usuzovat i na jistou míru tužeb a přání, stejně jako určitou idealizaci rodinného prostředí, jež se mohou v preferenci této hodnoty odrážet.

Výsledky výzkumu jsou zahrnuty v kapitole 7. *Rozbor výsledků empirického výzkumu a jejich interpretace.*

10. Souhrn

Magisterská diplomová práce se zabývá hodnotovou orientací a životní spokojeností adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Jak již v úvodu zaznělo, touto prací jsme navázali na bakalářskou diplomovou práci z roku 2010, věnující se problematice hodnotového systému dívek ve věku 15 – 17 let, pobývajících v diagnostickém zařízení.

Úvodní kapitola teoretické části je zaměřena na problematiku adolescence. Za využití mnoha odborných zdrojů jsme uvedený pojem vymezili. Seznámili jsme se rovněž s charakteristikou tohoto vývojového období i s jeho zvláštnostmi. Pozornost je zde věnována taktéž vývoji poznávacích schopností adolescentů či významným změnám, jež toto vývojové období provázejí. Dále byly nastíněny „*vývojové úkoly dospívání*“. Věnovali jsme se rovněž kontextu problému socializace v období adolescence, stejně jako vývoji sebepojetí. Na závěr kapitoly pojednáváme o nesouladu mezi hodnotami mladé a starší generace a dotýkáme se problematiky rozporu mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti.

V následující kapitole jsme se orientovali na problematiku hodnot a hodnotové orientace. Kromě vymezení pojmů hodnoty a postoje jsme si také všímali společných znaků, jež uvedené pojmy vykazují. Stejně tak bylo poukázáno na jejich vzájemné rozdíly. Seznámili jsme se s tím, jak různí významní autoři klasifikují hodnoty. Pozornost byla věnována taktéž hodnotovému systému a problematice hodnocení. Přiblížili jsme podstatu některých vybraných koncepcí zabývajících se významem hodnot v životě jedince. V závěru kapitoly jsme se zamysleli nad morálním vývojem dítěte.

Další kapitola pojednává o životní spokojenosti a osobní pohodě (well-being). Uvedené pojmy byly postupně definovány. Seznámili jsme se také s tím, jak někteří autoři nahlízejí na životní spokojenost a na osobní pohodu. Zmínili jsme dělení životní pohody, ale také strukturu subjektivní osobní pohody. Pozornost byla věnována taktéž vlivům, působícím na kvalitu života jedince.

Závěrečná kapitola teoretické části je věnována vybraným výzkumům zabývajícím se hodnotovou orientací a životní spokojeností. Uvedeny jsou zde nejen výsledky jednotlivých výzkumů, které jsme následně v praktické části srovnávali s výsledky naší studie, ale rovněž použítá metodika a popis výzkumných vzorků.

V empirické části jsme se napřed věnovali zkoumání hodnotové orientace šestnácti dívek ve věku 15 – 17 let umístěných v diagnostickém ústavu. Vzhledem k tomu, že jsme se zaměřili na práci s malým specifickým výzkumným souborem, byla uplatněna metoda totálního výběru vzorku. Ke zjišťování hodnotového zaměření uvedených dívek byla použita částečně modifikovaná Rokeachova škála hodnot, jež zahrnovala místo původních 36 položek, pouze 26 hodnot.

Ke statistickému zpracování dat, získaných prostřednictvím dotazníku hodnot, jsme využili počítačový program Excel 2000, a sice popisnou statistiku s údaji o aritmetickém průměru, mediánu a směrodatné odchylce. Následně jsme neparametrická data interpretovali kvalitativně. Pro vizuální vymezení škál hodnotových preferencí jsme vycházeli z velikosti naměřeného mediánu. Dále pak na základě analýzy hodnotové preference byl definován hodnotový profil tohoto výzkumného souboru. Následným porovnáním výsledů obou studií jsme zjišťovali, jaké shody a rozdíly se vyskytují v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot mezi oběma výzkumnými vzorky. Společně s Rokeachovou škálou hodnot byl dívkám předložen také anamnestický dotazník. Podařilo se nám získat bezchybně vyplněné dotazníky celkem od šestnácti dívek.

Poté jsme se zaměřili na zjišťování úrovně spokojenosti adolescentních dívek, a sice v oblastech zdraví, rodinného zázemí, sebepojetí, studia, volného času, příbuzenských, partnerských a přátelských vztahů. Zajímalo nás také, zda životní spokojenost adolescentních dívek souvisí s jejich hodnotovým systémem.

Kvalitativní data byla získávána prostřednictvím polostrukturovaného interview. Pro vytvoření šesti základních okruhů otázek jsme se nechali inspirovat Dotazníkem životní spokojenosti DŽS. Kvalitativní data jsme fixovali pomocí audiozáznamu. Získaný zvukový záznam byl dále digitalizován prostřednictvím osobního počítače a následně transkribován. Pro analýzu kvalitativních dat jsme

zvolili deskriptivní přístup. Pro hlubší pochopení některých souvislostí v oblasti životní spokojenosti mladých dívek jsme rovněž uvedli čtyři příběhy dívek. Následně jsme taktéž použili intuitivní interpretaci výsledků výzkumu.

Na základě naší studie jsme došli k následujícím závěrům:

Adolescentní dívky umístěné v diagnostickém ústavu připisují největší význam terminálním hodnotám: *Rodinné bezpečí, Láska, Svoboda, Štěstí, Spokojenost a Upřímné přátelství*. Z hodnot instrumentálních k nejpreferovanějším řadí *Čistotu, Poctivost, Zodpovědnost, Ochotu a Nezávislost*. Jako nejméně významné jsou dívkami vnímány následující terminální hodnoty: *Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*. Nejnižší preferencí se vyznačují instrumentální hodnoty *Intelekt, Fantazie, Poslušnost a Ctižádostivost*.

Vzájemným porovnáním výstupů této studie s výsledky výzkumu, jenž byl realizován v rámci bakalářské diplomové práce z roku 2010, jsme zaznamenali četné shody v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot. Oba výzkumné soubory totožně řadí k nejpreferovanějším terminálním hodnotám *Rodinné bezpečí, Lásku, Svobodu a Štěstí*. Nevětší význam taktéž přisuzují následujícím instrumentálním hodnotám: *Čistota, Ochota a Nezávislost*. Jako nejméně preferované vnímají shodně oba výzkumné soubory tyto terminální hodnoty: *Vzrušující život, Krása, Společenské uznání a Pocit úspěšnosti*. Nejnižší význam přisuzují oba výzkumné vzorky instrumentálním hodnotám *Intelekt, Poslušnost a Fantazie*.

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že adolescentní dívky umístěné v diagnostickém ústavu jsou převážně celkově spokojené. Převládající spokojenost lze zaznamenat především v oblastech týkajících se studia, volnočasových aktivit, ale také partnerských či přátelských vztahů.

Převážná část těchto dívek hodnotí kladně svůj vzhled, ale rovněž své povahové vlastnosti. U jedné třetiny dívek se vyskytují drobné zdravotní problémy. Za příčiny psychického diskomfortu, který jsme zaznamenali u více než poloviny dívek, jsou nejčastěji považovány stesk po rodině, resp. po matce, v případě, je-li dívka svěřena do výchovné péče otce, ale taktéž opakovaný výskyt konfliktů a hádek

v rodině. Nespokojenost některých dívek pramení např. z nekvalitní komunikace s rodiči či problematických vztahů v rodině.

Srovnáním hodnotové orientace těchto mladých dívek s jejich životní spokojeností, jsme zaznamenali provázanost mezi vysoce preferovanými terminálními hodnotami *Láska* a *Upřímné přátelství* a vysokou úrovní spokojenosti v oblastech partnerských a přátelských vztahů.

Ačkoliv náš výzkum proběhl úspěšně a vzájemným srovnáním výsledků naší studie a výsledů několika dalších výzkumů jsme zaznamenali jisté shody, nelze, vzhledem k nízkému počtu respondentů, naše výsledky zobecňovat. Uvedené výstupy výzkumu však lze využít například k porovnání výsledků studie zaměřené na hodnotovou orientaci a životní spokojenost výzkumného souboru z běžného sociálního prostředí.

Použitá literatura

Adler, A. (1989). *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*. Frankfurt: Fischer. s. 41 – 42.

Bačová, V. (Ed.) (2009). *Kvalita života a sociální kapitál - psychologické dimenze*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovské univerzity 2008. Československá psychologie. LIII, č. 2. s. 207 – 208, 325.

Balcar, K. (1983). *Úvod do studia psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. s. 134 – 135.

Blatný, M. (1997). *Osobnost a životní spokojenost u chlapců a dívek*. Brno: Akademie věd České republiky, Psychologický ústav. Roč. 3, č. 6. s. 1 – 6.

Blatný, M. (1999). *Jasnost sebezpečí jako mediátor vztahu mezi temperamentovými vlastnostmi osobnosti a sebehodnocením a životní spokojeností*. Brno: Akademie věd České republiky, Psychologický ústav. Roč. 5, č. 4. str. 1 - 2.

Blatný, M. a kolektiv. (2010). *Psychologie osobnosti. Hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada Publishing. (1. vyd.). s. 107 – 108, 198, 199.

Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia. s.130, 132, 257, 343, 357, 359.

Cakirpaloglu, P. (2009). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. (2., doplněné a přepracované vydání). s. 277, 278, 284, 285.

Čačka, O. (1998). *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Brno: Doplněk. (2. ed.) s. 365 – 366.

Čížková, J., Binarová, I., Holásková, K., Petrová, A., Plevová, I., Pugnerová, M. (1999). *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého. s. 111, 114, 116.

Erikson, E. H. (1999). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. (Dopl. ed. o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové). s. 71, 73.

Kolektiv autorů. (1998). *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství FIN. (2. Rev. ed.). s. 171.

Frankl, V. E. (1994). *Vůle ke smyslu. Vybrané přednášky o logoterapii*. Brno: Cesta. s. 19, 21.

Hamplová, D. (2006). *Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Sociologický časopis. Vol. 42, No. 1. s. 36, 37.

Získáno 09. března 2012 z <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/39-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-1-2006/693>

Hartl, P., Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál. (1. Rev. ed.) s. 574, 556, 595.

Hnilica, K. (2006). *Diagnóza a věk moderují vztah mezi zdravím, emočním životem a spokojeností se životem*. Československá psychologie. L, č. 6. s. 502.

Holá, L. (2011). *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing. (1. ed.). s. 95.

Homola, M. (1977). *Motivace lidského chování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. s. 206 - 208.

Johnson, R. A., Ruhl, J. M. (2000). *Kniha o spokojenosti. O cestách k nalezení vnitřní pohody a radosti*. Praha: Portál. s. 9, 15.

Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: ACADEMIA, nakladatelství Akademie věd České republiky. (1. ed.). s. 62, 69.

Kotásková, J. (1987). *Socializace a morální vývoj dítěte*. Praha: Academia. s. 37 – 38.

Kožený, J., Csémy, L., Tišanská, L. (2007). *Strukturální analýza modelu životní spokojenosti adolescentů*. Československá psychologie. LI, č. 3. s. 224 – 225.

Kratochvíl, S. (2006). *Základy psychoterapie*. Praha: Portál. (5. Rev. ed.) s. 20.

Křivohlavý, J. (1994). *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů. s. 36 – 38, 206.

Křivohlavý, J. (2007). *Psychologie vděčnosti a nevděčnosti. Kudy vede cesta k přátelství?* Praha: Grada Publishing. s. 13 – 14.

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing. (2. ed.). s.143, 152, 157, 160 - 162, 165.

Lašek, J. (2004). *Subjektivní životní spokojenost u tří věkových skupin respondentů*. Československá psychologie. XLVIII. č. 3. s. 215 – 216, 217.

Lenzeder, G. (2009). *Achtsamkeit und ihre Bedeutung für das Wohlbefinden: Eine explorative Studie*. München: GRIN Verlag. s. 88.

Macek, P. (1998): Euronet Pilot Study: *Životní spokojenost a sebehodnocení českých adolescentů*. Brno: Akademie věd České republiky, Psychologický ústav. Roč. 4, č. 9. s. 3.

Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.

Získáno 2010 z: <http://obchod.portal.cz/ukazka/adolescence/2398/>

- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: GRADA Publishing. s. 79.
- Míček, L. (1988). *Sebevýchova a duševní zdraví*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. (5., dopln. vyd.). s. 136.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. s. 131, 159 – 160, 197 – 198, 209 – 210, 220.
- Nakonečný, M. (2004). *Psychologie téměř pro každého*. Praha: Academia. s. 168 - 169, 244.
- Ondrová, V. (2006). *Hodnotové orientace klientů kontaktních center*. s. 2. Získáno 25. ledna 2012 z: <http://cmeps.ecn.cz/pd/2006/texty/text208.html>
- Piháková, A. (2005). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. s. 369.
- Ruszová, M., (2010). *Hodnotová orientace dívek umístěných v diagnostickém ústavu*. (Nepublikovaná bakalářská diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. s. 35.
- Řehan, V., Cakirpaloglu, P. (2000). *Sociální status a hodnotová orientace mladé generace*. Československá psychologie. XLIV, č. 3. s. 202 – 215.
- Sak, P. (2000). *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč. s. 13.
- Sak, P. (2004). *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis. s. 9.
- Salbot, V., Kačáni, V. (2006). *Hodnoty a výchova adolescentnej mládeže*. s. 1 – 7. Získáno 09. března 2012 z <http://cmeps.ecn.cz/pd/2006/texty/text162.html>
- Schattka, S., K. (2008). *Eifrig nach Glück streben oder Unglück achtsam vermeiden? Promotion-Fokus, Prevention-Fokus und subjektives Wohlbefinden*. Kassel: Kassel university press GmbH. s. 1.
- Schlicht, W., Brand, R. (2007): *Körperliche Aktivität, Sport und Gesundheit: Eine interdisziplinäre Einführung*. Juventa Verlag Weinheim/München. s. 84.
- Smékal, V. (2007). *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal. (2., Rev. ed.) s. 245 – 246, 256 – 258.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. s. 22.
- Spranger E. (1927). *Lebensformen: Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*. Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag. (6. ed.) s. 280 – 281.

Švancara, J. (1986). *Kompendium vývojové psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. s. 168, 193.

Toman, J. (2007). *Vnitřní řád*. Praha: Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče. Získáno 2010 z:
http://www.dum-praha.cz/index.php?page=../o_nas/o_nas.php&id=vnitni_rad.php

Uhláriková, J. (2010). *Analýza životnej spokojnosti adolescentov v kontexte rodiny a rodinného prostredia*. E-psychologie. Roč. 4, č. 4. s. 1 – 8.
Získáno 03. března 2012 z <http://e-psycholog.eu/clanek/104>

Vágnerová, M., Valentová, L. (1994). *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Karolinum. s. 110, 112.

Váross, M. (1970). *Úvod do axiológie*. Bratislava: EPOCHA. s. 186 – 187.

Vieth, K. (2010). *Die Bedeutung der Glücksforschung für die Soziale Arbeit: Eine Untersuchung am Beispiel der Bewältigung von Arbeitslosigkeit*. München: GRIN Verlag. s. 51.

Vysoká škola: **Univerzita Palackého v Olomouci**

Fakulta: **Filozofická fakulta**

Katedra: **Psychologie**

Studijní obor: **Psychologie**

Školní rok: **2011/2012**

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: **Hodnotová orientace a životní spokojenost dívek umístěných v diagnostickém ústavu**

Autor práce: **Bc. Michaela Parma**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.**

Počet stran a znaků: **103/176329**

Počet příloh: **6**

Počet titulů použité literatury: **52**

Abstrakt: Magisterská diplomová práce se zabývá hodnotovou orientací a životní spokojeností adolescentních dívek umístěných v diagnostickém ústavu. Teoretická část je zaměřena na problematiku adolescence. Pozornost je věnována charakteristice tohoto období, vývoji poznávacích schopností adolescentů, či významným změnám, ke kterým v tomto vývojovém období dochází. V teoretické části jsou rovněž vymezeny pojmy hodnoty, postoje, hodnotová orientace, životní spokojenost a osobní pohoda. V empirické části jsme se věnovali zkoumání hodnotové orientace šestnácti dívek, ve věku 15 – 17 let, umístěných v diagnostickém ústavu. Ke zjišťování hodnotového zaměření dívek byla použita částečně modifikovaná Rokeachova škála hodnot. Na základě analýzy hodnotové preference byl definován hodnotový profil tohoto výzkumného souboru. Dívky lze charakterizovat jako sociabilní, altruistické, s realistickým přístupem k životu. Lze u nich zaznamenat taktéž touhu po nezávislosti a svobodě. Dále jsme se zaměřili na zjišťování úrovně spokojenosti těchto mladých dívek. Kvalitativní data byla získávána prostřednictvím polostrukturovaného interview. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že i tento specifický výzkumný soubor vykazuje převážně celkovou spokojenost. Převládající spokojenost lze zaznamenat především v oblastech týkajících se studia, volnočasových aktivit, ale také partnerských či přátelských vztahů.

Klíčová slova: adolescence
terminální hodnoty
instrumentální hodnoty
hodnotový profil
životní spokojenost
Osobní pohoda

University: **Palacký University in Olomouc**
Faculty: **Philosophical**
Department: **Psychology**
Field of study: **Psychology**
Academic year: **2011/2012**

ABSTRACT OF THESIS

Title: **Value orientation and life satisfaction of girls placed in a diagnostic institution**

Author: **Bc. Michaela Parma**

Supervisor: **Doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.**

Numberofpages and characters: **103/176329**

Numberofappendices: **6**

Numberofreferences: **52**

Abstract: The master's diploma thesis deals with the value orientation and life satisfaction of adolescent girls placed in a diagnostic institution. The theoretical part focuses on the issues of adolescence. Attention is paid to the characteristics of this period, the development of cognitive abilities of adolescents or significant changes that have occur in this period of development. The psychological terms values, attitudes, value orientation, life satisfaction and personal well-being are also defined in the theoretical part of the thesis. In the empirical part we focused on exploring the value orientation of sixteen girls aged 15 to 17 placed in the diagnostic institution. A partially modified Rokeach's range of values has been used to detect the value orientation of the girls. The value profile of this research group was defined on the basis of analysis of value preferences. The girls can be characterized as sociable, altruistic, with a realistic approach to life. Their desire for independence and freedom can be also noted. Furthermore, we focused on the detection of the level of these young girls' satisfaction. The qualitative data was collected through semistructured interviews. It was found through the conducted research that even this specific research group has largely shown overall satisfaction. The predominant satisfaction can be observed especially in areas related to studies, leisure activities, as well as friendly and partner relationships.

Key words: adolescence
 terminal values
 instrumental values
 value profile
 life satisfaction
 well-being

Anamnestický dotazník

U níže uvedených položek doplňte, prosím, svoji odpověď nebo zakroužkujte jednu z nabízených možností.

1. Věk:
2. Bydliště: město (Zakroužkujte jednu z možností)
vesnice
3. Mé dokončené vzdělání:
4. Momentálně studuji: ano (Zakroužkujte jednu z možností)
ne

V případě, že studujete, uveďte název školy

5. Moje zájmy:
6. Vzdělání rodičů: matka:
otec:
7. Zaměstnání rodičů: matka:
otec:

8. Zakroužkujte, případně doplňte u bodu d), s kým v současné době žijete ve společné domácnosti:

- a) s oběma rodiči
- b) s matkou
- c) s otcem
- d) s jiným členem (nemusí být členem rodiny)

9. Uveďte, prosím, všechny vlastní i nevlastní sourozence, se kterými jste společně vyrůstali. Napište jejich pohlaví a zda jsou mladší nebo starší než vy.
(např.: bratr o 2 roky mladší, sestra o 3 roky starší)

.....

.....

Základní témata a otázky polostrukturovaného interview

1. Zdraví

- a) Jak vnímáte svůj celkový zdravotní stav? Jste s ním spokojená?
- b) Jak se cítíte po tělesné stránce?
- c) Jak se cítíte po psychické stránce?

2. Bydlení, zázemí

- d) Jste v prostředí, ve kterém v současné době žijete, spokojená?
- e) Je něco, co ve svém prostředí postrádáte?
- f) Přála by jste si, aby v prostředí, ve kterém žijete, došlo k nějakým změnám? A jakým?

3. Vlastní osoba – sebepojetí

- g) Jste spokojená se svými povahovými vlastnostmi?
- h) Jste spokojená se svým vzhledem?
- i) Je něco, co by jste na sobě ráda změnila?

4. Studium, zaměstnání

- j) Jste s výběrem Vašeho studijního zaměření (oboru) nebo práce spokojená?
- k) Uspokojují Vás Vaše dosažené výsledky ve studiu (v práci)?
- l) Kdyby jste se měla znovu rozhodnout, zvolila by jste si stejný studijní obor (zaměření)/práci?“

5. Volný čas

- m)** Jak obvykle trávíte volný čas?
- n)** Máte nějaké konkrétní zájmy, kterým se nejvíce věnujete ve svém volném čase?
- o)** Trávíte svůj volný čas raději ve společnosti někoho jiného, nebo dáváte přednost spíše samotě?

6. Příbuzní, přátelé a partneři

- p)** Máte někoho blízkého, komu se můžete se vším svěřit a komu plně důvěřujete?
- q)** Máte hodně známých a přátel?
- r)** Máte v současné době partnera?
- s)** Jak dlouho Váš vztah trvá/trval?
- t)** (Kdo rozchod navrhnul?)